

ISSN 2616-7654 (Print)
ISSN 2617-8427 (Online)

**УКРАЇНСЬКИЙ ЖУРНАЛ
З БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА
ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ НАУК**

2018 # 1

**UKRAINIAN JOURNAL ON LIBRARY
AND INFORMATION SCIENCE**

Редакційна колегія

Головний редактор

Тетяна Гранчак, доктор наук із соціальних комунікацій, старший науковий співробітник, професор кафедри інформаційних технологій Київського національного університету культури і мистецтв, Київ, Україна
вул. Чигоріна, 14, каб. 75
тел.: +38(050)4141914
e-mail: granchakt@ukr.net

Редакційна колегія

Валентина Бездрабко, доктор історичних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Олександр Груша, кандидат історичних наук, доцент, Центральна наукова бібліотека імені Якуба Коласа, Мінськ, Білорусь

Ірина Давидова, доктор наук із соціальних комунікацій, професор, Харківська державна академія культури, Харків, Україна

Євгенія Кулик, кандидат наук із соціальних комунікацій, Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Київ, Україна

Ірене Лопатовська, доктор філософії в галузі інформаційних наук, доцент, Інститут Пратта, Нью-Йорк, США

Валентина Медведєва, кандидат педагогічних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Роман Мотульський, доктор педагогічних наук, професор, Національна бібліотека Білорусі, Мінськ, Білорусь

Тетяна Новальська, доктор історичних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Лєся Пізнюк, кандидат філологічних наук, доцент, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Микола Сенченко, доктор технічних наук, професор, Книжкова палата України імені Івана Федорова, Київ, Україна

Олег Сербін, доктор наук із соціальних комунікацій, старший науковий співробітник, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Генрік Голлендер, доктор гуманітарних наук, Університет Лазарського, Варшава, Польща

Тетяна Ярошенко, кандидат історичних наук, доцент, Національний університет «Києво-Могилянська академія», Київ, Україна

Микола Яцевич, кандидат педагогічних наук, доцент, Білоруський державний університет культури і мистецтв, Мінськ, Білорусь

Editorial board

Editor-in-chief

Tetiana Hranchak, Dr. Hab. in Social Communications, Senior Researcher, Professor of the Department of Information Technologies of Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine
Chyhorina str., 14, cab. 75
tel.: +38(050)4141914
e-mail: granchakt@ukr.net

Editorial board

Valentyna Bezdrabko, Dr. Hab. in Historical Sciences, Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Oleksandr Hrusha, Ph.D. in Historical Sciences, Associate Professor, Central Scientific Library named after Yakub Kolas, Minsk, Belarus

Iryna Davydova, Dr. Hab. in Social Communications, Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine

Yevheniia Kulyk, Ph.D. in Social Communications, Scientific-Technical Library named after H. I. Denisenko of the National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kiev Polytechnic Institute», Kyiv, Ukraine

Irene Lopatovska, Ph.D. in Information Sciences, Associate Professor, Pratt Institute, New York, USA

Valentyna Medvedieva, Ph.D. in Pedagogical Sciences, Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Roman Motulskyi, Dr. Hab. in Pedagogical Sciences, Professor, National Library of Belarus, Minsk, Belarus

Tetiana Novalska, Dr. Hab. in Historical Sciences, Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Lesya Pisniuk, Ph.D. in Philology, Associate Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Mykola Senchenko, Dr. Hab. in Technical Sciences, Professor, Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Oleh Serbin, Dr. Hab. in Social Communications, Senior Researcher, Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, Ukraine

Henryk Hollender, Ph.D. in Humanities, University of Lazarsky, Warsaw, Poland

Tetiana Yaroshenko, Ph.D. in Historical Sciences, Assistant Professor, National University of Kyiv-Mohyla Academy, Kyiv, Ukraine

Mykola Yatsevych, Ph.D. in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Belarusian State University of Culture and Arts, Minsk, Belarus

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
MINISTRY OF CULTURE OF UKRAINE
KYIV NATIONAL UNIVERSITY OF CULTURE AND ARTS

**Український журнал
з бібліотекознавства
та інформаційних наук**

Науковий журнал

**Ukrainian Journal on Library
and Information Science**

Scientific Journal

Засновано у 2018 р.
Founded in 2018

**Випуск 1
ISSUE 1**

КИЇВ
ВИДАВНИЧИЙ ЦЕНТР КНУКІМ
KYIV
KNUKIM PUBLISHING
2018

*Затверджено до друку та опублікування в мережі інтернет вченою радою
Київського національного університету культури і мистецтв
(протокол № 36 від 29.05.2018)*

Відповідальний редактор
Т. Гранчак, доктор наук із соціальних комунікацій

Літературний редактор
К. Спрогіс

Редактор-перекладач
англійського тексту
В. Діброва

УДК 02(477)(06)

Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук / редкол.:
Т. Гранчак (голов. ред.), В. Бездрабко, І. Давидова [та ін.] ; відп. ред. Т. Гранчак ; М-во
освіти і науки України, М-во культури України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. –
Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2018. – 104 с.

У випуску представлено публікації, в яких висвітлюються актуальні питання розвитку бібліотекознавства, функціонування бібліотек в умовах глобалізаційних перетворень, широкого впровадження в суспільну практику інформаційних технологій.

Авторами розглядається роль цифрової гуманітаристики в модернізації бібліотекознавства, участь бібліотечних інституцій у реалізації актуальних завдань формування національної ідентичності, збереження національної пам'яті, підвищення рівня мережевої та медіакультури в суспільстві. Окрему увагу приділено розкриттю можливостей використання сучасних інформаційних технологій для вирішення актуальних завдань освіти і самоосвіти.

Видання орієнтоване на широке коло працівників бібліотечно-інформаційної сфери, науковців, викладачів вищих навчальних закладів, докторантів, аспірантів, магістрантів, усіх, хто досліджує теоретико-прикладні аспекти у сфері соціальних комунікацій та інформаційно-комунікаційних технологій.

Адреса редакційної колегії: КНУКіМ, м. Київ, вул. Чигоріна, 14, каб. 75
тел.: +38(067)1855242, e-mail: ibas.knukim@gmail.com

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
КВ № 23138-12978 Р від 08.02.2018

ISSN 2616-7654 (Print)
ISSN 2617-8427 (Online)

© Київський національний університет
культури і мистецтв, 2018
© Автори статей, 2018

*Approved for publication and publication on the Internet by
the Academic Council of Kyiv National University of Culture and Arts
(protocol No. 36 from 29.05.2018)*

Responsible editor
T. Hranchak, Dr. Hab. in Social Communications

Literary editor
K. Sprohis

English text editor
V. Dibrova

UDC 02(477)(06)

Ukrainian Journal on Library and Information Science/ edit.: T. Hranchak (Ed.-in-chief), V. Bezdrabko, I. Davydova [and other] ; Resp. ed. T. Hranchak ; Ministry of Education and Science of Ukraine, Ministry of Culture of Ukraine, Kyiv National University of Culture and Arts. – Kyiv : Publishing Center KNUCaA, 2018. – 104 p.

The collection contains publications, which cover the topical issues of library science development, the functioning of libraries in the context of globalise transformations and the wide introduction of information technology into the public practice.

The authors examine the role of digital humanities in modernizing librarianship, the role of library institutions in realizing the urgent tasks of forming a national identity, preserving national memory, raising the level of network and media culture in society. Particular attention is paid to the disclosure of the possibilities of using modern information technology to solve the actual tasks of education and self-education.

The publication is aimed at a wide range of library and information workers, scientists, university lecturers, postgraduates, undergraduates, all who study theoretical and applied aspects in the field of social communications and information and communication technologies.

Address of editorial board: KNUCaA, Kyiv, Chyhorina str., 14, cab. 75
tel.: +38(067)1855242, e-mail: ibas.knukim@gmail.com

Certificate of state registration of printed mass media:
KB № 23138-12978 P from 08.02.2018

ISSN 2616-7654 (Print)
ISSN 2617-8427 (Online)

© Kiev National University of Culture
and Arts, 2018
© Authors of articles, 2018

**ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА
ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ НАУК****TRENDS IN DEVELOPMENT OF LIBRARIANSHIP AND INFORMATION SCIENCES**

<i>Тетяна Ярошенко,
Світлана Чуканова</i>
РОЛЬ ЦИФРОВОЇ
ГУМАНІТАРИСТИКИ У
МОДЕРНІЗАЦІЇ СУЧАСНОГО
БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА	10	<i>Tetiana Yaroshenko,
Svitlana Chukanova</i>
DIGITAL HUMANITIES
ROLE IN MODERN
LIBRARIANSHIP
INNOVATIONS
<i>Евгеній Плешкевич</i>
ФОРМИРОВАНИЕ ПРАВОВЫХ
ПРЕДСТАВЛЕНИЙ О ДОКУМЕНТЕ
В РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ В XVIII –
ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ XIX ВВ.	18	<i>Evgeniy Pleshkevich</i>
THE FORMATION OF LEGAL IMAGINA-
TIONS ABOUT THE DOCUMENT
IN RUSSIAN EMPIRE OF THE XVIII –
FIRST HALF OF XIX CENTURY
<i>Юрій Нестерович</i>
ДОКУМЕНТОЛОГИЯ НА СТАДИИ
РАЗВИТОЙ НАУКИ:
СУЩНОСТЬ ЕДИНИЦЫ
ДОКУМЕНТАЦИОННОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ПОНЯТИЯ И
ПОСТРОЕНИЕ ФУНДАМЕНТАЛЬНОЙ
ТЕОРЕТИЧЕСКОЙ СХЕМЫ	27	<i>Yuriy Nesterovich</i>
DOCUMENTOLOGY AT THE STAGE OF
ADVANCED SCIENCE:
ESSENCE OF THE UNIT OF
DOCUMENTATION ACTIVITY
AND CONCEPTS AND CONSTRUCTION
OF THE FUNDAMENTAL
THEORETICAL SCHEME

**БІБЛІОТЕЧНА ПРАКТИКА:
ІНФОРМАЦІЙНІ І СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ****LIBRARY PRACTICE: INFORMATIONAL AND SOCIO-CULTURAL ASPECTS**

<i>Тетяна Гранчак</i>
ЩО ВОНИ РОБЛЯТЬ І ЩО ЦЕ
ОЗНАЧАЄ: ІДЕНТИЧНІСНІ ПРАКТИКИ
В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ДИСКУРСІ
БІБЛІОТЕКИ КОНГРЕСУ	38	<i>Tetiana Hranchak</i>
WHAT DO THEY DO AND WHAT DOES
IT MEAN: IDENTICAL PRACTICES IN
THE SOCIO-CULTURAL DISCOURSE OF
THE LIBRARY OF CONGRESS
<i>Євгенія Кулик</i>
РОЗВИТОК МЕРЕЖЕВОЇ ТА МЕДІА
КУЛЬТУРИ ЗАСОБАМИ БІБЛІОТЕКИ
ДЛЯ ЮНАЦТВА	53	<i>Yevheniia Kulyk</i>
THE DEVELOPMENT OF NETWORK
AND MEDIA CULTURE
IN YOUTH LIBRARY FACILITIES

БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНА ОСВІТА
LIBRARY AND INFORMATION EDUCATION

<i>Алла Соляник</i>
ІННОВАЦІЙНІ КРИТЕРІЇ
РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ СТУПЕНЕВОЇ
ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЗІ
СПЕЦІАЛЬНОСТІ
029 «ІНФОРМАЦІЙНА, БІБЛІОТЕЧНА
ТА АРХІВНА СПРАВА» | 64 | <i>Alla Solianyk</i>
INNOVATIVE CRITERIA OF RESULTS
OF STUDENT PREPARATION
OF PROFESSIONALS WITH
SPECIALTIES
029 «INFORMATION, LIBRARY
AND ARCHIVE STUDIES» |
|---|-----------|---|

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ: ПРАКТИКА І ПЕРСПЕКТИВИ
INFORMATIONAL TECHNOLOGIES: PRACTICE AND PERSPECTIVES

<i>Людмила Галаган</i>
ВПЛИВ Е-УРЯДУВАННЯ НА ІНФОР-
МАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВЛАДИ	78	<i>Liudmyla Halahan</i>
INFLUENCE OF E-GOVERNANCE ON
INFORMATION AND ANALYTICAL
SUPPORT OF GOVERNMENT
ACTIVITIES OF AUTHORITIES
<i>Вікторія Бондаренко</i>
МОБІЛЬНІ ЗАСТОСУНКИ ЯК
ІНСТРУМЕНТ САМООСВІТИ
В СЕРЕДОВИЩІ ПОКОЛІННЯ Z	86	<i>Victoria Bondarenko</i>
MOBILE APPS AS A TOOL FOR
SELF-EDUCATION IN THE
ENVIRONMENT OF GENERATION Z

РЕЦЕНЗІЇ, ОГЛЯДИ
REVIEWS

<i>Марат Закіров</i>
НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ
ПЕРЕД ВИКЛИКАМИ НОВИХ
ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕАЛІЙ | 100 | <i>Marat Zakirov</i>
NATIONAL IDENTITY
BEFORE CHALLENGES OF NEW
INFORMATIONAL REALITIES |
|--|------------|---|

**ТЕНДЕНЦІЇ
РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА
ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ НАУК**

**TRENDS IN DEVELOPMENT
OF LIBRARIANSHIP AND
INFORMATION SCIENCES**

УДК 02:[172.16:004.9]

РОЛЬ ЦИФРОВОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ У МОДЕРНІЗАЦІЇ СУЧАСНОГО БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА

Тетяна Ярошенко,
віце-президент із наукової роботи та
інформатизації Національного університету
«Кієво-Могилянська академія», канд. іст. наук,
доц. (Київ, Україна)
e-mail: yaroshenko@ukma.edu.ua
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2985-2333>

Світлана Чуканова,
завідувач сектору Наукової бібліотеки
Національного університету «Кієво-Могилянська
академія», канд. пед. наук (Київ, Україна)
e-mail: chukanovaso@ukma.edu.ua
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5717-5050>

У цьому дослідженні представлено деякі аспекти впливу цифрової гуманітаристики (Digital Humanities) на сучасне бібліотекознавство. Метою статті є показати, що сучасне вітчизняне бібліотекознавство розвивається у напрямку цифрової гуманітаристики та встановлює все більш тісні зв'язки з галуззю інформаційних технологій. Проаналізовано основні вітчизняні проекти в цій царині. Визначено подальші напрямки в дослідженнях цифрової гуманітаристики з метою виявлення застосування для сучасного бібліотекознавства зокрема. Для аналізу сучасного стану бібліотекознавства у контексті цифрової гуманітаристики було обрано порівняльний метод та метод аналізу літератури. Оскільки цифрова гуманітаристика в Україні має менше розповсюдження, ніж у світі, тому порівняльний метод допоміг у зіставленні впливу цифрової гуманітаристики на бібліотечну справу в Україні та світі. Наукова новизна дослідження полягає у тому, що концепція цифрової гуманітаристики у бібліотекознавстві майже не розглядалася вітчизняними науковцями та спеціалістами із соціальних комунікацій. У ході нашого дослідження ми дійшли висновку, що сучасне українське бібліотекознавство частково готове до адаптації цифрової гуманітаристики, що видно з кількох прикладів оцифрування вітчизняними бібліотеками, музеями та іншими закладами культури різних об'єктів та артефактів.

Ключові слова: цифрова гуманітаристика, цифрові гуманітарні науки, Digital Humanities, інформаційні технології, бібліотекознавство.

Запровадження інновацій у сучасному бібліотекознавстві тісно пов'язане з концепцією цифрової гуманітаристики (Digital Humanities). Хоча через низку обставин – економічних, соціальних, психологічних – подібні інновації впроваджуються з певними перешкодами, ми можемо стверджувати, що цифрові технології все більше трансформують бібліотечне середовище (Ярошенко, Чуканова, 2013). Звісно, саме по собі запровадження новітніх технологій не є показником ефективності та розвитку бібліотечної справи, водночас повинна модернізуватись і бібліотечна професійна підготовка, що також є предметом окремої дискусії.

В Україні тема цифрової гуманітаристики досліджена недостатньо, тому як теоретичну основу було використано такі матеріали: роботи сучасних бібліотекознавців із питань модернізації бібліотечної справи та бібліотечної освіти (Ярошенко, Сербін, 2015); педагогів та дослідників, які вивчають питання впливу цифрової гуманітаристики на освіту загалом (Биков, Лещенко, 2016). Пропоновану статтю присвячено саме впливу цифрової гуманітаристики на сучасне українське бібліотекознавство і тому, як він відтворився у проектах з оцифрування культурної спадщини.

Метою статті є проаналізувати сучасні українські проекти з оцифровки різних культурних артефактів та друкованих видань вітчизняними бібліотеками та музеями як елемент цифрової гуманітаристики в українській бібліотечній справі.

Методи, застосовані для цього дослідження: аналіз матеріалів (у нашому випадку веб-сайтів проектів з оцифровки) та порівняльний аналіз із тим, щоб зрозуміти, як подібні проекти втілюються у світі.

Варто зауважити, що цифрова гуманітаристика передбачає вивчення гуманітарних дисциплін (літератури, історії, культурології, мов тощо) посередництвом цифрових технологій, або ж направлена на вивчення теоретичних принципів роботи сучасних цифрових технологій (Чуканова, 2017).

Схематично ці процеси можна показати так (див.рис. 1):

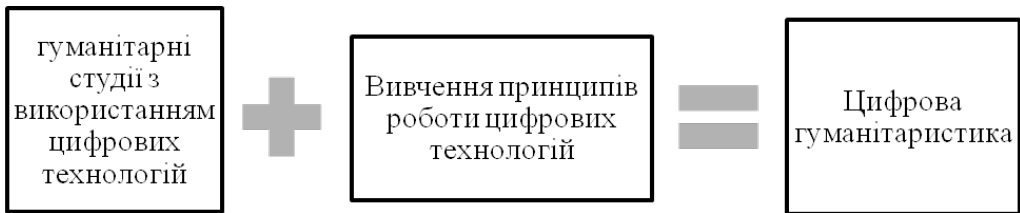

Рис. 1. Принципи цифрової гуманітаристики

Як бачимо зі схеми, цифрова гуманітаристика розвивається у двох напрямках: перший – як технології, що допомагають у вивченні гуманітарних дисциплін у цілому, другий – як вчення про принципи дії цифрових технологій із точки зору гуманітарних дисциплін. Іншими словами:

- Цифрова гуманітаристика = інформаційні науки +гуманітарні науки.
- Системне використання цифрових ресурсів у гуманітарних дисциплінах, тобто рефлексія щодо їх використання.

Цінностями, які проголошує та якими керується цифрова гуманітаристика, є:

- Критичність та теоретичність.
- Інтерактивність та експериментальність.
- Колаборативність та розповсюдження.
- Мультиmodalність та виконання.
- Відкритість та доступність (Gold, 2012).

Цифрова гуманітаристика своєю появою певною мірою завдячує бібліотечній науці, адже у 1940-х роках єзуїт-науковець Роберто Буса разом із колегами спільно з IBM створює комп'ютерно згенерований покажчик робіт Томи Аквінського Index Thomisticus. Ми можемо назвати це одним із перших бібліотечних проектів у цифровій гуманітаристиці (The Guardian, 2011).

Термін цифрова гуманітаристика (Digital Humanities) увійшов у професійний обіг вже понад 10 років тому, але до цього часу ми можемо зустріти сотні його визначень, дискусії про роль та місце Digital Humanities у системі гуманітарних наук ще тривають. Часто зустрічається тлумачення цифрової гуманітаристики лише як області використання інформаційних технологій у галузі текстології, текстометрії, лінгвістики, комп'ютерного джерелознавства та математичних методів обробки інформації. На наш погляд, це звужує предмет досліджень. Тому ми будемо розглядати Digital Humanities як міждисциплінарну галузь досліджень, що об'єднує методик і практику гуманітарних, соціальних та інформаційних наук із метою вивчення можливостей застосування та інтерпретації новітніх

цифрових та інформаційно-комунікаційних технологій у гуманітарних науках та освіті.

Цифрова гуманітаристика нерозривно пов'язана з освітою, особливо у контексті реалізації відкритої освіти. На думку сучасних українських педагогів та науковців В. Бикова та М. Лещенко, цифрова гуманістика (або гуманітаристика) – це «міждисциплінарна галузь наукових досліджень і освітніх практик, що виникла на перетині комп'ютерних і гуманітарних дисциплін» (Биков, Лещенко, 2016, с. 120).

26 березня 2011 року у Парижі було затверджено Маніфест Цифрової Гуманітаристики (створення відбулося роком раніше), переклад якого ми наводимо у цій статті:

«Контекст

Ми, практики та експерти в галузі Digital Humanities (цифрових гуманітарних наук), зібрались у Парижі для участі в THAT Camp 18–19 травня 2010 р.

Протягом цих двох днів ми дискутували, обмінювалися думками та разом міркували на тему, що таке digital humanities, а також намагалися спрогнозувати їх подальший розвиток та підготувати шляхи для нього.

По завершенні цих двох днів, котрі поклали початок нашому руху, ми пропонуємо науковій спільноті, а також усім, хто бере участь у створенні, публікації, розповсюдженні чи збереженні знань, маніфест Digital Humanities.

I. Визначення

1. «Цифрова революція» сучасного суспільства трансформує та ставить під сумнів традиційні форми створення та розповсюдження знань.

2. На нашу думку, цифрові методи досліджень мають значення для всіх гуманітарних наук. Digital Humanities розвиваються не з «чистого аркуша». Навпаки, вони спираються на всі наукові парадигми, знання та вміння, накопичені кожною з відповідних наукових дисциплін, використовуючи інструменти та перспективи, що відкрилися завдяки цифровим технологіям.

3. Цифрові гуманітарні науки за визначенням – міждисциплінарні, та несуть у собі всі методи, засоби та перспективи пізнання, пов'язані з цифровими технологіями в царині гуманітарних наук.

II. Стан справ

4. Ми констатуємо, що

- за останні півстоліття були проведені численні експерименти в галузі Digital Humanities. Останнім часом сформувалися центри Digital Humanities, які нині є лише прототипами чи центрами розвитку окремих методів в галузі Digital Humanities;
- використання цифрових та інформаційних методів вимагає значних технічних і, відповідно, фінансових вкладень, і що ці вкладення сприяють розвитку колективних досліджень;
- існує ряд перевірених методів, але вони недостатньо широко відомі та загальнодоступні;
- існують різні спільноти, що виникли на основі спільного інтересу до досвіду, інструментів та різних міждисциплінарних об'єктів (кодування текстових джерел, географічні інформаційні системи, лексикометрія, оцифрування культурного, наукового та технічного спадку, картографії «всесвітнього павутиння», видобуток даних, 3D-технології, архіви усного мовлення, цифрові та мультимедійні мистецтво та література тощо). І ці співтовариства зближуються, формуючи сферу Digital Humanities.

III. Декларація

5. Ми, представники Digital Humanities, формуємо відкрите, гостинне і загальнодоступне співтовариство для спільної практичної діяльності.

6. Для нас не існує кордонів. Ми – багатомовний і міждисциплінарний колектив.

7. Наша мета – прогрес пізнання, підвищення якості досліджень в наших дисциплінах, збагачення громадського знання і культурної спадщини, в тому числі і за межами суто наукової сфери.

8. Ми закликаємо до включення цифрової культури у визначення загальної культури XXI століття.

IV. Перспективи

9. Ми закликаємо до надання вільного доступу до даних і метаданих, які повинні документуватися та бути інтероперабельними як на технічному, так і на концептуальному рівні.

10. Ми підтримуємо поширення, взаємообмін і вільну модифікацію методів, програмного забезпечення, форматів і результатів досліджень.

11. Ми закликаємо до включення курсів із Digital Humanities у навчальні програми з гуманітарних та суспільних дисциплін, літератури та мистецтва. Ми також закликаємо до створення самостійної спеціальності з Digital Humanities та розвитку відповідних програм професійного навчання. Насамкінець, ми бажаємо, щоб навички в цій області бралися до уваги при прийомі на роботу і просуванні по службі.

12. Ми зобов'язуємося побудувати систему громадської експертизи, що спирається на єдину термінологію, засновану на роботі всіх учасників спільноти. Ця громадська експертиза покликана стати загальним надбанням. Вона служить науковому прогресу, але також сприяє і професійному зростанню в усіх областях.

13. Ми готові брати участь у відборі і розповсюдженні кращих методик і продуктів, спрямованих на вирішення певних дисциплінарних та міждисциплінарних завдань, здатних до еволюції і заснованих на дискусії і подальшому консенсусі в рамках відповідних спільнот. Відкритість, що лежить в основі Digital Humanities, забезпечує, тим не менш, прагматичний підхід до протоколів та перспектив, що дає право на співіснування різних конкуруючих методів, що сприяє збагаченню теорії і практики.

14. Ми закликаємо до створення швидкоадаптивних, що відповідають реальним потребам кіберінфраструктур. Ці інфраструктури будуть будуватися на періодичній основі і спиратися на методи і підходи, які зарекомендували себе в рамках дослідницьких спільнот» (Маніфест, 2011).

Цей маніфест оригінально створено французькою мовою, тут ми наводимо наш варіант українською мовою.

Світові практики цифрової гуманітаристики вражають різноманіттям, а майже всі університети США та Західної Європи мають спеціально створені Центри цифрової гуманітаристики. Наприклад, корисний досвід Колумбійського університету (The Digital Humanities Center of the Columbia University Libraries) або Університету штату Канзас (США) (Digital Humanities Center, 2018), центри цифрової гуманітаристики тут створено, щоб викладачі та студенти могли застосовувати методики та практики інформаційних технологій для гуманітарних наук. Такі проекти є результатом співпраці різних структурних підрозділів університету, в першу чергу бібліотеки, а також співпраці університету з іншими науковими та культурними інституціями.

На сьогоднішній день багато бібліотек та інформаційних центрів втілюють складні проекти з оцифрування, створення електронних бібліотек та інших цифрових проектів та платформ, візуалізації даних та їх аналіз, моделювання даних, дистанційного навчання, віртуального представлення музейних колекцій, лабораторій віртуальної реальності тощо.

Тому можна сміливо сказати, що у світі бібліотекознавство та бібліотечна справа є невід'ємною частиною цифрової гуманітаристики. Передусім подібні проекти мають напрямок збереження та оцифрування культурної спадщини: рідкісних видань, рукописів, листів, важливих історичних документів тощо з фондів бібліотек. Проте варто зазначити, що робота у галузі цифрової гуманітаристики певним чином впливає на деякі завдання спеціалістів бібліотечно-інформаційної галузі, а отже, потребує нових компетентностей (Ярошенко, Сербін, 2015, с. 13; Mourer, 2016; Burns, 2016; Gold, 2012):

- вміння працювати з цифровими даними;
- вміння опрацьовувати зображення та 3D-моделі;
- знання веб-верстки;
- вміння працювати з геолокаціями тощо.

Повертаючися власне до роботи з оцифруванням фондів та подальшим їх розміщенням у мережі інтернет, зазначимо, що у світі широко застосовуються різні програмні продукти для цього, у тому числі програмне забезпечення з відкритим кодом – Openka, яке по суті є платформою для створення віртуальних виставок та колекцій, які відображають культурне надбання (Openka, 2018).

Щодо українського досвіду опанування цифрових технологій у бібліотекознавстві, слід назвати такі проекти:

Електронна бібліотека «Культура України» – проект Національної бібліотеки імені Ярослава Мудрого. «Об'єктом цієї колекції є різні за видами діяльності та формою власності заклади, підприємства та організації культури: театри, філармонії, професійні творчі колективи, кіностудії, організації телебачення, радіомовлення, видавництва, музеї, художні галереї (виставки), бібліотеки, архіви, клубні заклади...» (Електронна бібліотека «Культура України», 2018).

«Цифрова бібліотека НаУКМА» – проект з оцифрування рідкісних видань книгозбірні Національного університету «Києво-Могилянська академія». На майданчику розміщено цифрові об'єкти, оригінали яких становлять суспільне надбання українського народу, розкривають історію розвитку та становлення Києво-Могилянської академії від початку її заснування, Києва та України в цілому, а також матеріали фондів, які є рідкісними та цінними для наукової бібліотеки НаУКМА («Цифрова бібліотека НаУКМА», 2018).

«Diasporiana» – проект присвячено збереженню інтелектуального надбання української діаспори («Diasporiana», 2018).

Колекція фоноваликів із композиціями Філарета Колесси, що є вікі-проектом. Записи з цієї колекції датуються 1904–1912 роками і є фактично оцифрованими восковими фонографічними валиками з колекції фольклориста та композитора Філарета Колесси (м. Львів) (Колекція фоноваликів, 2018).

«Історична спадщина України» – проект Національної історичної бібліотеки України («Історична спадщина України», 2018).

«Old printed books» – проект з оцифрування Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Містить рідкісні видання, надруковані у Європі («Old printed books», 2018).

«Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини» Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського має у своїй колекції рукописи, мапи, журнали, газети, зображення, стародруки, книги, ноти, фото («Цифрова бібліотека...», 2018).

eScriptorium – архів рідкісних видань і рукописів для науки та освіти від Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна (eScriptorium, 2018) та багато інших.

Ми також не можемо не згадати 3D-друкування та сканування у центрах Window on America в Україні, книжкові сканери для рідкісних видань, обладнання для людей із вадами зору, цифрові платформи МООС (наприклад, Prometheus) (Prometheus, 2018) та багато іншого. Бібліотеки завжди були й лишаються піонерами в кожній сфері, оскільки вони є найпотужнішими структурами управління інформацією.

Отже, Україна робить хороший старт у впровадженні цифрової гуманітаристики в бібліотечну діяльність. Але багато ще попереду. На прикладі Канзаського університету США ми побачили, що питаннями цифрової гуманітаристики опікується цілий центр, тобто прагнути є до чого.

Завдання бібліотекарів – навчитися новим технологіям і розповісти про це всім, а також використовувати ці технології в бібліотечній практиці, перетворюючи статичні речі на динамічні. Окрім того, варто набувати нових компетентностей, адже не лише робота з оцифрованими матеріалами вимагає від бібліотекарів постійного вдосконалення знань, умінь та навичок, а й бібліотечна галузь взагалі.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Биков В., Лещенко М. Цифрова гуманістична педагогіка відкритої освіти. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2016. № 4. С. 115–130.
- Електронна бібліотека «Історична спадщина України». URL: <http://nibu.kiev.ua/greenstone/cgi-bin/library.cgi> (дата звернення: 2.05.2018).
- Електронна бібліотека «Культура України». URL: <http://elib.nplu.org/> (дата звернення: 2.05.2018).
- Колекція фоноваликів Філарета Колесси. URL: <http://bit.ly/2FTTTHc> (дата звернення: 2.05.2018).
- Концепція електронної бібліотеки «Diasporiana». URL: <http://diasporiana.org.ua/pro-proekt/> (дата звернення: 2.05.2018).
- Манифест Digital Humanities. URL: <https://tcp.hypotheses.org/501> (дата звернення: 2.05.2018).
- Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини. URL: <http://bit.ly/2DCZhMR> (дата звернення: 2.05.2018).
- Цифрова бібліотека НаУКМА. URL: <http://dlib.ukma.edu.ua/> (дата звернення: 2.05.2018).
- Чуканова С. О. Цифрова гуманітаристика. 2017. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/12079> (дата звернення: 2.05.2018).
- Ярошенко Т. О., Сербін О. О. Аспекти реформування та вдосконалення сучасної бібліотечної освіти. *Вісник Книжкової палати*. 2015. № 2. С. 12–15.
- Ярошенко Т. О., Чуканова С. О. Використання електронних ресурсів Наукової бібліотеки НаУКМА студентами факультету гуманітарних наук за період 2008–2012 рр. *Наукові записки НаУКМА*. 2013. Т. 149 : Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. С. 15–21.
- Burns J. A Role of the Information Professional in the Development and Promotion of Digital Humanities Content for Research, Teaching, and Learning in the Modern Academic

- Library: An Irish Case Study. *New Review of Academic Librarianship*. 2016. 22 (2-3). p. 238–248. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13614533.2016.1191520?journalCode=rac120> (last accessed: 2.05.2018).
- Digital Humanities Center. URL: <https://www.k-state.edu/digitalhumanities/> (last accessed: 2.05.2018).
- eScriptorium – архів рідкісних видань і рукописів для науки та освіти. URL: <http://escriptorium.univer.kharkov.ua/?locale=uk> (дата звернення: 2.05.2018).
- Gold M. K. *Debates in the Digital Humanities*, ed. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2012. URL: <http://dhdebates.gc.cuny.edu/> (last accessed: 2.05.2018).
- The Guardian. Father Roberto Busa: one academic's impact on HE and my career. August 12, 2011. URL: <https://www.theguardian.com/higher-education-network/blog/2011/aug/12/father-roberto-busa-academic-impact> (last accessed: 2.05.2018).
- Mourer M. A subject librarian's pedagogical path in the digital humanities. *College & Undergraduate Libraries*. 2017. 24 (2-4). P. 501–515. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10691316.2017.1336506> (last accessed: 2.05.2018).
- Old printed books. (2018). URL: <http://www.rare.univ.kiev.ua/ukr/index.php3> (last accessed: 2.05.2018).
- Omeka. URL: <http://www.omeka.net/> (last accessed: 2.05.2018).
- «Prometheus». URL: <https://prometheus.org.ua/> (last accessed: 2.05.2018).

REFERENCES

- Bykov, V., & Leshchenko, M. (2016). Tsyfrova humanistychna pedahohika vidkrytoi osvity [Digital humanistic pedagogy of open education]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymy systemamy*, 4, 115–130 [in Ukrainian].
- Electronna biblioteka «Istorychna spadschyna Ukrayiny»* [Electronic library «Historical heritage of Ukraine»]. (2018). Retrieved from: <http://nibu.kiev.ua/greenstone/cgi-bin/library.cgi> [in Ukrainian].
- Electronna biblioteka «Kultura Ukrayiny»* [Electronic library «Culture of Ukraine»]. (2018). Retrieved from: elibrary.nplu.org [in Ukrainian].
- Kolektsia fonovalykyv Filareta Kolessy* [Collection of folk music by Filaret Kolessa]. (2018). Retrieved from: <http://bit.ly/2FTTTHc> [in Ukrainian].
- Konsteptsia elektronnoi biblioteki «Diasporiana»* [The concept of an electronic library «Diasporiana»]. (2018). Retrieved from: <http://diasporiana.org.ua/pro-proekt/> [in Ukrainian].
- Manifest Digital Humanities* [Manifesto Digital Humanities]. (2011). Retrieved from: <https://tcp.hypotheses.org/501> [in Russian].
- Tsyfrova biblioteka istoryko-kulturnoi spadschyny* [Digital Library of Historical and Cultural Heritage]. (2018). Retrieved from: <http://bit.ly/2DCZhMR> [in Ukrainian].
- Tsyfrova biblioteka NaUKMA* [Digital Library of NaUKMA]. (2018). Retrieved from: [in Ukrainian].
- Chukanova, S.O. (2017). *Tsyfrova Gumanitarystyka* [Digital Humanities]. Retrieved from: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/12079> [in Ukrainian].
- Yaroshenko, T.O., & Serbin, O.O. (2015). *Aspekty reformuvannya ta vdoskonalennia suchasnoi bibliotechnoi osvity* [Aspects of reforming and improving modern library education]. *Visnyk Knyzhkovoї palaty*, 2, 12–15 [in Ukrainian].
- Yaroshenko, T.O., & Chukanova, S.O. (2013). *Vykorystannya elektronnykh resursiv Naukovoї biblioteki NaUKMA studentamy fakultetu humanitarnykh nauk za period 2008–2012 rr.* [Use of electronic resources of the NaUKMA Academic Library by students of the Faculty of Humanities for the period of 2008–2012]. *Naukovi zapysky NaUKMA. 149: Pedagogichni, psykhologichni nauky ta sotsialna robota*, 15–21 [in Ukrainian].
- Burns, J. (2016). A Role of the Information Professional in the Development and Promotion of Digital Humanities Content for Research, Teaching, and Learning in the Modern

- Academic Library: An Irish Case Study. *New Review of Academic Librarianship*, 22 (2-3), p. 238–248. Retrieved from: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13614533.2016.1191520?journalCode=racl20> [in English].
- Digital Humanities Center*. (2018). Retrieved from: <https://www.k-state.edu/digitalhumanities/> [in English].
- eScriptorium – arkhiv ridsisnykh vydan i rukopysiv dlia nauky ta osvity*. [eScriptorium is an archive of rare editions and manuscripts for science and education] (2018). Retrieved from: <http://escriptorium.univer.kharkov.ua/?locale=uk> [in Ukrainian].
- Gold, M.K. (Ed.) (2012). *Debates in the Digital Humanities*. Minneapolis: University of Minnesota Press. Retrieved from: <http://dhdebates.gc.cuny.edu/> [in English].
- The Guardian. (2011, August 12). *Father Roberto Busa: One academic's impact on HE and my career*. Retrieved from: <https://www.theguardian.com/higher-education-network/blog/2011/aug/12/father-roberto-busa-academic-impact> [in English].
- Mourer, M. (2017). A subject librarian's pedagogical path in the digital humanities. *College & Undergraduate Libraries*, 24 (2–4), 501–515. Retrieved from: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10691316.2017.1336506> [in English].
- Old printed books*. (2018). Retrieved from: <http://www.rare.univ.kiev.ua/ukr/index.php3> [in Ukrainian].
- Omeka*. (2018). Retrieved from: <http://www.omeka.net/> [in English].
- «Prometheus». (2018). Retrieved from: <https://prometheus.org.ua/> [in Ukrainian].

UDC 02:[172.16:004.9]

Tetiana Yaroshenko,

Vice-President for Research and IT at the National University of Kyiv-Mohyla Academy, Ph.D., Assistant Professor (Kyiv, Ukraine)
e-mail: yaroshenko@ukma.edu.ua
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2985-2333>

Svitlana Chukanova,

Head of a sector at the Research Library the National University of Kyiv-Mohyla Academy, Ph.D. (Kyiv, Ukraine)
e-mail: chukanovaso@ukma.edu.ua
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5717-5050>

DIGITAL HUMANITIES ROLE IN MODERN LIBRARIANSHIP INNOVATIONS

In this article several aspects of Digital Humanities effect upon modern librarianship are presented. There are some projects analyzed in this area from the perspective of further DH development in library context. We have analyzed and compared the most developed projects on cultural heritage digitization in Ukraine and also regarded some examples of world digital humanities concept usage in the Kansas University. We may say that Digital Humanities is very new concept for Ukrainian education as well as for Ukrainian librarianship but in spite of this fact Ukrainian libraries, museums, and cultural institutions take part in DH projects and develop these concept in Ukraine.

Key words: Digital Humanities, Information technologies, library and information science, librarianship.

УДК 002.1:94(470)“17/185“

ФОРМИРОВАНИЕ ПРАВОВЫХ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ О ДОКУМЕНТЕ В РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ В XVIII–ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ XIX ВВ.

*Евгений Плешкевич,
главный научный сотрудник Государственной
публичной научно-технической библиотеки
Сибирского отделения Российской академии наук,
д-р пед. наук, доцент (Новосибирск, Россия)
e-mail: ear1966ear@mail.ru*

Раскрыты вопросы инкорпорирования термина «документ» в российские законодательные акты XVIII – первой половины XIX столетия. На основе анализа первоисточников предпринята попытка реконструкции процесса формирования правовых представлений о документе в российской правовой традиции. Рассматривается зарождение первых представлений о документе как самостоятельным виде судебного доказательства в России в начале XVIII ст. Показана процедура формирования правовых свойств документа как разновидности судебного доказательства через институционализацию письменных коммуникаций в судебной сфере.

Выявлено, что процесс формирования правовых представлений о документе протекал в ходе институционализации письменных коммуникаций, включающей в себя защиту от служебного подлога, нормативное регламентирование процессов создания документа и его движения на протяжении всего жизненного цикла, а также регламентирование формуляра документа. Акцентировано значение формирования представлений об экспертизе подлинности документа и его приоритетности как судебного доказательства, обоснована роль в этом процессе перевода письменных коммуникаций в правовой сфере под контроль государства.

Установлено, что к середине XIX столетия в гражданском праве документ стал рассматриваться как разновидность письменных записей, доверие к которым обеспечивалось на институциональном уровне, что позволяло использовать документ в гражданском судебном процессе как неоспоримое доказательство, имеющее преимущество перед религиозной клятвой и свидетельскими показаниями. Именно в правовом контексте документ начинает использоваться в сфере делопроизводства.

Ключевые слова: документ, письменные коммуникации, подлог документа, законодательство

ВВЕДЕНИЕ

Как известно, термин «документ» латинского происхождения. В русский язык, по наблюдениям Н. А. Смирнова, он попал в XVIII столетии из польского и немецкого языков (Смирнов, 1910, с. 109). В документоведческой литературе утвердилось мнение о том, что термин «документ» в русский язык ввел Петр I, переведя его как «письменное свидетельство» (Ларин, 2002). Г. Орлова уточняет при этом, что он вошел в русскоязычный обиход вместе с заимствованием бюрократических порядков и принципов обустройства канцелярии (Орлова, 2013, с. 23). Таким образом, не вполне понятно, каким же образом термин «документ» вошел одновременно в правовую и делопроизводственную практику. Данная статья, которая является продолжением предыдущих исследований (Плешкевич, 2010 (а, б)), посвящена рассмотрению данного вопроса.

МЕТОДЫ

Полученные результаты базируются на применении метода источниковедческого анализа, позволившего определить комплекс первоисточников, необходимых для исследования, метода анализа документов, исторического, сравнительного методов, онтологического подхода.

ЗАРОЖДЕНИЕ ПЕРВЫХ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ О ДОКУМЕНТЕ В НАЧАЛЕ XVIII СТОЛЕТИЯ

Итак, начнем с того, что термин «документ» был известен в России еще в XVII столетии, о чем свидетельствует переписка российских купцов со шведскими властями (Экономические связи, 1981, с. 117). Однако его инкорпорирование в русский язык и отечественное законодательство началось лишь в следующем столетии. Нам удалось выявить, что один из первых случаев обращения к термину «документ» имел место в договоре о капитуляции Риги в ходе Северной войны в 1710 г. Одно из условий, которое оговаривалась в тексте капитуляции, касалось рижских архивов, актов и дел. В нем проигравшая сторона испрашивала разрешение на вывоз в Швецию *«архивов здешней канцелярии, актов, документов, привилегий, регистратур, писем и книг, также конволюты, принадлежащие здешнему Генерал-Губернаторству Шведскому и Немецкого Стану»* (ПСЗ РИ-1Т. 4. № 2277) (здесь и далее выделение жирным шрифтом и курсив автора. – Е. П.). Из контекста видно, что термин «документ» используется для обозначения наименования вида.

Следующее его употребление имело место в ряде подзаконных актов, регламентирующих имущественные права и отношения. Так, в «Инструкции земским камерирам» (1719 г.) говорится о том, что *«никто не может впредь такие жалованные маетности [владения] и доходы во владение взять прежде, нежели полученные об них подлинные документы в Камер-Коллегии объявлены, и в книгу записаны будут»*, и что в «земской конторе засвидетельственную копию [необходимо] с таких жалованных документов записать» (ПСЗ РИ-1. Т. 5. № 3436). В данном случае термином «документ» обозначаются письменные записи, доказывающие право владения.

Самым значимым законодательным актом XVIII столетия, в котором использовался термин «документ», стал Генеральный Регламент (1720 г.). В первой редакции, представляющей собой перевод устава со шведского языка, термин «документ» встречается дважды. Первый раз – при описании методики регистрации. При этом в первоначальной редакции под документами понимают грамоты, доношения, ведомости, а в окончательной редакции – письма, реляции и доклады, адресованные Его Царскому Величеству (Воскресенский, 1945, с. 440, 500). Второй раз – при регламентации мер, направленных на сохранность и предупреждение тайного выноса из коллегии писем и документов, а также подлога и фальсификации протоколов и документов (Воскресенский, 1945, с. 440, 451). Из контекста видно, что термин использовался как обобщающий. В процессе второго редактирования секретарь Коллегии иностранных дел Исаак Веселовский еще в двух статьях заменяет «письма» на «документ» (Воскресенский, 1945, с. 445, 446). Первая замена коснулась новеллы, связанной с методикой ведения конторских регистрационных книг. В процессе последнего, двенадцатого, редактирования данная новелла была дополнена уточнением трактовки документа как *«доказательного письма»*. Мы полагаем, что в определенной степени это было обусловлено нормой из «Инструкции земским камерирам», которая предписывала регистрировать

в конторе копии с засвидетельствованных жалованных документов. Вторая замена коснулась статьи об архивах. В ней первоначальный термин «письма» был исправлен на «документы». В том же обобщающем контексте его использовал И. Веселовский, предлагая к ведению Государственного архива отнести *«документы, государственному правительству внутренним и внешним статским делам, касающиеся»* (Воскресенский, 1945, с. 446). Однако в окончательной редакции регламента от этого положения отказались.

Резюмируя, можно сказать, что термин «документ» попал в русский язык и отечественное законодательство в XVII – начале XVIII вв. Анализ законодательных источников и подзаконных актов показывает, что он, во-первых, пришел из актового языка шведского законодательства, хотя это не отрицает полностью прежней версии, поскольку немецкий язык тогда являлся официальным языком прибалтийских губерний. Во-вторых, он преимущественно использовался в актах, составленных на основе шведского и иного права. Определенным подтверждением этого является то, что в первых редакциях других регламентов термин «документ» не используется. Так, в Регламенте Коммерц-Коллегии говорится о «свидетельственных письмах». В-третьих, было заложено два основных контекста термина «документ»: как судебного доказательства и как обобщающего термина для архивных писем.

ИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИЯ ПИСЬМЕННЫХ КОММУНИКАЦИЙ В ПРАВОЙ СФЕРЕ

Начнем с того, что первые упоминания об использовании письменных коммуникаций в российской правовой традиции встречаются в Псковской ссудной грамоте (1467 г.). Возможно, они использовались и ранее в целях передачи информации во времени и пространстве, о чем свидетельствуют термины «память» и «мемория». Однако порядок их использования в качестве судебных доказательств начинает складываться только в XVII в. Определенным признаком этого является появление термина «крепостная запись» или «крепость» как запись, подтверждающая право владения чем-либо. Его первое использование датируется 1629 г. (Словарь, 1981, с. 36). В середине XVII в. в Соборном уложении (1649 г.) устанавливается порядок судебного рассмотрения крепостей. В указе от 21 февраля 1697 г. их использование в качестве доказательств получает дальнейшее развитие. *«А быти [...], – говорится в нем, – вместо судов и очных ставок, розыску же, в крепостных делах по крепостям, а в не крепостных делах по розыску»* (ПСЗ РИ-1 Т. 3. № 1572). Т. е. наличие крепостных записей давало возможность судье выносить решение, основываясь на их содержании, не прибегая к «розыску» других доказательств и улик.

Впервые понятие письменного свидетельства как самостоятельного вида судебного доказательства используется в Уставе воинском (1716 г.). Как известно, он был составлен Адамом Вейде на основе европейских воинских уставов. Письменные свидетельства в Уставе разделяются на две группы. К первой отнесены: *1) «явные письма и свидетельства, которые со известия судейского учинены, и находятся записаны, яко в городских книгах, судейских книгах и прочих таких свидетельствующих, через которые судья может доказывать, что такое дело при нем таким образом случилось, [...] 2) или такие письма, которые без судьи поставлены бывають, яко купецкие письма, духовные, мирные письма и рукописания, реверсы и пр.»* (ПСЗ РИ-1 Т. 5. № 3006). Таким образом, в данном случае речь идет о письменных записях, сделанных в ходе предыдущего судебного процесса, либо

о крепостных актах. В случае, если таковые будут признаны правомерными, *«тогда судья, усмотря такое доказывание, может на оное дело приговор учинить»* (Там же). Ко второй группе отнесены все остальные письменные записи, которые не рассматриваются в качестве самостоятельного и достаточного доказательства, т. е. требуют дополнительного подтверждения. *«Письменные свидетельства, прежде не признаются, пока представитель оных в суде за правдивые объявит, и на то присягу учинит»* (Там же). А *«купецкие книги [...] могут токмо вместо половины доказанья служить, и что купец оную свою книгу [должен] во исполнение присягой утвердить»* (Там же). Иными словами они приравниваются к другим вещественным доказательствам.

Переход к термину «документ» был положен в указе 1723 г. «О форме суда» (ПСЗ РИ-1 Т. 7. № 4344). Как известно, его первоначальный проект был составлен лично Петром I с использованием новелл из шведского законодательства. Указом определялся порядок ведения гражданского судебного процесса и порядок предоставления истцами и ответчиками *«письменных документов или доказательств»*. Так, истец обязан был представить челобитную с соответствующими документами. В свою очередь, ответчику предоставлялось время для поездки с целью доставки в суд, так сказать, своих документов. Если он не представлял их суду, то тогда дело разбиралось по обстоятельствам, с использованием других видов судебных доказательств. Этот же контекст находит свое отражение в сенатском указе о возвращении во владение *«по мирному договору в Лифляндии и Эстляндии маентности прямым владельцам, которые кому по правам и по **доказательным документам**, бесспорно, принадлежат»* (1723 г.) (ПСЗ РИ-1 Т. 7. № 4396). В итоге на первый план выдвигается правовое понимание документа. Так, в небольшом словаре иностранных слов, содержащемся в рукописи из библиотеки графа А. Уварова, документ определен как доказательство, а архив – как канцелярские письма (Смирнов, 1910, с. 384).

Каким же образом происходила институционализация письменных коммуникаций, направленная на превращение письменной записи в документ? В ее основе лежала деятельность, связанная с выработкой новых форм по обеспечению доверия к письменным коммуникациям. В первую очередь, она касалась борьбы с подлогом письменных сообщений. Напомним, что первое законодательное упоминание о подлоге встречается в Псковской ссудной грамоте, где говорится, что *«князю и посаднику, [...] лживых грамот и доски обыскавши, правда судом посудит»*, т. е. подложные грамоты и доски, произведя по истине расследование, следует на суде признать подложными (Памятники, 1953, с. 294, 314). Первый известный случай наказания за подлог на Руси относится к 1487/88 г. (Каштанов, 2009, с. 117). Борьба с «подписчиками» началась в русском законодательстве с Судебника Ивана Грозного (1550 г.). С этого времени «подписка» попадает в категорию «лихих дел», т. е. признается тяжким преступлением, находящимся в одном ряду с разбоем и убийством. В Соборном Уложении (1649 г.) борьба с «подписчиками» была направлена на защиту государственных грамот и печатей.

В целях предупреждения подлога письменные коммуникации в правовой сфере переводятся под контроль власти. Так, в XVI–XVII вв. право составления крепостей имели приказные дьяки и площадные подьячие. В начале XVIII в. писание *«всяких крепостей»* переносится в ратуши и приказы. Таким образом, государство берет на себя полный контроль над письменными коммуникациями в правовой сфере. Перенос письменных коммуникаций правового характера в

органи управління приводить до виникнення явлення служебного підлога. Борьбе с ним посвящена отдельная глава Генерального регламента, в которой за служебный подлог предусматривается достаточно строгое наказание вплоть до смертной казни, вечной ссылки на галеры с вырывание ноздрей и конфискацией имущества.

В дальнейшем законодательство регламентирует не только саму борьбу с подлогом, но и мероприятия, направленные на его предупреждение. Так, отдельным указом (1735 г.) запрещались *«подчистки, поправки и прибавления в приходных и крепостных книгах (ПСЗ РИ-1 Т. 9. № 6797)»*. В указе *«О содержании полковых книг и дел во всякой чистоте и исправности»* (1780 г.) говорится, что *«все полковые дела письменного производства, яко неоспоримые и столько же единственные знаки и доказательства полковых происшествий [необходимо] содержать во всевозможной чистоте и исправности [...] иначе же всякая неисправность, и еще паче перечистка и переправка в книгах и документах, не только послужит ясным доказательством о должностях их нерадения, но наведет гнусное подозрение»* (ПСЗ РИ-1 Т. 20. № 15048). В *«Положении о купеческих книгах»* (1834 г.) отмечается, что *«тот из торгующих, у которого, по роду его торговли, установленных книг не будет, или оные окажутся с поправками, подчистками, вымарыванием и припиской между строк [...] лишается права на предъявление удостоверения и доказательства посредством книг своих спорных дел»* (ПСЗ РИ-2 Т. 9. № 7187).

Постепенно формируются представления об экспертизе подлинности. Ее элементы встречаются в указах *«О порядке исследования подписей на крепостных актах в случае возникшего о подлинности оных спора»* (1677 г.) (ПСЗ РИ-1. Т. 3 № 1732), *«О власти завещателей в распоряжении имущества; о составлении и утверждении духовных, и о спору против оных»* (1740 г.) (ПСЗ РИ-1. Т. 11. № 8127). В *«Уставе коммерческого суда для Одессы»* (1808 г.) вводится процедура исследования обстоятельств составления документов в случае их оспаривания противоположной стороной. В итоге полными доказательствами признаются только неоспоримые документы.

В результате начинают формироваться представления о приоритете документа как судебного доказательства. В Правилах приведения к присяге по исковым делам (1827 г.) было отмечено, что присяга может иметь место только в случаях, *«когда недостаточно будет к разрешению дела письменных документов, или свидетельских показаний, но с тем, что тот истец, который не имеет никаких письменных доказательств, ни свидетелей, не должен быть допускаем до присяги»* (ПСЗ РИ-2 Т. 2. № 827). В 1830 г. принимается указ, *«воспринимающий судебным местам основывать решения свои на свидетельских показаниях в делах, где идет принадлежность чего-либо по документам»* (ПСЗ РИ-2. Т. 5 № 3805). В итоге в имущественных спорах устанавливается приоритет документа как судебного доказательства над присягой и свидетельскими показаниями.

Дальнейшее развитие требований к документу как судебному доказательству имело место в *«Учреждении коммерческих судов и Уставе их судопроизводства»* (1832 г.) (ПСЗ РИ-2. Т. 7. № 5360). Это, во-первых, требования к порядку представления документов, которые вне зависимости от вида должны быть представлены в подлиннике или засвидетельствованной копии. Во-вторых, это требования к подлинности документа. *«Если по исследованию, – говорится в Уставе, – подлог окажется действительным: то хоть оный заключается в одном только слове, акт или документ не приемлются в доказательство»* (Там же). При этом дело о подлоге передавалось в уголовный суд. В-третьих, требования

к форме (формуляру) документа. «Если в предоставленном для доказательства акте или документе, – говорится в Уставе, – окажется недостаток в существенных принадлежностях, то оный к делу не приемлется. Но если акт заключает в себе недостаток в случайных принадлежностях: то, уставляясь впрочем действительным, не может служить доказательством тех только обстоятельств, кои на таких случайных принадлежностях основаны» (Там же). Таким образом формуляр документа включал принадлежности или, как мы бы сегодня сказали, реквизиты, которые подразделялись на первостепенные и второстепенные. Их наличие или отсутствие обуславливало доказательную силу документа.

В 1860-х гг. статус документа как судебного доказательства был окончательно закреплен в «Уставе гражданского судопроизводства» (1864 г.). Он заключался, во-первых, в том, что содержание письменных документов, установленным порядком совершенных или засвидетельствованных, не может быть опровергаемо свидетельскими показаниями. Во-вторых, свидетельские показания могут быть признаваемы доказательством тех только событий, для которых по закону не требуется письменного удостоверения. В-третьих, содержание совершенных таким образом письменных документов не может быть опровергаемо показаниями свидетелей, за исключением споров о подлоге. Порядок «совершения и засвидетельствования» частных документов был установлен «Положением о нотариальной части» (1866 г.).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Подводя предварительные итоги, можно отметить, что латинский термин «документ» попал в российское законодательство из прибалтийского и шведского в начале XVIII в., хотя отдельные случаи его использования имели место и ранее. На начальном этапе он использовался как вспомогательный, преимущественно в региональном законодательстве прибалтийских губерний. Развитие правовых представлений о документе происходило в процессе создания институциональной формы обеспечения доверия к письменным коммуникациям в правовой сфере, включавшем: 1) уголовное преследование за подлог письменных записей и введение мер по его предупреждению; 2) введение экспертизы подлинности документа; 3) установление государственного контроля над процессами его создания и движения на протяжении всего жизненного цикла, включая архивное хранение; 4) законодательное закрепление требований к формуляру документа.

В итоге к середине XIX столетия в сфере права **под «документом» стали понимать разновидность письменных записей, доверие к которым обеспечивалось на институциональном уровне, что позволяло использовать их в качестве неоспоримого доказательства в гражданском судебном процессе.** Правовое понимание документа привело к постепенному отказу от термина «крепость», который во второй половине XIX столетия меняет свое содержание и начинает трактоваться как нотариальный акт, утверждённый старшим нотариусом (ПСЗ РИ-2. Т. 41. № 43186).

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

Воскресенский Н. А. Законодательные акты Петра I : редакции и проекты законов, заметки, доклады, доношения, челобитья и иностранные источники. Т. 1 : Акты о высших государственных установлениях. Москва ; Ленинград, 1945. 602 с.

- Каштанов С. М. О наказании фальсификаторов в средние века и раннее новое время на Западе и в России. *Россия и мировая цивилизация*. Москва, 2009. С. 105–123.
- Ларин М. В. Управление документацией в организациях. Москва : Научная книга, 2002. 288 с.
- Орлова Г. Изобретая документ: бумажная траектория российской канцелярии. *Статус документ: окончательная бумажка или отчужденное свидетельство?* Москва, 2013. С. 5–94.
- Памятники Русского права. В 8 вып. Вып. 2 : Памятники права феодально-раздробленной Руси. XII–XV вв. Москва : Юридическая литература, 1953. 443 с.
- Плешкевич Е. А. Формирование научных концепций о документальных формах информации. Правовая и историко-научная концепции. *Научно-техническая информация*. Серия 1. 2010 (а). № 10. С. 1–9.
- Плешкевич Е. А. Формирование научных концепций о документальных формах информации. Гносеологическая и управленческая концепции. *Научно-техническая информация*. Серия 1. 2010 (б). № 12. С. 1–12.
- Полное собрание законов Российской империи. Первое собрание (1649–1825) в 50 т. Санкт-Петербург, 1830.
- Полное собрание законов Российской империи. Второе собрание (1825–1881) в 55 т. Санкт-Петербург, 1830–1885.
- Словарь русского языка XI–XVII вв. Вып. 8 : КРАДА–ЛЯЩИНА. Москва : Наука, 1981. 352 с.
- Смирнов Н. Западное влияние на русский язык в Петровскую эпоху. *Сборник Отделения русского языка и словесности Императорской академии наук*. 1910. Т. 88, № 2. С. 1–399.
- Экономические связи между Россией и Швецией в XVII веке. Ч. 1. Москва, 1981. 296 с.

REFERENCES

- Voskresenskii, N.A. (1945). *Zakonodatelnyye akty Petra I* [Legislative acts of Peter I]: Redaktsii i proektzakonov, zametki, doklady, donosheniya, chelobit'ya i inostranniy istochniki. Vol. 1: Akty o vysshikh gosudarstvennykh ustanovleniyakh. Moscow –Leningrad [in Russian].
- Kashtanov, S.M. (2009). O nakazanii falsifikatorov v sredniye veka i raneye novoye vremya na Zapade i v Rossii [The punishment of forgers in the middle ages and early modern period in the West and in Russia]. In *Rossiya i mirovaya tsivilizatsiya* (pp. 105–123). Moscow: Institut rossijskoj istorii [in Russian].
- Larin, M.V. (2002). *Upravleniye dokumentatsiyey v organizatsiyakh* [Records management in organizations]. Moscow: Nauchnaya kniga [in Russian].
- Orlova, G. (2013). Izobretaya dokument: bumazhnaya trayektoriya rossiyskoy kantselyarii [Inventing document: paper the trajectory of the Russian office]. In *Status dokument: okonchatel'naya bumazhka ili otchuzhdennoe svidetel'stvo?* (pp. 19–54). Moscow [in Russian].
- Pamyatniki Russkogo prava* (1953) [Monuments of Russian law]. Vol. 2. Pamyatniki prava feodal'no-razdroblennoi Rusi. XII–XV vv. Moscow: Juridicheskaya literatura [in Russian].
- Pleshkevich, E.A. (2010). Formirovaniye nauchnykh kontseptsiy o dokumentalnykh formakh informatsii. Pravovaya i istochnikovedcheskaya kontseptsii. [The formation of scientific concepts on the documentary forms of information. Legal and source-study concept]. *Nauchno-Technicheskaya Informatsiya*. Seriya 1, 10, 1–9 [in Russian].
- Pleshkevich, E.A. (2010). Formirovaniye nauchnykh kontseptsiy o dokumentalnykh formakh informatsii. Gnoseologicheskaya i upravlencheskaya kontseptsii [The formation of scientific concepts on the documentary forms of information. Epistemological and managerial concepts]. *Nauchno-Technicheskaya Informatsiya*. Seriya 1, 12, 1–12 [in Russian].
- Polnoye sobraniye zakonov Rossiyskoy imperii* (1830). Pervoye sobraniye [Full collection of laws of the Russian Empire. Initial meeting] (1649–1825) (Vol. 1–50). St.Petersburg [in Russian].

- Polnoye sobraniye zakonov Rossiyskoy imperii* (1830–1885). Vtoroye sobraniye [Full collection of laws of the Russian Empire. Second meeting]. (1825–1881). (Vol. 1–55). St.Petersburg [in Russian].
- Slovar russkogo yazyka XI–XVII vv.* (1981). [Dictionary of Russian XI–XVII centuries] Vol. 8 : KRA-DA–LYASHCHINA. Moscow: Nauka [in Russian].
- Smirnov, N. (1910). Zapadnoye vliyanie na russkiy yazyk v Petrovskuyu epokhu [Western influence on the Russian language in the Peter's era]. In *Sbornik Otdeleniya russkogo yazyka i slovesnosti Imperatorskoi akademii nauk* (Vol. 88, No 2, pp. 1–399) [in Russian].
- Ekonomicheskiye svyazi mezhdru Rossiyei i Shvetsiyei v XVII veke* (1981). [Economic relations between Russia and Sweden in the XVII century] (Vol.1). Moscow [in Russian].

УДК 002.1:94(470)”17/185”

Євген Плешкевич,

головний науковий співробітник Державної
публічної науково-технічної бібліотеки
Сибірського відділення Російської академії наук,
д-р. пед. наук, доцент (Новосибірськ, Росія)
e-mail: eap1966eap@mail.ru

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВИХ УЯВЛЕНЬ ПРО ДОКУМЕНТ У РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ У XVIII – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТ.

Розкриті питання інкорпорування терміна «документ» в російській законодавчі акти XVIII – першої половини XIX століть. На підставі аналізу первинних джерел здійснено спробу реконструкції процесу формування правових поглядів на документ у російській правовій традиції. Розглядається зародження перших уявлень про документ як самостійний вид судового доказу в Росії на початку XVIII ст. Показана процедура формування правових властивостей документа як різновиду судового доказу через інституціоналізацію письмових комунікацій у судовій сфері.

Виявлено, що процес формування правових уявлень про документ проходив у рамках інституціоналізації письмових комунікацій, що включало в себе захист від службової фальсифікації, нормативну регламентацію процесів створення документа та його руху впродовж усього життєвого циклу, а також регламентацію формуляра документа. Акцентовано значення формування уявлень про експертизу автентичності документа та його пріоритетність як судового доказу, обґрунтована роль у цьому процесі переведення письмових комунікацій у правовій сфері під контроль держави.

Встановлено, що до середини XIX століття в цивільному праві документ почав розглядатися як різновид письмових записів, довіру до яких було забезпечено на інституційному рівні, що давало змогу використовувати документ у цивільному судовому процесі як незаперечний доказ, що має перевагу перед релігійною клятвою та показаннями свідків. Саме в правовому контексті документ починає застосовуватися у сфері справочинства.

Ключові слова: документ, письмові комунікації, фальсифікація документа, законодавство.

UDC 002.1:94(470)”17/185”

Evgeniy Pleshkevich,
*Leading Researcher of State Public Scientific and
Technological Library, Siberian Division of Russian
Academy of Sciences, Dr. Hab. in Pedagogical
Sciences, Assistant Professor (Novosibirsk, Russia)
e-mail: eap1966eap@mail.ru*

THE FORMATION OF LEGAL IMAGINATIONS ABOUT THE DOCUMENT IN RUSSIAN EMPIRE OF THE XVIII – FIRST HALF OF XIX CENTURY

Issues of incorporation of the term «document» into Russian legal acts of the XVIII – first half of the XIX century are disclosed. On the basis of the analysis of the primary sources it was made an attempt to reconstruct the process of forming legal concepts about the document in the Russian legal tradition. The beginnings of the first conceptions of the document as an independent form of judicial evidence in Russia at the beginning of the XVIII century are considered. The procedure of forming the legal properties of the document as a type of judicial evidence through the institutionalization of written communications in the judicial sphere is shown.

It was revealed that the process of the formation of legal imaginations about the document took place during the institutionalization of written communications, which included protection from service falsehoods, normative regulation of the processes of creating a document and its movement throughout the life cycle, as well as the regulation of the document form. The importance of forming views on the examination of the authenticity of the document and its priority as judicial evidence is emphasized, the role of the translation of written communications in the legal sphere under the control of the state in this process is substantiated.

It was established that by the middle of the nineteenth century the document in the civil law was considered to be a type of written record, the trust to which was ensured at the institutional level, what allowed to use the document in civil litigation as an indisputable evidence, which had the advantage above religious oath and testimony. Precisely in the legal context the document begins to be used in the sphere of clerical work.

Key words: document, written communication, forgery of a document, legislation.

УДК 002.1

ДОКУМЕНТОЛОГИЯ НА СТАДИИ РАЗВИТОЙ НАУКИ: СУЩНОСТЬ ЕДИНИЦЫ ДОКУМЕНТАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ПОНЯТИЯ И ПОСТРОЕНИЕ ФУНДАМЕНТАЛЬНОЙ ТЕОРЕТИЧЕСКОЙ СХЕМЫ

*Юрий Нестерович,
ст. науч. сотр. Белорусского
научно-исследовательского института
документоведения и архивного дела,
канд. ист. наук
(Минск, Беларусь)
e-mail: mokhnaty@yandex.by*

Актуальность предпринятого исследования обусловлена необходимостью оптимизации содержания базовых терминов наук о документационной и информационно обеспечивающей деятельности – ДИОД (документоведения, библиотековедения, научной информатики и пр.), установления и полного раскрытия сущности ее единиц, процессов и сегментов.

На основе применения методов терминологического анализа, экспликации, системного, структурно-функционального рассматриваются ключевые с позиций документологии как науки вопросы сущности единицы документационной деятельности и понятия и построения фундаментальной теоретической системы. Подчеркивается, что наличие развитой теории в документологии – общей интертеории ДИОД – соответствует выработка фундаментальной теоретической схемы. Поскольку в ней удельный вес онтологических знаний (знаний о сущности объекта) велик, то методологическая стратегия построения теории и систематизации знаний в документологии предполагает следование полновесному концепту сущности объекта.

Обосновывается, что соответствующая «широкой» трактовке документа бинарная сущность единицы ДИОД с учетом социального аспекта ее функционирования – социального статуса и прагматических свойств – логично должна быть дополнена функционально-статусной сущностью, что обеспечит необходимое соответствие «узкой» трактовке документа. Предлагается тринарная сущность единицы ДИОД как продукта материального и интеллектуального производства, наделенного социальным статусом и выполняющего комплекс функций в социальной деятельности.

Ключевые слова: документология, документ, ДИОД, бинарная сущность документа, тринарная сущность единицы ДИОД.

Последнее десятилетие в научной профессиональной среде бытовало мнение, согласно которому документология представляет собой теоретико-методологическую составную часть документоведения, имеющую тенденцию к развитию в качестве самостоятельной научной дисциплины, предметом научного внимания которой являются теория и история документов и документных образований (Слободяник, 2008).

Развитию документологии способствовали труды В. В. Бездрабко, Р. С. Гиляревского, Г. Н. Швецово-Водки, Н. Н. Кушнарченко, Е. А. Плешкевича, М. С. Слободяника, Ю. Н. Столярова и др., в которых отражено разноаспектное рассмотрение ключевых вопросов, касающихся научной дисциплины: понятия документологии, ее предметного поля, становления и т. п.

Вместе с тем сегодня актуализируется задача разработки теоретического фундамента документологии как науки. Рассмотрению ключевых в этом

контексте вопросов сущности единицы документационной деятельности и понятия и построения фундаментальной теоретической системы посвящена данная публикация. Решению поставленных в исследовании задач способствовало применение на основе междисциплинарного подхода методов терминологического анализа, экспликации, системного, структурно-функционального, позволивших комплексно рассмотреть и обосновать тринарную сущность документа как единицы документационной и информационно обеспечивающей деятельности (далее – ДИОД).

Первостепенными задачами документологии на стадии развитой науки очерчиваем глубокое установление и полновесное раскрытие сущности единиц, процессов и сегментов документационной деятельности, и шире – ДИОД, непротиворечивую корреляцию базисных понятий дисциплин, обобщаемых в ней. Развитая документология создаст условия оптимизации содержания базовых терминов (формально термин – имя (языковое выражение) является элементом терминосистемы, а логически содержание имени образует понятие) наук о документационной и информационно обеспечивающей деятельности (документоведения, библиотековедения, научной информатики и пр.) соответственно базисным теоретическим схемам (далее – БТС) общей интертеории о сущности, структуре, функциях единиц ДИОД.

Методологически мощным средством описания и объяснения явлений и объектов ДИОД выступает уточнение в рамках БТС описания конструкта формы представления информации через конструкт формы представления и реализации интеллектуального продукта/отображения событий в качестве данных, записи, информационного продукта. При этом информация – содержание, извлекаемое из данных (знаков, сигналов, следов сигналов) инфопродукта. Такая трактовка информации адекватна БТС информатики (Нестерович, 2010). При этом «узкую» трактовку документа по причине непреодолимых противоречий при следовании ей, следует исключить из исследовательской парадигмы наук о ДИОД. Данное методологическое положение обосновывалось нами в докладе, сделанном на Третьем международном семинаре «Термінологія документознавства та суміжних галузей знань» (Нестерович, 2009).

Противоречия при описании состава и структуры единиц ДИОД, обозначаемых терминами «документ», «издание», «книга» и пр., позволяет устранить раскрытие их *сущности* вкупе с базисными теоретическими схемами, касающимися их структуры. Моделирование единицей документационной или информационной деятельности лишь документов и их видов – тупиковая методологическая стратегия. Её противоречивость выявляется при построении общей интертеории ДИОД. В ДИОД функционируют единицы: публикации, издательские сайты, законодательные акты, единицы учёта библиотечного фонда и др., принципиально не подводимые под любое понятие, обозначаемое термином «документ», выступающим при «широкой» трактовке документа логическим родом к единицам ДИОД. Именно общая интертеория документационной и информационно обеспечивающей деятельности позволяет всесторонне раскрыть сущность последних. Принятие в качестве теории, обобщающей проявления указанных единиц, их структуры, существенные свойства, общей теории социальной коммуникации (А. В. Соколов) позволяет раскрывать их сущность односторонне и неглубоко.

Одним из требований к социально-гуманитарной рациональности (т. е. к научно-методологически выделяемому стандарту, востребованному при

производстве знаний социальных и гуманитарных научных дисциплин) выделяется *культурологическая обоснованность* (С. А. Лебедев). Данное требование к социогуманитарной рациональности касается и наук о документационной и информационно обеспечивающей деятельности, независимо от того, допускаем мы доминирование черт, присущих социальным наукам, либо рассматриваем их приблизительное равенство с чертами, характерными для технико-технологических наук. При принятии в них данного требования не следует упускать из виду очевидную разнонаправленность образования понятий в культуроведении и науках о ДИОД (даже при совпадении объектов, относительно которых понятия образуются).

В культуроведении содержание понятий и базисных теоретических схем охватывает исторические формы культуры, накопление, трансляцию и т. д. предметов культуры, в то время как в науках о ДИОД – черты и параметры осуществления и обеспечения процессов ДИОД. Выполнение данного требования может принимать форму формирования понятий и БТС на основе культуроведческих методов, редукцию базисных понятий к понятиям культурологии (что имеет место в памятниковедении и музееведении). Выполнение его в документоведении, архивоведении и др. принимает форму и координирование их теоретических знаний со знаниями культурологии. Параллельно этому документология координирует с культурологией свои знания, а они – мета- и общетеоретические.

Использование культурологического подхода наряду с социально-коммуникационным делает очевидным, что базисные понятия инфоподхода, обозначаемые терминами «информация», «носитель информации» и др., применяемые для описания и объяснения явлений ДИОД, утрируют такое описание и объяснение. Они формируются относительно предельно абстрактно-идеализированных теоретических объектов. Их методологическая эффективность достигаема в основном при описании технологических аспектов ДИОД, но значительно снижается при описании её семантических социоаспектов. Отмечается, что сущность предметов, созданных людьми для определённых целей, специфична, обычно её усматривают в их назначении. А «благодаря наличию определённых качеств (особому устройству) та или иная вещь выполняет определённые функции», при этом в качестве примера ссылаются на предметы с одинарной сущностью: часы, их сущность – прибор (Войшвилло, Дегтярев, 2001, с. 175).

Не подлежит сомнению, что качество изделия (бумажного листа, диска и пр.), выступающего носителем данных – компонентом документа, может определять его функции лишь в техническом аспекте. Причём по отношению к электронным документам сохранение ими оперативных функций в техническом аспекте обеспечивается, прежде всего, программно-техническими средствами и, шире, – автоматизированной инфосистемой. Выполнение электронными документами оперативных социальных функций может быть неосуществимо при исправности технического обеспечения, но при наличии неправильного оформления либо фальсифицированного семантического содержания. Когда даже при условии сопровождения комплекса данных электронной подписью ПДЗИ (продукт деятельности с закреплённой информацией) не будет приниматься для выполнения им функций, предусмотренных для него при создании.

Придерживаясь требования культурологической обоснованности к социогуманитарной рациональности, принимая во внимание социальный

аспект функционирования документа и иных единиц ДИОД, устанавливаем для них *бинарную деятельностьную сущность*: являются продуктом материального и интеллектуального производства. Описание единиц ДИОД в качестве продукта интеллектуального производства охватывает социоаспект её функционирования, а в качестве продукта материального производства – техноаспект.

В отличие от изделий, например, блокнотов, документы и издания представляют собой инфопродукт социальной деятельности. Такая сущность документа отражена и в предметной характеристике, сформулированной Г. Н. Швецово-Водкой: «записанная информация на (в) изделии» (Швецова-Водка, 2009, с. 43). Причём учёная считает, что С. Г. Кулешов выражает понятие точнее – «вещевое изделие» (там же). Установление одинарной сущности для документа – быть продуктом материального или интеллектуального производства – означает отождествление его с изделием, либо с информацией (в концепции Ю. Н. Стоярова «документ – частный случай информации»). Установление бинарной сущности для документа снимает указанные отождествления. Быть продуктом материального производства означает в отношении документа выделение его компонентом конструкции изделия, носителя данных, максимально – электронно-программной среды. Изготовленный материал либо запоминающее устройство (и иной объект хранения данных), часть его, ряд материалов либо устройств выступают носителем данных (знаков, отпечатков сигналов, цифровых кодов и др.). Для традиционных документов носитель данных выступает компонентом документа при принятии во внимание его технического аспекта. Для электронного документа он выступает структурообразующим элементом. При этом в активном состоянии функционирования его данные имеют форму сигналов (Конявский, Гадасин, 2004).

Очерченная бинарная сущность единицы ДИОД соответствует «широкой» трактовке документа, при обосновании его «узкой» трактовки её выделения недостаточно, её следует *дополнять функционально-статусной* сущностью. Последняя охватывает социоаспект функционирования единицы в ДИОД. Постулирование бинарной *деятельностной* сущности для единиц ДИОД – первое необходимое условие экспликации понятия. Однако это условие не является достаточным. Оно не позволяет различать единицы ДИОД в аспекте их социального статуса и прагматических свойств. Раскрываем функционально-статусную сущность единицы ДИОД выполнением ею комплекса функций в социальной деятельности и наличием определённого статуса (напр., архивный документ в архивном деле) вплоть до официального (архивная коллекция может получить статус «памятник истории и культуры», хотя и за пределами архивного дела – в деле охраны памятников).

Постулирование *функционально-статусной* сущности единиц ДИОД (соответствует следованию «узкой» трактовке документа) позволяет дифференцировать единицы ДИОД, отграничивая их разряды первоначально соответственно применяемой социотехнологии (документирование, документализация, нарратизация и пр.). В итоге сущность единиц ДИОД *тринарна*. *Лишь* функциональную сущность для документа обосновывает Г. Н. Швецова-Водка (невзирая на то, что ее характеристика, вслед за С. Г. Кулешовым, документа как «вещевого изделия» явно соответствует наличию продуктивно-деятельностной сущности документа). Г. Н. Швецова-Водка раскрывает её на основе *коммуникационного* подхода: документ «является особой формой канала передачи информации в системе социальных коммуникаций: такой формой, в которой переданное сообщение

фиксируется на (в) материальном (вещественном, субстанциальном) носителе, обеспечивающем передачу сообщения во времени и делающем возможной передачу сообщения (вместе с документом) в пространстве» (Швецова-Водка, 2009, с. 139).

Стоит отметить, что установление бинарной сущности (рассматривая индифферентно к применяемым подходам) для единиц ДИОД не является нашим нововведением. Новым является углубление данной сущности на основе деятельностного подхода и установление для них в целом *двухслойной тринарной сущности*. Для документов (единиц если не ДИОД, то, во всяком случае, единиц документационной деятельности) бинарная сущность (пусть при нечётком различении охвата ею социального и технического аспектов функционирования) не только повсеместно конституировалась, но находила отражение в БТС документоведения и смежных областей знаний, и, соответственно, в терминологии. Конституирование бинарной сущности документов отражено синонимией терминов «документ» и «документированная информация» в ГОСТ Р 51141, принятием в СТБ 2059 к термину «документ» двух англоязычных эквивалентов – «document» и «record». В ИСО 5127-2001 синонимия «document» и «record» отсутствует (имеется лишь полисемия последнего), но бинарная сущность присутствует: единица документирования конституируется в техническом аспекте в качестве «document», а при добавлении социального аспекта – в качестве «record». В науковедчески одинарных – сугубо технико-технических областях знаний и дисциплинах (с маркером «Транспорт», «Строительство», «Машиностроение» и т. д.) – онтологическое знание представлено знанием о сущности (основе, структуре, свойствах) технического объекта, технологии. В науках о ДИОД при раскрытии сущности единиц ДИОД превалирует описание социального аспекта их функционирования, имеющего первостепенную значимость в сравнении с технико-технологическим аспектом. Это обуславливает двухслойность их сущности. Для полновесного оптимального раскрытия концепта сущности объекта применительно к результатам научного исследования следует различать разного типа (рода) и уровня (порядка) сущности. Следует учитывать, что они устанавливаются в качестве эмпирических, предметных теоретических, онтологических знаний, исходя в данном случае из допущения последних двух видов слоями теоретических знаний (третий слой их в технико-технологических науках – модельно-проектные знания).

Первый тип *сущностных знаний* – знания о сущности явлений объекта. Второй в философии науки терминологически «*внутренней сущностью*» (С. А. Лебедев). Уровень сущностного знания обусловлен глубиной познания объекта. Переходя к сущностному знанию относительно явлений и единиц ДИОД, рассматриваем выявление свойства документа – иметь идентифицирующие инфоэлементы, т. е. его «реквизиты», установлением сущности первого порядка в эмпирическом знании (или в сообщении). «Подвижка» сущности первого порядка к сущности второго – установление соотношения реквизитов, обязательных для отнесения конкретного документа к определённому виду, разновидности документов. Данное раскрытие сущности является теоретическим знанием, относящимся, главным образом, к типологизации объектов. Связанное с этим знанием установление легализирующих реквизитов, придающих документу юридическую силу, является эмпирическим знанием не о сущности, а о проявлении объекта. Корреляция понятий реквизита и метаданных документа – теоретическое знание не о сущности, и не о явлении объекта, оно носит специальный характер,

охватывая эпистемологические и терминоведческие знания. Установление устойчивых связей и параметров движения документов в аппарате управления и т. п. – теоретическое знание о сущности проявления единицы ДИОД. Генерализованная модель документа – онтологическое знание (оно всегда о сущности объекта).

Генерализованную модель документа с выделением восьми «сущностных составляющих» предложил Ю. Н. Столяров, в т. ч. и в известном учебном пособии «Документология» (Столяров, 2013). Эту модель и другие изложенные в издании концептуальные построения (о сущности, статусе, фуркациях, функциях документа) подвергла критическому анализу Г. Н. Швецова-Водка (2014). Частично об этом писали и мы, представив отдельные положения в докладе на Шестом международном семинаре «Термінологія документознавства та суміжних галузей знань» 2012 р.

Установление бинарной (продуктивно-)деятельностной сущности документа и иных единиц ДИОД позволяет преодолеть методологический «тупик», возникающий при их конституировании, когда относительно объекта познания, обозначаемого термином «документ», формируется номинальный либо синтетический концепт, либо интерференция понятий. При этом термин употребляется омонимично и доходит до энантосемии (например, в значении «информации, записанной на носителе» и «могущей служить единицей в процессе коммуникации», т. е. сообщения, и «материальным объектом, используемым для получения необходимой информации») (Столяров, 1999). Такое положение дел отражается и в теории электронного обмена информацией. При этом исходят из того, что множество понятий отражает разные аспекты документа (Конявский, Гадасин, 2004). Следование бинарной сущности позволяет формировать понятие документа (а наряду с ним и иных единиц) в теории ДИОД относительно абстрактного идеализированного теоретического объекта, соотносимого в практической деятельности с эмпирическими объектами (понятия, формируемые относительно последних, в теории обобщаются). Идеализация при опредмечивании объекта при этом проявляется не в операциях лишения предмета свойств, либо наделения его ими. Его мысленная «обработка» заключается в «распределении» свойств при конституировании технического и социоаспектов функционирования объекта. Е. А. Плешкевич предложил исходить из принципа дополнительности при описании документа на теоретическом уровне исследования (Плешкевич, 2011, с. 81). Хотя принцип дополнительности и относят к средствам общенаучного уровня методологии (С. С. Гусев), применение его (подразумевая при этом не вероятностное описание, а комплементарность описания) для описания единиц ДИОД допустимо лишь на эвристической стадии исследования и в донаучных построениях. На теоретическом уровне исследования следует принимать наличие разных трактовок и конкурирующих модельных объектов. Тем не менее, при построении общей интертеории необходима *внекомплементарная* оптимизация описания.

Мы строим БТС теории ДИОД, моделируя в целом документ, издание, издательский сайт и иную функциональную *единицу ДИОД* в качестве значимого в социальной деятельности ПДЗИ. В качестве продукта интеллектуального производства на первый план выходит семантическое содержание его, используемое в действиях, в регулировании отношений и др. В качестве продукта материального производства на первый план выходит технологический аспект его функционирования: материальная конструкция, формат представления данных и пр. Такое моделирование гомологично моделированию человека

в качестве социального существа «личностью», а в качестве биологического существа «организмом». Рассматриваемая/используемая главным образом в качестве продукта интеллектуального производства единица ДИОД выступает публикацией, произведением, медийным, издательским, документированным инфопродуктом и пр. Управленческий, деловой и иного вида документ выступает в социоаспекте функционирования документированным инфопродуктом. Издание в процессе социальной коммуникации выступает издательским инфопродуктом (комплексом произведения, аппарата и выходных данных издания). При рассмотрении/использовании их главным образом в качестве продукта материального производства они являют собой традиционные, техногенные, технотронные записи, сохраняемый и воспроизводимый комплекс данных и пр. Моделирование единицы ДИОД продуктом *материального* производства не означает полагание её изделием (последнее ведет к распространённому отождествлению документа с изделием, объектом хранения, запоминающим устройством), а означает, что при раскрытии её сущности её следует рассматривать в неразрывной связи с изделием.

Итак, принимая участие в построении в рамках общей интертеории ДИОД соответствующей непротиворечивому изложению идеализированной модели и соответствующей ей БТС, документ и иные единицы ДИОД в социальном аспекте выступают *инфопродуктом*, рассматриваемым в качестве текста и произведения (экстериоризованного интеллектуального продукта), а в семантической коммуникации – в качестве сообщения. В техническом же аспекте они выступают записью данных, сигналограммой, частью изделия, автоматизированной инфосистемы и т. п. В случае следования «широкой» трактовке документа для него в качестве единицы ДИОД достаточно онтологически устанавливать бинарную деятельностьную сущность. При «узкой» трактовке документа для него, как и для любой другой единицы ДИОД, оптимально устанавливать двухслойную тринарную сущность: *дополняя деятельностьную сущность функциональной*. В рамках онтологии ДИОД по отношению к документам (единицам ДИОД) приемлемо выделять функциональную, структурную, статусную, генезисную сущность. Наиболее *методологически* выступает выделение *деятельностной* сущности. Выделение её для них оправдано с учетом модели функционирования документа в двух плоскостях: в качестве инфопродукта (рассматривая вне связи с изделием), и в качестве записи и т. п. (рассматривая в связи с ним), что приводит к иной трактовке функциональной сущности документов как единиц ДИОД. Моделирование документа продукта материального производства делает излишним технический аспект функциональной сущности. Выделение такого аспекта для неё будет удвоением сущности, нарушением принципа Оккама. *Выделение носителя данных компонентом документа* (единицы ДИОД) не означает выполнение документом *технических функций*. Поскольку он – не сумма инфопродукта и изделия. Данное выделение означает, что документ является продуктом материального производства. Такие функции выполняет связанное с инфопродуктом изделие (их связь состоит в закреплении данных на его поверхности и т. п.). Документ, вне связи с изделием (в социальной коммуникации, при принятии управленческих решений и пр.) – документированный инфопродукт, в связи с ним (при хранении, пересылке и пр.) – набор знаков, файл и т. п.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Войшвилло Е. К., Дегтярев М. Г. Логика: учеб. для студ. высш. учеб. заведений. Москва : Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2001. 528 с.
- Конявский В. А., Гадасин В. А. Основы понимания феномена электронного обмена информацией. Минск : Беллитфонд, 2004. 281 с.
- Нестерович Ю. Концепция и классификация продуктов деятельности с закрепленной информацией. *Термінологія документознавства та суміжних галузей знань* : зб. наук. пр. / за заг. ред. В. В. Бездрабко. Київ, 2009. Вип. 3. С. 28–39.
- Нестерович Ю. В. Труды по экспликации базисных понятий научных теорий. Т. 1 : Экспликация базисных понятий документоведения и инфософии. Минск : ГНУ «Институт истории НАН Беларуси», 2010. 312 с.
- Слободяник М. Документологія. Українська архівна енциклопедія. Київ : Горобець, 2008. С. 385–386.
- Столяров Ю. Н. Документология. Орёл : Горизонт, 2013. 370 с.
- Столяров Ю. Н. Материальный носитель информации (МНИ) продукта деятельности с закрепленной информацией (ПДЗИ) сильнее! (дискуссия в защиту документоведения). *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2011. № 3/4. С. 102–105.
- Столяров Ю. Н. Онтологический статус документа и его практическое значение для библиотек. *Библиотековедение*. 1999. № 4/6. С. 50–59.
- Швецова-Водка Г. Н. Общая теория документа и книги : учеб. пособие. Москва : Знание ; Киев : Рыбари, 2009. 487 с.
- Швецова-Водка Г. Н. Ю. Н. Столяров о документологии. *Научные и технические библиотеки*. 2014. № 6. С. 66–80.
- Плешкевич Е. А. Эволюция теоретических представлений о документе. Москва : «Пашков дом». 2011. 93 с.

REFERENCES

- Voyshvillo, E.K., & Degtyarev, M.G. (2001). *Logika* [Logics]. Moscow: Izd-vo VLADOS-PRESS [in Russian].
- Konyavskiy, V.A., & Gadasin, V.A. (2004). *Osnovy ponimaniya fenomena elektronnoy obmena informatsiy* [Basics of understanding the phenomenon of electronic communication]. Minsk: Bellitfond [in Russian].
- Nesterovich, Yu. (2009). Kontseptsiya i klassifikatsiya produktov deyatelnosti s zakreplenoynoy informatsiy [Concept and classification of products with fixed information]. In V. V. Bezdrabko (Ed.) *Terminologiya dokumentoznavstva ta sumizhnyh galuzey znan* (Issue 3, pp. 28–39). Kyiv [in Russian].
- Nesterovich, Yu.V. (2010). *Trudy po eksplikatsii bazisnykh ponyatiy nauchnykh teoriy* [Works on explication of basic concepts of scientific theories]. Vol. 1: Eksplikatsiya bazisnykh ponyatiy dokumentovedeniya i infosofii. Minsk: GNU «Institut istorii NAN Belarusi» [in Russian].
- Slobodanyk, M. (2008). Dokumentolohiia [Documentology]. In *Ukrainska arkhivna entsyklopediia* (pp. 385–386). Kyiv: Horobets [in Ukrainian].
- Stolyarov, Yu.N. (2013). *Dokumentologiya* [Documentology]. Oriol: Gorizont [in Russian].
- Stolyarov, Yu.N. (2011). Materialnyy nositel informatsii (MNI) produkta deyatelnosti s zakreplenoynoy informatsiy (PDZI) silnee! (diskussiya v zaschitu dokumentovedeniya) [The material carrier of information (MCI) of the product of the activity with the fixed information (PAFI) is stronger! (discussion in defense of records management)]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informologiy*, 3–4, 102–105 [in Russian].

- Stolyarov, Yu.N. (1999). Ontologicheskiiy status dokumenta i ego prakticheskoe znachenie dlya bibliotek [Ontological status of the document and its practical value for libraries]. *Bibliotekovedenie*, 4–6, 50–59 [in Russian].
- Shvetsova-Vodka, G.N. (2009). *Obschaya teoriya dokumenta i knigi* [The General Theory of the Document and the Book]. Moscow: Znanie ; Kyiv: Ryibari [in Russian].
- Shvetsova-Vodka, G.N. (2014). Yu.N. Stolyarov o dokumentologii [Yu.N. Stolyarov about documentology]. *Nauchnye i tehnicheckie biblioteki*, 6, 66–80 [in Russian].
- Pleshkevich, E.A. (2011). *Evolyuetsiya teoreticheskikh predstavleniy o dokumente* [Evolution of theoretical ideas about the document]. Moscow: «Pashkov dom» [in Russian].

УДК 002.1

Юрій Нестерович,

ст. науч. співр. Білоруського науково-дослідного
інституту документознавства та архівної
справи, канд. іст. наук (Мінськ, Білорусь)
e-mail: mokhnaty@yandex.by

ДОКУМЕНТОЛОГІЯ НА СТАДІЇ РОЗВИНЕНОЇ НАУКИ: СУТНІСТЬ ОДИНИЦІ ДОКУМЕНТАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ І ПОНЯТТЯ І ПОБУДОВА ФУНДАМЕНТАЛЬНОЇ ТЕОРЕТИЧНОЇ СХЕМИ

Актуальність проведеного дослідження обумовлена необхідністю оптимізації змісту базових термінів наук про документаційну та інформаційну забезпечувальну діяльність – ДІЗД (документознавства, бібліотекознавства, наукової інформатики та ін.), встановлення та повноцінного розкриття сутності її одиниць, процесів і сегментів.

На основі застосування методів термінологічного аналізу, експлікації, системного, структурно-функціонального розглядаються ключові з позицій становлення документації як розвинутої науки питання сутності одиниці документаційної діяльності та поняття і побудови фундаментальної теоретичної системи. Підкреслюється, що наявності розвинутої теорії в документації – загальній інтертеорії ДІЗД – відповідає вироблення фундаментальної теоретичної схеми. Оскільки в ній питома вага онтологічних знань (знань про сутність об'єкта) велика, то методологічна стратегія побудови теорії і систематизації знань в документації передбачає слідування ґрунтовно розробленому концепту сутності об'єкта.

Обґрунтовується, що бінарна сутність одиниці ДІЗД, яка відповідає «широкому» трактуванню документа, з урахуванням соціального аспекту її функціонування – соціального статусу і прагматичних властивостей – логічно має бути доповнена функціонально-статусною сутністю, що забезпечить необхідну відповідність «вужькому» трактуванню документа. Пропонується тринарна сутність одиниці ДІЗД як продукту матеріального і інтелектуального виробництва, який наділений соціальним статусом і виконує комплекс функцій у соціальній діяльності.

Ключові слова: документалогія, документ, ДІЗД, бінарна сутність документа, тринарна сутність одиниці ДІЗД.

UDC 002.1

*Yuriy Nesterovich,
Senior Researcher at the Belarusian Research Institute of Records Management and Archiving, Ph.D. in Historical Sciences (Minsk, Belarus)
e-mail: mokhnaty@yandex.by*

**DOCUMENTOLOGY AT THE STAGE OF ADVANCED SCIENCE:
ESSENCE OF THE UNIT OF DOCUMENTATION ACTIVITY
AND CONCEPTS AND CONSTRUCTION OF THE
FUNDAMENTAL THEORETICAL SCHEME**

The relevance of the undertaken research is due to the need to optimize the content of the basic terms of the science of documentation and information support activities – DISA (records management, library science, scientific informatics, etc.), establish and deep disclose of the essence of its units, processes and segments.

On the basis of the application of methods of terminological analysis, explication, systemic, structural and functional consider the key, from the standpoint of the formation of documentology as a developed science, issues of the essence of the unit of documentary activity and the concept and construction of a fundamental theoretical system. It is emphasized that the development of a fundamental theoretical scheme – the general inter-theory of DISA – corresponds to the presence of advanced theory in documentary studies. Since there is a large proportion of ontological knowledge (knowledge of the essence of the object), the methodological strategy of constructing a theory and systematizing knowledge in documentary studies presupposes following the full-weight concept of the essence of the object.

It is substantiated that the binary essence of the DISA unit corresponding to the «wide» interpretation of the document, taking into account the social aspect of its functioning – social status and pragmatic properties – it should be logically supplemented with a functional status entity that will provide the necessary correspondence to the «narrow» interpretation of the document. A ternary entity of the unit DIOD is proposed as a product of material and intellectual production, endowed with social status and performing a complex of functions in social activities.

Key words: documentology, document, DISA, binary essence of the document, ternary essence of the unit DISA.

**БІБЛІОТЕЧНА ПРАКТИКА:
ІНФОРМАЦІЙНІ
І СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ**

**LIBRARY PRACTICE:
INFORMATIONAL AND
SOCIO-CULTURAL ASPECTS**

UDC 027.54(73):021

**WHAT DO THEY DO AND
WHAT DOES IT MEAN:
IDENTICAL PRACTICES
IN THE SOCIO-CULTURAL
DISCOURSE OF THE
LIBRARY OF CONGRESS**

Tetiana Hrachak,
Senior Researcher at the Vernadsky
National Library of Ukraine,
Dr. Hab. in Social Communications
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: granchakt@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7854-580X>

In this paper, in an example of the Library of Congress, it has been shown how one can influence on the formation and preservation of a national identity, using the socio-cultural discourse of national libraries. This is significant because the role of libraries in the process of forming a national identity is underestimated and remains beyond the attention of scholars. At the same time, the meanings that are disseminated by libraries are an instrument for identifying key accents of the concept of national memory, which will further create the informational basis of national consciousness.

So the approaches to formation and specificity of socio-cultural discourse of the Library of Congress have been examined. The analysis focuses on the main semantic trends of the socio-cultural discourse of the Library of Congress. We substantiate the democratic approach in the construction of the socio-cultural discourse of the Library of Congress, participation of experts, librarians and users in this process, who have an opportunity to influence on what meanings are disseminated by the library and stored in the national memory. That is, the formation of a national identity takes place both from above – through the institute of the library, and from below – by the community itself.

This approach allows us to speak about the socio-cultural discourse, presented by the Library of Congress as an instrument not only for preserving national memory, strengthening and preserving identity, but also as an instrument for their transformation and development. We also argue that the democratic approach to creation a socio-cultural discourse of the library makes it possible to determine its main meanings as a reflection of social transformations.

Key words: The Library of Congress, national library, socio-cultural discourse, national memory, identity, American Memory.

Introduction: Identity, Memory, Discourse

The question of identity has always been in the center of the search for science, society and person. The answer to it determines our worldview, relationships and development prospects. As it is noted by Canadian anthropologist Mauro Peressini, the identity categories make it possible for us to understand and grasp the reality. In the constantly changing world, they enable us to put names to ourselves and to the others, form some idea of who we are and who other people are, and as certain the place we occupy along with other people in the world and society (Peressini, 1993, p. 16).

The searches for identity under conditions for establishment of information society are extraordinarily actualized, since increasing of the mobility of statuses – changes in social roles and places of residence, – global information influences, virtualization of social life, interpenetration of cultures create the basis for the blurring of identical characteristics, loss of traditional forms of group solidarity, and redefining identity in general. So, the search for identity is extremely topical. In the definition of the information society, proposed by the National Institute for Strategic Studies, the

changes in group and individual identities are considered as a mark of a new stage in social transformations (Dubov et al., 2010, p. 6).

According to the theorists of the information society, the very issue of identity will become the key to the future relations between peoples. According to Manuel Castells' prediction, the main conflict of the information society would be a conflict between globalization trends and identity. As it is noted by the scholar, «cultural battles are the power battles of the Information Age» (Castells, 2010, p. 384).

In his turn, Samuel P. Huntington believed that future conflicts will be the conflicts between civilizations, in which the issue of mentality and culture will be the main one. He wrote: «...the fundamental source of conflict in this new world will not be primarily ideological or primarily economic. The great divisions among humankind and the dominating source of conflict will be cultural. Nation states will remain the most powerful actors in world affairs, but the principal conflicts of global politics will occur between nations and groups of different civilizations. The clash of civilizations will dominate global politics. The fault lines between civilizations will be the battle lines of the future» (Huntington, 1993, p. 22).

Earlier, at the beginning of the 20th century, the concept that the future wars won't take place for new territories and resources, but for the «souls of peoples», and they will be «rebel wars», was proposed by Evgeny Messner, lecturer at the Higher Military Science Course in Belgrade. In his book «The Mutiny – the Name of the Third World» («Mjatezh – imja tret'ej vsemirnoj»), published in Buenos Aires in 1960 yet (Messner, 1960), E. Messner outlined the main postulates of his theory, according to which «the soul of the enemy army, the soul of the hostile people became the most important strategic objects; the mobilization of the spirit of its own people became the most important task of the supreme strategist. Sift the spirit of the enemy and protect the own spirit from corruption – this is the point of the struggle» (Messner, 2005, p. 64).

So, today's realities extremely actualize the questions of identity, national identity, self-awareness and transfer them into the political plane. This also applies to the question of the formation and preservation of national memory as a community's consolidated representation about its history, values, traditions, its historical experience, including consensus interpretations of ambiguous and contradictory episodes.

In this regard, it is important to study the memorial practices of those document-information institutions, which, due to their social functions, participate in preserving of the community memory – libraries, because one of the essential (or generic, basic) social functions of libraries is a memorial function – the preservation of the fund, which contains a documented information representation of the community achievements, as well as the information, necessary for its further development.

First of all, it is about national libraries, which, by virtue of their status, are called to accumulate all the documented spiritual heritage of the nation in their funds, and hence endowed with additional capabilities – the right to a mandatory copy of the documents. As it was noted in one of my previous works, «based on the specifics of the funds of national libraries, they should be considered as influential subjects of providing state's information sovereignty, which are involved in the formation of the national information space, and fill it with information that promotes the consolidation of the nation and its progress» (Granchak, 2014, p. 29).

It should be emphasized that, despite the long experience of involvement of the libraries in political and ideological processes, today they began to perform a function rather of scientific, educational and cultural institutions, library activity lost the ideological burden and became depoliticized. However, the participation of libraries

in the formation and preservation of national memory requires to rethink their role in socio-political processes today, outline well-considered approaches to the representation and dissemination of political and socio-cultural ideas and meanings by libraries. In this context, the study of the socio-cultural discourse of libraries, those meanings that are transmitted by libraries, actualize the values, being important for society in the public national memory, and promote the consolidation of the community on the basis of these common values, requires the scientific attention.

Libraries and Discourse

The problem of socio-cultural discourse of libraries in a connection with the issue of identity is new for librarianship, although various aspects of the socio-cultural discourse and libraries has been partially researched in terms of the representation of libraries in socio-cultural discourse (Radford and Radford, 2001; Thomas, 2001), socio-cultural discourse of public libraries (Alstad and Curry, 2003; Jaeger et al., 2013, 2014; Jaeger and Sarin, 2016), using of the method of discursive analysis to determine the level of correspondence of missions, declared by academic libraries with the tasks of parent institutions (Wadas, 2017), and as a research method in library and information services and science at whole (Frohmann, 1994; Forrester et al., 1997; Radford, 2001; Budd, 2006; Kitchens, 2012; Bolin, 2017).

As a repository of discourse – that was and that is, – «a temple to the discourse of the living and dead», the library is determined by Gary P. and Marie L. Radford (2001, p. 301), who argue that «the library has the authority to determine, what shall fall within the universe of discourse defined by its boundaries, and what shall not» (Radford and Radford, 2001, p. 305). By regulating the manning policies, the library is able to construct the discourse which will be accessible for future generations. One could add to this that the access policy, in turn, forms the outlines of the discourse, which is accessible for users today. The discourse, thus formed by the library, becomes a component of the general socio-cultural discourse and influences on the transformation of the latter one.

The existing interactions between political discourse, public policy processes and public libraries, in particular, the way public libraries explain the complex current circumstances and offer the strategies for effective creation of the better future for themselves, are drawn by Paul T. Jaeger, Ursula Gorham, John Carlo Bertot and Lindsay C. Sarin (2013, 2014).

According to Colleen Alstad and Ann Curry (2003), the activation in participation of libraries in socio-cultural (public) discourse can provide them with the new quality, giving back the public weight to democratic values and shifting the focus of users' demands out from entertainment and recreation. Instead, libraries' self-exclusion from discussing topical social issues will lead to «the loss of civic space and the resultant lack of unmediated social interaction» (Alstad and Curry, 2003), which is damaging to the democracy. It is important that the idea of C. Alstad and A. Curry confirms the assumption concerning the connection between the socio-cultural discourse library push and the political aspects of social relations, although this case is not about the formation or preservation of national memory and strengthening identity but about reflection of democratic social practices.

Even more significant in the current conditions of hybrid information wars is C. Alstad and A. Curry' statement about the need to revise the approaches to libraries in socio-cultural discourse in favor of «an activist, rather than neutral, political stance and are thinking of the library's mission» (Alstad and Curry, 2003).

The issues of socio-cultural discourse of libraries were considered by Olena Voskoboinikova-Huzieva (2016), who analyzed the socio-cultural discourse of libraries by monitoring Ukrainian libraries sites and their representations in social networks and outlined the priority directions of socio-communicative activity of libraries in Ukraine under the newest conditions.

The detailed analysis and disclosure of the specifics of the socio-cultural discourse of the national libraries in the Russian Federation and Ukraine are presented in some author's previous publications (Granchak, 2015a, Hranchak, 2015b, 2016).

At the same time, taking into account the importance of optimizing the activities of national libraries for the preservation and formation of national memory, the special significance of socio-cultural discourse of national libraries under conditions of information aggression, it is expedient to study the positive foreign experience, in particular – to study the socio-cultural discourse of one of the leading national libraries in the World – The Library of Congress.

Why the Library of Congress?

Studying the experience in building the socio-cultural discourse of the Library of Congress is actual in the context of library science for several reasons.

Firstly, the American nation is a multiethnic nation. Consequently, the consolidation of the nation around common values is an important task and the socio-cultural discourse of the Library of Congress should hypothetically contribute to the solution of this problem. Accordingly, the meanings relating to such values, revealing and reflecting them, should be present in the socio-cultural discourse of the Library of Congress.

Secondly, the history of the United States has more than one episode, the attitude towards which in society for a long time was not clear and common: the civil war, the problem of equal rights for African Americans, the attitude towards the indigenous population – these issues, as well as, for example, in Ukrainian history the problem of recognition the «UPA» (Ukrainian Insurgent Army [Ukrainska povstanska armii]), in history of Poland – the evaluations of the Polish People's Army (Armia Ludowa), for Russians – the attitude towards Stalin and so on, are the points of separation processes within the nation, creating the risks of disintegration. One of the most recent cases is the events in Charlottesville (Virginia, USA) in August 2017, related to the demolition of the monument to the General of the Confederation Robert Edward Lee, between, so-called «white racists», who opposed the demolition, and liberal activists.

Thirdly, the American nation is relatively young, but at the same time, it has a strong identity, so one can speak about success in the policy of consolidation and explore the practice of participation in the implementation of this policy of the Library of Congress.

Consequently, the proposed article is devoted to the study of the peculiarities of the socio-cultural discourse of the Library of Congress, the definition and coverage of the main meanings, disseminated by the library, its approaches to the formation and preservation of national memory.

Sources and Methods

The main sources for study of the socio-cultural discourse of the Library of Congress were the official website of the institution and the information resource «America's Story from America's Library» (<http://www.americaslibrary.gov/>), created by the Library of Congress. The analysis on the content of these sources made it possible to determine the library's priorities in implementing the policy of memory.

The methodological basis of the research was determined earlier in the process of studying the socio-cultural discourse of the national libraries of Ukraine and Russia (Hranchak, 2015a, p. 14-22, 2015b, 22-27, 2016, p. 7-14). The complex of research methods includes the method of critical discursive analysis, hypothesis, social communication, dialectic, systemic, monitoring, descriptive and statistical, the method of discursive analysis is the basic one. Its application made it possible to identify the key meanings, supported and translated by the Library of Congress as an actor of the socio-communicative process in displaying and constructing the information reality. The use of social communication, system approach and dialectic method led to the study of socio-cultural discourse of the Library of Congress as a complex of systemic links between society and library, the way it reflects the meanings, relevant to a certain community here and now, or those ones that are determined by the priority of state information policy and which are integrated with the socio-cultural discourse of the library into the general socio-cultural discourse of the community, causing its transformation. The method of monitoring allowed to consider socio-cultural discourse of the Library of Congress in the dynamics for almost one and a half year – since 11.18.2016 till 03.14.2018, descriptive and statistical method – to check the hypothesis, put forward in relation to the main meanings of socio-cultural discourse of the Library of Congress, as well as to determine the specifics of its reflection in the information materials of the library.

American Memory from «America's Library»

Considering the dialectical relationship between history, memory and identity, the well-known project «American Memory» should first of all be mentioned as the most significant one. The project is being implemented by the Library of Congress. As it's written in the mission of the project, «these materials, from the collections of the Library of Congress and other institutions, chronicle historical events, people, places, and ideas that continue to shape America, serving the public as a resource for education and lifelong learning» (The Library of Congress, 2018a).

The aim of the project was to preserve the «documentary memory» of the nation and, in fact, gave it the status of a common «memorization».

The financial basis for the implementation of the project was not only the budget funds but also sponsorship proceeds in ratio of approximately 1:3, respectively. «Voting with the dollar», the public demonstrated the understanding of the importance and urgency of the project for preservation of the nation's «documentary memory» and, in fact, gave it the status of a common «memorization». So, the title «American Memory» reflects not only the contents of the collection, but also the subject of its creation.

It is important to emphasize the thematic or subject approach to systematizing the documents collections. The thematic approach to informing or organizing a library fund serves as an additional tool for formation and preservation of national memory and as such could be used to influence the user, propagate or promote certain ideological installations. After all, the sections, created by the library, structure the surrounding reality for us that is reflected in the documentary form in the library fund, creating a peculiar matrix of the concept of social, in this case, national memory. So if one could see the section «Government, Law & Politics», we update our knowledge of the state-building process, even if we do not get acquainted with the documents presented there. The «Women's History» section, in itself, emphasizes the role of women in social life, and «Science & Technology» testifies to the presence of some achievements in this area.

The acquaintance at the beginning of the study, in November 2016, with the leading rubrics, formed within the framework of the project and presented on the main page of the official website of the Library of Congress – «African American History», «Art & Architecture», «Gov't, Law & Politics», «Literature & Poetry», «Local History & Folklife», «Performing Arts», «Geography & Places», «Religion & Philosophy», «Science & Technology», «Social & Business History», «Sports & Recreation», «War & Military», «Women's History», «World Cultures & History», «American History» – made it possible to put forward a hypothesis about the determination by the library of the most important from the specific of the US point of view thematic emphases in this way: formation of the idea about importance of the African American component in the history of the United States, the emphasis on the aspiration of building a rule-of-law state, whose society remembers the path that took place, while fought for its rights, a state that encompasses enormous spaces and, at the same time, retains the local specificity of individual regions, with developed science, literature, art, with its religion and philosophy, which are based on a powerful economic foundation, a state that communicates with the world and recalls its own history.

The construction of such a semantic concept of socio-cultural discourse of the Library of Congress is also confirmed by the results from the analysis on the register of electronic exhibitions of the library (in total – 129 items). On March 11, 2018, among the meanings that were broadcast by the library in this way the ones that were related to the culture and talents of the nation, world culture and international context, statehood and nation-building, human, humanistic, democratic values, wars, conflicts, terrorism, territories of the country and geography, USA Afro-American History, Indigenous Peoples and America in pre-Columbian era have dominated (look at the Table 1):

Table 1.

Electronic exhibitions of the Library of Congress (1992–2018)

Subject	Number on March 11, 2018
Culture and talents of the nation	56
Statehood (meanings, related to the Constitution, creation of the United States, prominent statesmen, such as Abraham Lincoln and Thomas Jefferson), American values, meanings forming the nation	19
World culture and international context	35
Human, humanistic, democratic values	9
Wars, conflicts, terrorism (Civil War in the USA, World War I and World War II, the Korean War and Vietnam, the War in the Persian Gulf, the Cold War, the problem of terrorism)	7
Territory of the country and geography	5
African American History of the United States	4
Indigenous peoples of America, early (pre-Columbian) America	3
Ecology	3
Jewish themes	1
Sport	1

At the same time it is remarkable that the exhibitions that are not even connected at first sight with the issues of nation-building and the state are integrated into the «identity» context by titles or descriptions. For example, in the titles of 15 from the 56 exhibitions that reflect the various aspects of the cultural development in the US, the words «America» or «American» are used in the aspect of identity: «Hope for America: Performers, Politics and Pop Culture», «American Beauties: Drawings from the Golden Age of Illustration», «Books That Shaped America», «I Love Lucy: An American Legend», «The Wizard of Oz: An American Fairy Tale» etc.

Changing the interface of the Library of Congress website in 2017, moving the headings of collections from the main page to the section «Digital Collections» and placing the Top of the library activities (different at various periods) on the main page influenced on perception of the posted information materials. In this way, the user's attention is directed not to «reading» the whole set of semantic markers, available in the socio-cultural discourse of the Library of Congress through the visual coverage of the headings, but focused on specific meanings that the library accents.

So, on March 9, 2018 it was the information about the Women's History Month, regarding which it was emphasized that the Library of Congress joins «in commemorating and encouraging the study, observance and celebration of the vital role of women in American history» (The Library of Congress, 2018h). Women's themes were supplemented by information about the exhibition «Drawn to Purpose. American Women Illustrator and Cartoonists». In addition, in the March Top Library, there were three informational materials, related to Harriet Tubman, the heroine of the American people, an African-American, a well-known abolitionist, who fought against the slavery for freedom of the African-American US population; information on Irish American Resources; materials for people with special needs.

Earlier, at the end of April 2017, the library website represented the online exhibition «Drawing Justice: the Art of Courtroom illustration» (look at the Figure 1), which, on the one hand, focused on justice as an integral component of American life, and on the other hand – on compliance with the principle of openness because the exhibition represented the drawings, made in the courtroom under the conditions of the prohibition for photographing and radio broadcasts from federal courts (The Library of Congress, 2018d).

In line with it – exhibitions, devoted to the memory of the World War I (The Library of Congress, 2018e), as well as the documents of the poet Walt Whitman (1819–1892) in the collection of Charles E. Feinberg (The Library of Congress, 2018g).

The information about exhibitions «World War I: American Artists View the Great War» (05.07.2016– 08.19.2017) (The Library of Congress, 2018i), «Echoes of the Great War: American Experiences of World War I» (04.04.2017 – 01.2019) (The Library of Congress, 2018e) (look at the Figure 2) looked somewhat unexpectedly at that time in the Library Top, because, as it is known, the United States took part in military actions as a direct participant of the World War I only in 1917–1918.

However, the global character of the war, as well as the round date – 100 years – since those events, explain the presence of this topic in the top of the meanings, proposed by the Library of Congress.

From the standpoint of state and nation-building meanings, other positions of the Library «exhibition Top» are indicative: «America Reads...» (January 2017) (The Library of Congress, 2018b) and «Mapping a Growing Nation: From Independence to Statehood» (September 2016, – November 2016) (The Library of Congress, 2018f) (look at the Figure 3).

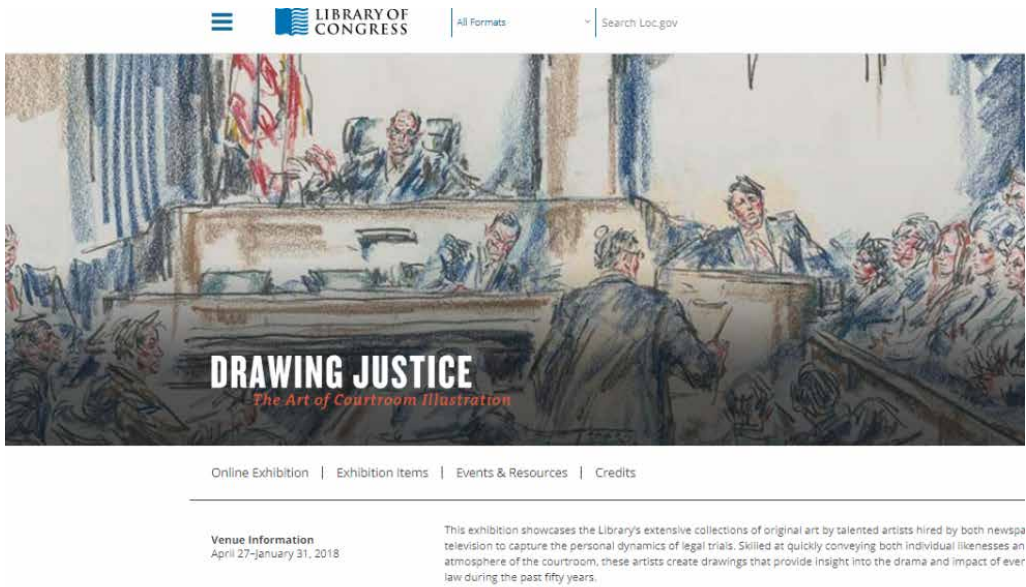

Figure 1. The online exhibition «Drawing Justice: the Art of Courtroom illustration» (<https://www.loc.gov/exhibitions/drawing-justice-courtroom-illustrations/about-this-exhibition/>)

Figure 2. The online exhibition «Echoes of the Great War: American Experiences of World War I» (<https://www.loc.gov/exhibitions/world-war-i-american-experiences/about-this-exhibition/>)

The screenshot shows the Library of Congress website interface. At the top, there is a navigation bar with the Library of Congress logo, a search bar, and buttons for 'ASK A LIBRARIAN', 'DIGITAL COLLECTIONS', and 'LIBRARY CATALOGS'. Below this, a breadcrumb trail reads 'The Library of Congress > Exhibitions > Mapping a Growing Nation: From Independence to Statehood'. The main content area features a large banner for the exhibition with the title 'MAPPING A GROWING NATION From Independence to Statehood' in a stylized font. To the left of the banner is a sidebar with a search box and a list of navigation links: Exhibitions Home, Current Exhibitions, All Exhibitions, Programs & Events, Traveling Exhibitions, Loan Procedures for Institutions, Special Presentations, and Contact Us. Below the banner, there is a navigation menu with links for Home, Exhibition Overview, Online Exhibition, Exhibition Items, Special Presentation, Learn More, and Acknowledgments. A note indicates the exhibition is ongoing and opened on September 1, 2016. A descriptive paragraph follows, mentioning Abel Buell's map and its historical significance.

Figure 3. The online exhibition «Mapping a Growing Nation: From Independence to Statehood»
(<https://www.loc.gov/exhibits/mapping-a-growing-nation/>)

As for the latter one, it was the demonstration of digital copy of the first map of the United States of America, compiled and published in America by the American Abel Buell.

The meaningful capacity of the exhibition title attracts the attention. It interprets the US map as a visual reflection of the state-building process and makes a semantic emphasis on the process of transition from independence to statehood as an embodiment of the nation's growth.

As for the exhibition «America Reads...» (look at the Figure 4) we would remind that earlier, in 2012, the Library of Congress made the initiative to organize the exhibition «Books That Shaped America». The exhibition represented 88 books (the number of books was due to the possibilities of the exhibition space at the Library of Congress), which had the impact on the national identity – from Thomas Pain's pamphlet «Common Sense» to Dr. Seuss's «Cat in a Hat».

As it was explained by the chief of the Rare Book and Special Collections Division at the Library of Congress, Mark Dimunation, who participated in the work of the committee of historians, literary experts, poets and scholars, who chose books for inclusion into the exposition, the committee was «looking for books, whether it's literature or social science or history, that ... encapsulated and reflected a moment of time in America that Americans understood and recognized in themselves» (National Public Radio, 2012).

It is noteworthy that the library's study on the issue of determining the books that influenced on formation of American nation, continues. In the meantime, according to the results of the study and readers' reviews, the Library of Congress organized the exhibition «America Reads ...», in which, along with 88 previously identified books, the top 40 other books that have formed America, selected by users, are presented.

The presented documents are systematized chronologically: from 1750 to 1899, from 1900 to 1949, from 1950 to 2009.

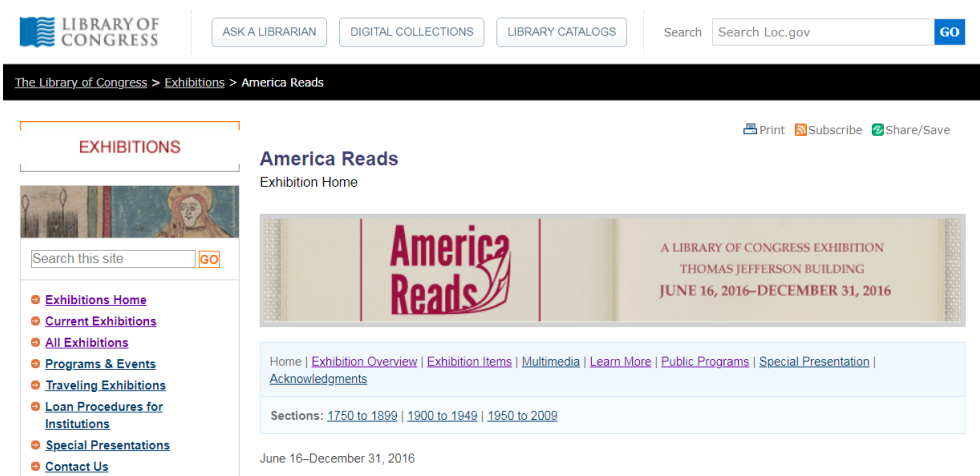

Figure 4. The online exhibition «America Reads ...»
(<https://www.loc.gov/exhibits/america-reads/>)

The first section contains Thomas Pain's pamphlet «Common Sense», «The Federalist» (the eighty-five essays of Alexander Hamilton, James Madison, and John Jay), James Fenimore Cooper's «The Last of the Mohicans», Herman Melville's «Moby-Dick; or, The Whale», «Uncle Tom's Cabin» by Harriet Beecher Stowe, «Adventures of Huckleberry Finn» by Mark Twain and some others.

The second section includes such books as L. Frank Baum's «The Wonderful Wizard of Oz», Margaret Mitchell's «Gone With the Wind», F. Scott Fitzgerald's «The Great Gatsby», Ernest Hemingway's «The Sun Also Rises», John Steinbeck's «The Grapes of Wrath» and so on.

In the last section we find, for example, such books as «The Catcher in the Rye» by J. D. Salinger, «The Old Man and the Sea» by Ernest Hemingway, «East of Eden» by John Steinbeck, «Fahrenheit 451» by Ray Bradbury, etc.

With regard to the choice of readers, as it is noted in the description of the exhibition, «number one» in the list of Top-40 – is Ayn Rand's «The Fountainhead», «a book that has as many fans as it does detractors» (The Library of Congress, 2018b), in addition, the highest positions of the list included the works by Alex Haley, John Steinbeck, Arthur Miller, Ernest Hemingway, Milton Friedman, and, in fact, A. Rand.

Formulating the exhibition in this way, apart from adhering to the principle of democracy, enables us to identify substantial meaning for the community «from below», by the public itself, reflecting («reading») the social transformation of values, views and beliefs.

The library provides with the platform and initiates the process of comprehension and creation of socio-cultural discourse – the formation and definition of actual meanings comes from below. According to the initiators of the exhibition, it aims «to jump-start new conversations about the most influential books written and read in America and their impact on our lives» (The Library of Congress, 2018b).

This approach is now also being used by the Library of Congress to build the socio-cultural discourse of the library in the whole: if at first it reflected the vision of librarians, then, for example, in April 2017, it began to take into account the priorities of users. This was facilitated by placing of the information about popular user's queries

on the main page of the website. The presented table shows how the user's requests during the review period changed – what meanings were lost and what kept on (look at the Table 2):

Table 2.

**Changes in requests from users of the Library of Congress
(18.11.2016 – 9.03.2018)**

Date Viewing	Keywords of Users Queries
18.11.2016	Declaration of Independence; Slavery; Immigration; Territories exposed to drought and dust storms; World War I; Abraham Lincoln, Constitution; Genealogy
29.04.2017	Civil War; Dry Law; Harriet Tubman; Rosa Parks (American public figure, whose name is associated with the beginning of the mass struggle of black people for equal rights in America); Great Depression; Development of Western Lands; Today in History
1.10.2017	Civil War; Slavery; World War I; Alexander Hamilton; Immigration; War in Vietnam; maps
9.03.2018	Civic rights; Dorothea Lange; Civil War; Rose Parks; Dust Bowl (a period of severe dust storms in the 1930s causing serious damage to the United States ecology and agriculture); World War I; Baseball

As we see, the most persistent meanings in the socio-cultural discourse, proposed by users, were the meanings, associated with the Civil War and the struggle of African Americans against the slavery for equal rights. At the same time we also observe the actualization of the meanings, associated with the First World War, to a lesser extent – with the formation of the United States as a state, immigration, the US typical environmental problems, we note the presence of markers of the Vietnam War, the Great Depression, baseball, which is popular in the US, in the users' socio-cultural discourse. All of that indicate the «memorizing» of users about these phenomena of American history.

The Library of Congress spreads the significant meanings for the formation of American identity not only through the official website but also by creating and supporting the operation of additional resources, such as «African American History Month», «Women's History Month», «America's story from America's Library» (look at the Figure 5).

The latter one is a popular resource, designed to help shaping the notion of the United States as a state and national community by providing the brief and interesting information on prominent Americans – politicians, reformers, artists, scholars, athletes, etc. – US history, geography and administrative structure, peculiarities of states, games, sports and hobbies, cinema, music, etc (The Library of Congress, 2018c).

Designed for young people, the website is aimed at translating over time between generations the meaningful in context of American identity information and meanings. Moreover, the motivating names of headings – «Meet..», «Jump..», «Explore...», «Join...», «See, Hear and Sing» – as well as the color visual solutions and interactivity of the resource (the online games with using the presented information materials) contribute to formation an active personality, better memorization of information and connection

Figure 5. Website «America's story from America's Library» (<http://www.americaslibrary.gov/>)

importance of preserving the key events and processes that influenced the formation of the nation in its memory, as well as the role of documentary heritage and the library activities in the solution of this task. The socio-cultural discourse of the Library of Congress contributes to the formation of the notion of the United States understanding of the U.S. as the «melting pot», in which diversity is a guaranty of personal and social success, and reflects the perception of the Americans as a nation that values the democratic rights and freedoms, creativity and active life style, that has gone a long and difficult way to build its own statehood and gaining its own place in the world, whose history contains many unpleasant and sometimes frankly tragic pages, and who does not consider it as a point of national shame and is not afraid to remember it. The specificity of the formation of the socio-cultural discourse of the Library of Congress is the democratic approach: involving the users into this process, trying to get feedback from them and willingness to broadcast the proposed meanings. This approach allows us to speak about the socio-cultural discourse, presented by the Library of Congress as an instrument not only for preserving national memory, strengthening and preserving identity but also as an instrument for their formation and transformation in accordance with the changes that society is experiencing. Moreover, bearing in mind the user's audience participation in the formation of the socio-cultural discourse of the Library of the Congress, the resulting main ideological and value markers of identity and national memory become a reflection of the development of the community, its self-awareness in the globalized world.

of yourself, your personal history with the country and its history.

In particular, this refers to virtual travel in the past, when choosing a day and a month, the user receives the information about what happened this day in different years. At the same time one is invited to investigate what happened in the country on different years on the day of one's birth. Another game offers a visitor to the site to create their own cartoon, another one – to travel through the states, etc.

Conclusions

Summing up, it should be emphasized that the socio-cultural discourse of the Library of Congress is formed in a consistent, systematic and purposeful manner, with the understanding of the

REFERENCES

- Alstad, C., & Curry, A. (2003). Public space, public discourse and public libraries. In *Libres: Library and Information Science Research Electronic Journal*. (Vol. 13, 1). Retrieved from: https://cpb-us-e1.wpmucdn.com/blogs.ntu.edu.sg/dist/8/644/files/2014/06/Vol13_I1_pub_space.pdf [in English].
- Bolin, M.K. (2017). *The 21st Century Academic Library. Global Patterns of Organization and Discourse*. Cambridge, MA: Chandos Publishing [in English].

- Budd, J.M. (2006). Discourse Analysis and the Study of Communication in LIS. *Library Trends* (Vol. 55, 1, pp. 65–82) [in English].
- Castells, M. (2010). *The Information Age: Economy, Society and Culture Volume III: End of Millennium* (2nd ed.) Oxford: Wiley Blackwell [in English].
- Dubov, D.V., Ozhevan, M.A., & Hnatiuk, S.L. (2010). *Informatsiine suspilstvo v Ukraini: hlobalni vyklyky ta natsionalni mozhyvosti. Analitichna dopovid* [The Information Society in Ukraine: Global Challenges and National Opportunities. Analytical report]. Kyiv: Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. Retrieved from: http://www.niss.gov.ua/public/File/2010_table/1214_dopov.pdf [in Ukrainian].
- Forrester, M.A., Ramsden, C., & Reason, D. (1997). Conversation and discourse analysis in library and information services. In *Education for Information* (Vol. 15, 4, pp. 283–295) [in English].
- Frohmann, B. (1994). Discourse Analysis as a Research Method in Library and Information Science. *Library & Information Science Research* (Vol. 16, Issue 2, pp. 119–138). Retrieved from: [https://doi.org/10.1016/0740-8188\(94\)90004-3](https://doi.org/10.1016/0740-8188(94)90004-3) [in English].
- Granchak, T. (2014). The Formation by Libraries of National Information Space in the Context of the National Information Policy. In *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho* (Issed 39, pp. 26–42). Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2014_39_4 [in Ukrainian].
- Hranchak, T. (2016). Socio-Cultural Discourse of National Libraries of Ukraine as a Tool of Formation of National Memory. *Bibliotechnyi visnyk*, 6, 7–4. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2016_6_4 [in Ukrainian].
- Hranchak, T. (2015a). Socio-Cultural Discourse of the Russia's National Libraries as a Source to Determine the Priority of Modern Russia National Memory Markers. *Bibliotechnyi visnyk*, 4, 14–22 [in Ukrainian].
- Hranchak, T. (2015b). Ukraine and World War II: Approaches to Understanding and Representation in Socio-Cultural Discourse of National Libraries of Ukraine. *Bibliotechnyi visnyk*, 5, 22–27 [in Ukrainian].
- Huntington, S.P. (1993). The Clash of Civilizations. In *Foreign Affairs*. (Vol. 72, 3, pp. 22–49) [in English].
- Jaeger, P.T., Gorham, U., Bertot, J.C., & Sarin, L.C. (2014). *Public Libraries, Public Policies, and Political Processes: Serving and Transforming Communities in Times of Economic and Political Constraint*. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield [in English].
- Jaeger, P.T., & Sarin, L.C. (2016). The Politically Engaged Public Library: Admitting and Embracing the Political Nature of Libraries and Their Goals. In *Public Library Quarterly* (Vol. 35, 4, pp. 325–330) [in English].
- Jaeger, P.T., Bertot, J.C., & Gorham, U. (2013). Wake up the nation: Public libraries, policy making, and political discourse. In *The Library Quarterly. Information, Community, Policy* (Vol. 83, 1, pp. 61–72). <https://doi.org/10.1086/668582> [in English].
- Kitchens, J.D. (2012). *Librarians, Historians, and New Opportunities for Discourse: A Guide for Clío's Helpers*. Santa Barbara, CA: Libraries Unlimited [in English].
- The Library of Congress. (2018a). *About American Memory*. Retrieved from: <https://memory.loc.gov/ammem/about/index.html> [in English].
- The Library of Congress. (2018b). *America Reads: Thousands of Readers Choose Books that Shaped America*. Retrieved from: <http://www.loc.gov/exhibits/america-reads/overview.html> [in English].
- The Library of Congress. (2018c). *America's story from America's Library*. Retrieved from: <http://www.loc.gov/exhibits/america-reads/overview.html> [in English].
- The Library of Congress. (2018d). *Drawing Justice: the Art of Courtroom illustration*. Retrieved from: <https://www.loc.gov/exhibitions/drawing-justice-courtroom-illustrations/online-exhibition/introduction/?st=gallery> [in English].
- The Library of Congress. (2018e). *Echoes of the Great War: American Experiences of World War I*. Retrieved from: <https://www.loc.gov/exhibitions/world-war-i-american-experiences/about-this-exhibition> [in English].

- The Library of Congress. (2018f). *Mapping a Growing Nation: From Independence to Statehood*. Retrieved from: <http://www.loc.gov/exhibits/mapping-a-growing-nation> [in English].
- The Library of Congress. (2018g). *Walt Whitman Papers in the Charles E. Feinberg Collection*. Retrieved from: <https://www.loc.gov/collections/feinberg-whitman/about-this-collection> [in English].
- The Library of Congress. (2018h). *Women's History Month*. Retrieved from: <http://www.womenshistorymonth.gov/> [in English].
- The Library of Congress. (2018i). *World War I: American Artists View the Great War*. Retrieved from: <https://www.loc.gov/exhibits/american-artists-view-the-great-war> [in English].
- Messner, E. (1960). *Mjatezh – imja tret'ej vsemirnoj* [The Mutiny – the Name of the Third World]. Bujenos-Ajres: Izdanie Juzhno-Amerikanskogo Otdela «Instituta dlja issledovanija problem vojny i mira imeni prof. Gen. N. N. Golovina» [in Russian].
- Messner, E. (2005). *Vseмирnaja mjatezhvojna* [The World MutinyWar]. In Marchenkov V.I. (Ed.) *Hochesh' mira, pobedi mjatezhvojnu! Tvorcheskoe nasledie E.Je. Messnera*. Moscow: Voennyj universitet, Russkij put'. Retrieved from: http://militera.lib.ru/science/0/pdf/messner_ea01.pdf [in Russian].
- National Public Radio. (2012). *How Books Shaped The American National Identity*. Retrieved from: <http://www.npr.org/2012/08/14/158771705/-books-that-shaped-america> [in English].
- Peressini, M. (1993). Identity – a Card with Two Faces. *UNESCO Courier*. June, 14–18. Retrieved from: <http://unesdoc.unesco.org/images/0009/000944/094420eo.pdf> [in English].
- Radford, G.P., & Radford, M.L. (2001). Libraries, Librarians, and the Discourse of Fear. In *The Library Quarterly: Information, Community, Policy* (Vol. 71, 3 (Jul.), pp. 299–329). Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/249120469_Libraries_Librarians_and_the_Discourse_of_Fear [in English].
- Radford, M.L. (2001). Encountering Users, Encountering Images: Communication Theory and the Library Context. In *Journal of Education for Library and Information Science* (Vol. 42, 1, pp. 27–41) [in English].
- Thomas, N.P. (2001). Unpacking Library Posters: A Theoretical Approach. In *Journal of Education for Library and Information Science* (Vol. 42, 1, pp. 42–56) [in English].
- Voskoboinikova-Huzieva, O. (2016). The Socio-Communication Activites of Libraries of Ukraine in Latest Conditions. *Bibliotechnyi visnyk*, 1, 12–17. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2016_1_4 [in Ukrainian].
- Wadas, L.R. (2017). Mission statements in academic libraries: a discourse analysis. In *Library Management* (Vol. 38, issue 2–3, pp. 108–116). Retrieved from: <https://doi.org/10.1108/LM-07-2016-0054> [in English].

УДК 027.54(73):021

Тетяна Гранчак,

старший науковий співробітник Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, д-р наук із соціальних комунікацій, ст. наук. співроб. (Київ, Україна)

e-mail: granchakt@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7854-580X>

ЩО ВОНИ РОБЛЯТЬ І ЩО ЦЕ ОЗНАЧАЄ: ІДЕНТИЧНІСНІ ПРАКТИКИ В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ДИСКУРСІ БІБЛІОТЕКИ КОНГРЕСУ

У статті на прикладі Бібліотеки Конгресу було показано, як можна впливати на формування та збереження національної ідентичності, використовуючи соціокультурний дискурс національних бібліотек. Це важливо, оскільки, роль бібліотек у процесі формування національної ідентичності недооцінюється і залишається поза увагою вчених. Водночас

сенси, що поширюються бібліотеками, є інструментом для виявлення ключових акцентів концепту національної пам'яті, яка надалі створюватиме інформаційну основу національної самосвідомості.

Отже, в публікації розглянуто підходи до формування та специфіку соціокультурного дискурсу Бібліотеки Конгресу. Аналіз зосереджений на основних семантичних тенденціях соціокультурного дискурсу Бібліотеки Конгресу. Виявлено демократичний підхід у конструюванні соціокультурного дискурсу Бібліотеки Конгресу, розкрито участь експертів, бібліотекарів та користувачів у цьому процесі, які мають можливість впливати на те, які сенси поширюються бібліотекою та зберігаються у національній пам'яті. Обґрунтовано, що формування національної ідентичності відбувається як згори – через інститут бібліотеки, так і знизу – самою спільнотою.

Такий підхід дає змогу говорити про соціокультурний дискурс, представлений Бібліотекою Конгресу, як інструмент не лише для збереження національної пам'яті, зміцнення та збереження ідентичності, а й як інструмент їх трансформації та розвитку. Стверджується, що демократичний підхід до створення соціокультурного дискурсу бібліотеки дає змогу визначати його основні значення як відображення соціальних перетворень.

Ключові слова: Бібліотека Конгресу, національна бібліотека, соціокультурний дискурс, національна пам'ять, ідентичність, Пам'ять Америки.

UDC 027.625:004.5

THE DEVELOPMENT OF NETWORK AND MEDIA CULTURE IN YOUTH LIBRARY FACILITIES

Yevheniia Kulyk,

*Head of the Department of the Scientific and
Technical Library named after H. I. Denysenko of
The National Technical University of Ukraine «Igor
Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute», Ph.D. in Social
Communications (Kyiv, Ukraine)
e-mail: e.kulyk@library.kpi.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4050-4054>*

This study is focused on the activities of Ukrainian libraries for youth, as well their role in the development of informational and network media culture and media awareness amongst youth. Through monitoring of the reporting of youth libraries and content analysis of websites, blogs and social networking pages the existing library facilities in the creation of youth information networks and media culture were uncovered. Method of comparative analysis has allowed to compare the selected library facilities for the creation of youth informational networks and media culture with focus on the individual psychological characteristics of young people (during early and late adolescence) and specific features of the Ukrainian media education model. The existing methods and tools for the creation of information networks, and to enhance youth media competencies, relative to psychological and age-based factors were lighted. The possibility of adding libraries to the Ukrainian model of media education is also considered. Proved that one of the priorities, which require libraries to consolidate efforts, is a development of clear strategic actions in the network of youth libraries and the creation of networked information and media culture and to ensure this activity isn't chaotic, but purposeful and well organized.

Key words: media culture, youth, libraries, information network, media competencies, media education.

INTRODUCTION

Teenagers and youth are the most highly active category of Internet users (Internet Asotsiatsiia Ukrainy, 2018), and of various mobile technologies, in terms of quantitative figures. According to the results of sociological research conducted by libraries, the majority of youth spend 2-3 hours a day for online communication, the minority, for 4-5 hours (Krasii, 2014, p. 59). Most young people in Ukraine (80.2 %) believe that they could not live without a mobile phone and 72.3 % of young users declare that they cannot imagine their life without Internet services (Gorshenin Institute, 2013).

Even 4-5 years ago, young people used the Internet primarily to search for information and for communication. The results of sociological research in 2014 showed that the situation has changed somewhat, and that the level of network users has increased and that the majority of users today use networks for varied purposes, for training and work, watching movies, for reading books, in order to follow developments in the country and around the world, for communication, gaming, shopping, etc... (LB.ua, 2013; Krasii, 2014, p. 60). And we can safely state, with certainty, and more particularly in recent times, that communication technologies have become firmly entrenched in the daily activities of young people, they affect their minds and values, socialization and self-realization, and their ideas about themselves and others. In this context, the problem of developing youth media competency is very important, not only in terms of sufficiency in numbers of competent users, but also due to the high level of information network use, especially when taking into account the current realities of Ukrainians' information society and the presence of information aggression. The

first issue when countering various threats in the virtual information environment is knowledge, as well as skills which enable the effective use of on-line communication tools and minimization of the risks that are possible within network communication.

REVIEW

The issues of the formation of media culture among young people became acute with the wide introduction of Internet technologies into the social practice. Different aspects of library activity in the context of active using by young people the services of the Internet environment and the education of a generation of digital culture were studied by such scholars as B. Kinney (2010), L. Tripp (2011), I. McShane (2011), T. Yakushko and T. Yaroshenko O. (2012), S. Poyntz and P. Jennesia (2018).

Researchers emphasize the double role of the library: providing young people with opportunities for learning and practice new media literacy skills and with contexts for learning with digital media; describe an innovative library program (YouMedia) as a research-informed model for what is possible (Tripp, 2011); analyzes various aspects of using by library the interactive tools of Web 2.0 (McShane, 2011; Yakushko, Yaroshenko, 2012) and library efforts to bridge the digital divide (Kinney, 2010); examine how relations among youth, media culture, and learning have been understood since the turn of the last century (Poyntz, Jennesia, 2018).

The aim of this study, which is based on monitoring the library and information activities of Ukrainian libraries, which serve youth, is considering of the level of Ukrainian libraries activities in forming informational and network media competencies in the youth environment, identify the strengths and weaknesses of these activities and making suggestions of ways of improving their effectiveness.

METHOD

The study took place in two stages:

Stage I – monitoring the reporting of the documentation of youth libraries and content analysis of websites, blogs and social networking pages for the purpose of isolating and synthesizing existing library facilities in the creation of youth information networks and media culture.

Stage II – comparative, during which time the selected library facilities were compared for the creation of youth informational networks and media culture with focus on the individual psychological characteristics of young people (during early and late adolescence) and specific features of the Ukrainian media education model.

PARTICIPANTS

The study was focused on the activities of the State Library of Ukraine for Youth (SLU for Youth) and Regional Libraries for Youth (RYL).

RESULTS

The necessity for the creation the relevant level of information network and media competencies is rather acute in early adolescence, as it is before a person faces the challenges of professional, or workplace identity. At this time youth should understand their own interests, inclinations, abilities, and begin to develop their own life plans and try to take the first steps towards them. As computer technology and online communication services are an integral part of everyday youth life, they can be utilized to overcome difficulties and challenges. Internet communication – is the ability to communicate with peers, experts, and to undergo professional online testing, monitor the lab

our market, for familiarization with success stories of others etc... In addition, it is an opportunity to improve daily learning activities, for instance, it can deepen study in a favorite subject, there are training courses, lectures, you can listen to teachers' lessons, and learn from recognized experts from the best universities in the world, and so on.

In late adolescence, when there is a transition from youth to adulthood, new ways of self-realization and self-actualization are formed, requiring the acquisition of higher-level information and networking and media competencies. This ensures that online communication becomes more focused and creative, as users at this age increasingly attempt to present themselves, as well as their thoughts and achievements, through blogs, on social networking sites, and with photo and video sharing. These activities require critical-thinking, a willingness to make decisions, the ability to analyze, evaluation of networked information, to quote others, as well as to create resources. Lack of these competencies can lead to chaotic usage of online services and low efficiency in networked communication. Such difficulties can cause stress and frustration, situations that are likely for young users due to their increased emotional and hormonal states, which accompany the transition to adulthood (Bozhok, 2013, p. 188). Therefore, we can state that the level of informational and network media competencies, which the individual has during the late adolescence period, to some extent depends on the creation of «frustration tolerance» – the formation of a psychological resilience in young people that is based on self-confidence, the ability to accept life's challenges, and to learn from them, showing flexibility in their approaches to solving problems and to overcome difficult situations (Bozhok, 2014, p. 188). The high level of competence required for successful performance, in terms of information presentation in an information-based society, makes youthful users more confident in their knowledge, increases opportunities and will increase their «immunity» to negative situations, and increase productivity in a youth person's daily activities, thus, self-confidence will increase and sensitivity to stress and frustration will decrease.

The formation of informational and network media-culture requires an integrated approach, and therefore requires the attention of such institutions as the family unit, school, and after-school facilities: informational, educational, and cultural institutions. Usually, the first experience and familiarization with media a child receives is within the family unit, and then a basic knowledge of computer science, the fundamentals of the Internet, network security and ethics is acquired from education facilities. Ukrainian libraries participate in developing such skills as critical thinking, effective communication networking, creative use of online media, skills to analyse, evaluation of information and network media tests of different forms and genres, to quote and to create their own resources, and to instill motivation to improve informational and network media-culture throughout life.

Since 2009, the issue of the creation of youth informational and network culture has been developed by experts from the libraries for youth (teenagers). In this context, it has been studied and summarised in conjunction with international experience, techniques related to interactive sessions have been adapted, thematic online resources are being developed, collaborations between teachers and potential coaches are being established, reference and training materials for librarians and information materials for youth (monuments, bookmarks, comics, cards, magnets, etc.) are being published and distributed.

Over time, the activity of libraries in the creation of network of informational culture is complex, and today it is based on the following components:

- measures for the creation of informational and network culture of librarians;

- establishment and maintenance of library virtual offices, or favourites in the youth environment web platforms, (blogs, podcasts, social networking pages, online video collections, etc.), to create high-quality and secure information platforms for youth;
- measures aimed at creating a network of information and culture among youth and young adults.

Interactive education, which is a kind of active study that is considered quality learning, as its effectiveness is noted by experts from educational institutions, will be implemented, as soon as possible, so librarians need to be trained in order to acquire the necessary knowledge and skills. Such training, since 2010, has been an effective form of dissemination of knowledge, skills acquisition and skill-set creation for youth specialists at the State Library of Ukraine for Youth was used to create a network and an information culture for youth and librarians. In that year, the library, through victory in the competition «Educational Innovative Library» (program «Bibliomist») and the project «Safe and Friendly Web Space» created the Training Center «Netiquette».

All interested librarians were invited to participate in training to develop skills for using information and communication technologies:

- To develop library internal documentation (provisions about site, virtual reference, online-services, instructions for personnel attached to on-line communication);
- Drawing up rules for using the Internet, electronic resources, online communication services;
- Proper citation of electronic resources;
- Safe, ethical behavior during correspondence, video communication, and the execution of electronic purchases;
- Developing strategies for supporting libraries' virtual presence in social media;
- Dissemination of knowledge, skills, abilities, forming the basis of information and network culture taking into account age-specific issues relating to youth;
- Distribution of acquired competencies in the library environment and the ability to motivate colleagues in the further acquisition of new skills and knowledge.

The training course was developed for youth, based on training and consisted of 6 logically related components of meaningful topics, such as: «Meet the net ethics: concept of net ethics, main category and location, abuse of net ethics», «E-mail of net ethics», «Netiquette 2.0» (in particular, the behaviour in blogs, electronic classrooms, reputation in social networks, etc.) «Citing of Electronic Resources», «Internet Security», «Mobile Etiquette».

Information and network culture is not limited to the knowledge and skills of netiquette, of course it should be considered along with technical and social skills. However, research at the State Library of Ukraine for Youth in 2009 «Web Communication, Netiquette: Attitudes of Librarians and Readers» showed rather low competence levels in issues of security and ethics, although there were satisfactory levels of technical competence. Security of young users is a determining factor in effective communication, that's why in the first version of the study program deals with issues related to information values, various risks and ways to counter them in a reasonable fashion are addressed primarily.

On the Internet, to help in the creation of informational network culture for users of the State Library of Ukraine for Youth, a comprehensive information service is supported and consists of the following resources:

- Site «Netiquette»;

- Blog «Web communication, Netiquette»;
- Representation in Facebook «Safe and friendly web space»;
- Video channel «Tips for Netiquette»;
- Info «Safe Netyketka»;
- Safe Netyketka page in social networks.

On the web site of «Netiquette» the access to a library user-created knowledge base was created. You can find the key «commandments» of ethical network advice to net users—beginners and more advanced users on video communication, mobile communication, email etiquette, game etiquette and the fundamentals of safe passage in different areas of virtual space. Also, the site presents freely available library authors' developments of information materials (bookmarks, postcards, comics about the adventures of Max and Christine, characters who were created by librarians, teenagers who are studying netiquette) and the methodology materials that all visitors can use to create netiquette and distribute it with events within their classrooms.

Blog «Web communication, Netiquette» contains posts, designed for young people, as well as for the parents and professionals who work with them. This is a space for communication with users on the topic of network culture and a place for the exchange of ideas, for those involved as library youth network experts, as well as potential experts, and volunteers who could support libraries' initiatives.

For early adolescents it is common to have an interest in becoming more adult, and the desire to communicate with adults increases. Youth discuss their life plans with teachers, close friends, and with those who they admire and whose opinions are important to them. However, although youth maintain relations with adults they maintain a certain distance, and sometimes passionately defend their right to independently solve problems that concern them personally (Podoliak, 2013). These issues prompted experts at the State Library of Ukraine for Youth to create a virtual library volunteer – Info consultant Safe Netyketka. The backstory of this virtual volunteer is that she is 16 years old and interested in network ethics – «Netiquette», and wants to share her knowledge with her peers. Info – is a virtual robot controlled by artificial intelligence that is the face of the netiquette project on the web site, social media and mobile applications. Librarians teach their virtual assistant to answer questions which often arise from users in the context of network culture. Netyketka knows all the «commandments» of netiquette and gives information about library education and offers useful online resources.

Project results:

- The accumulated knowledge base on cultural networking, developed by comprehensive online information resources, which are freely available to anyone interested in raising their knowledge levels related to informational and network media culture;
- The experience that was gained during the project was included in the textbook «Technology Web 2.0 for Development of Libraries and Users: New Possibilities of the Library Environment Development» [Yakushko, Yaroshenko, 2012], which provides training for librarians-trainers of regional training centers who acquire knowledge to then distribute in the professional environment of their regions;
- In co-operation with young readers, through which librarians gain new ideas and due to initiatives such as video advice clips like «Tips for beginner net users» that have been recorded and are available on YouTube.

With the development of Internet media, through which different users can actively get involved in content creation, the issue of informational network culture creation may be considered closer to media culture.

In order to form a media culture in Ukraine in recent years media education has begun to develop systematically, with the adoption in 2010 by the National Academy of Pedagogical Sciences the «The Concept of Introducing Media Education in Ukraine» (Instytut sotsialnoi ta politychnoi psykholohii NAPN Ukrainy, 2010). In 2011 the Ukrainian experiment to determine the best model of mass media education in accordance with the terms of Ukrainian society was launched.

Today the domestic socio-psychological model of media education, which aims to form media literacy and competence, integrates the latest achievements of foreign media education, critical analysis of that education, and adaptations to the Ukrainian environment. This model involves a combination of protective and aesthetic, critical and creative models of media education. The basis of the Ukrainian model is a social-psychological approach, in which media culture is conceived as a product, and at the same time, a condition whereby there is interaction within the information space between subjects (Naidonova, 2012). Besides the fact that media education is understood as a part of general education of schoolchildren and students, scientists distinguish media education in cultural and recreational centers, remote media education, and independent (continuous) media education throughout life.

The study of activity of Regional Libraries for Youth (Teenagers) as informational, and cultural and recreational centers gives grounds to say that some of them purposefully, in cooperation with educational institutions and media representatives, organize media and educational activities, others – occasionally carry out certain activities, contributing to the formation of separate elements of media competence. As we see, the traditional mission of the library – is to spread literacy, knowledge and culture – does not lose its importance, but in terms of global social changes, takes on new aspects. Also, it should be stressed, that the study results show the ability of Ukrainian libraries to perform their main objectives in supporting the above-mentioned models of media education – protective, aesthetic, critical and creative.

The creation of youth media awareness and media immunity¹(Instytut sotsialnoi ta politychnoi psykholohii NAPN Ukrainy, 2010) using gradual integration, is foreseen through the protective model of media education: utilising stories about network risks so the child will be prepared and informed so as to counter negativity. The lack of this protective model – will see an increase in the child's feeling of abandonment, which is criticized in most countries, while a family media immunity also performs this function. In terms of the Ukrainian reality, a defensive model is still required (Naidonova, 2012), because not all parents understand the importance of, or pay attention to how and which media is used by their children. According to this model, the library using its own information resources (thematic headings of websites, blogs, podcasts on the topic, online video channels, bibliographical aids, colorful flyers, comics, attractions, etc...) and other authoritative resources on the Internet can spread knowledge about various threats, and risks that can arise during interaction with media. In addition, maintaining a protective model of media education, youth libraries should provide information

¹ Media immunity of personality makes him/her able to withstand an aggressive media environment, provides psychological well-being while consumption of media products, providing media awareness, the ability to choose the right information, avoid information «garbage», to protect themselves from potentially harmful information on the basis of direct and hidden influences.

support to young parents on how to promote the required knowledge, skills and abilities for safe media use for children from an early age. Currently, such activities for young parents are rare, amongst other measures, however, these should be increased, because the family unit is where children first learn about the media. And from that, how the family communicates dictates what children learn from their parents (Zander, 2007).

Numerous art events that take place annually in each library for youth and teenagers, the activity of clubs, exhibitions of literature of different types of art through various media – everything is called upon to promote the aesthetic taste of young readers. In this way the library is attached to the aesthetic model of media education, which serves as media filter that protects from harmful influences.

Critical thinking is a nuclear mechanism of media literacy, the ability to build on their own reasoned and adequate attitude to media products (Naidonova, 2012). Traditional library lessons are focused on getting readers to work on skills with books, texts which are upgraded through the use of information and communication technologies – libraries' means of the creation of critical thinking. The critical model of media education aims at the development of critical thinking.

The creative model of media education is the most efficient and widely-used method globally. By creating their own media products, the child understands the mechanisms of media influence, begins to treat other media products more critically and is not suppressed, but rather carried away, and inspired with the learning process. In the context of the above mentioned we will give specific examples which were clarified in this study. Most libraries moderate virtual platforms to encourage young users to be included in the development of information resources focused on their peers, or offer consult support for creating of own media resources: blogs, podcasts, video channels etc... A striking example of how library attracts young people to create media resources, is 20 high-quality video channels «Provesin of Ternopil» about young Ternopil writers – the project was initiated by the Ternopil Regional Library for Youth, and implemented by the joint efforts of librarians, talented young journalists and writers.

At Poltava Regional Youth Library, which is named after Gonchar, a studio on media culture and media literacy «Open Space» is operating. Through the activities of this studio the youth of Poltava study and analyze different types of texts and media, critically analyze media messages, master techniques of psychological defenses against negative information, as well as safe behavior in cyberspace and they also acquire the necessary knowledge and skills to enable transition from media literacy to creating media art.

The activities of the Journalism club «smART start» encourage young people in creative writing and provided basic knowledge on foundational skills of journalism, to effectively analyze and transform information in the most readable form. This club was based at the Kharkiv Regional Library for Youth. In the future the library wants to increase this type of activity and to organize free university-style courses related to media literacy. This form of work involves lectures, workshops, seminars and public discussions. It is expected that the program of Free University courses will be planned in a way to promote high levels of media cultural awareness amongst a wide range of readers and utilizing a diverse range of modern media resources. Also, the program will take into account the needs of young professionals in the field of content management, copywriting, journalism and other media areas.

The platform for expression through creativity «I have something to say!» is moderated by State Library of Ukraine for Youth. Anyone who wishes, young readers and/or friends of the library, can organize and make a presentation of their creative works on the site and carry out information campaigns using the platform «I have

something to say!». The library helps to create an online presentation of creativity, with video podcasts, and cosplay (costume play) etc...

A poll conducted for the State Library of Ukraine for Youth in the Regional Library for Youth in 2014 showed that 62 % of libraries for youth and teenagers both independently, and with the support of educational institutions, promoted media awareness, and enhanced media literacy, and media competence in the youth environment. Among the popular mechanisms were the following:

- Workshops to create blogs, podcasts, support of own video channel;
- Training on safe use of electronic media, on an introduction to web design, short animation, scribing;
- Library lessons, workshops, skills-oriented on search of reliable information on the Internet and proper citation of electronic resources taking into account legal aspects of interaction with the media;
- Studios for discussion of books read and interesting Web resources, and similar groups in social networks;
- Watching of cinematically acclaimed movies in order to enhance aesthetic taste;
- Training, guidelines for media education, media literacy for library professionals.

The survey also identified factors that hinder the implementation of library initiatives aimed at building media literacy and media competence (look at the Figure 1). Respondents included such factors as: insufficient guidance materials (78,6 %), low media competence of librarians (50 %), lack of information and communication technology (50 %), lack of time to explore the possibility of inclusion of libraries in the process of media education (35,7 %), lack of established channels of cooperation with educational institutions (21,4 %).

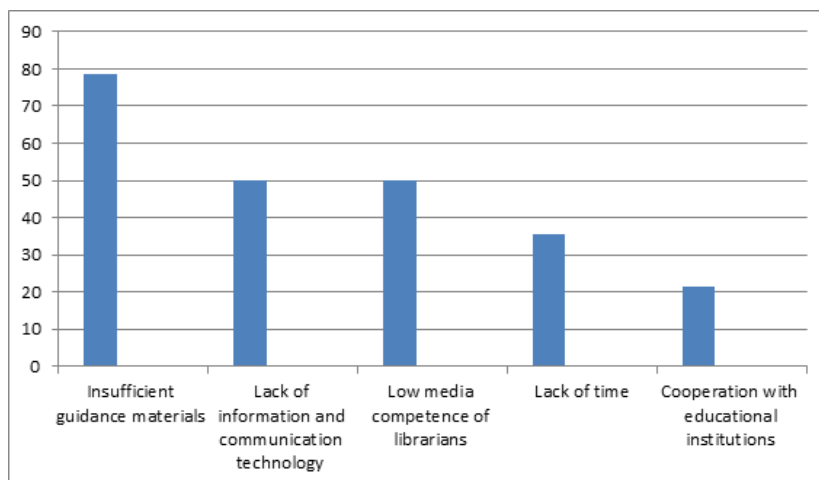

Figure 1. What is missing for library to support initiatives aimed at building media competence?

CONSLUSION

The high level of information and network media culture is one of the main challenges that faces young people in an information and knowledge-based society. Libraries now have the necessary tools in order to help the reader in the preparation of effective and comfortable interaction in virtual information environments by

conducting appropriate measures independently, or by acting as intermediaries between the readers and experts who are ready to share this knowledge and experience.

One of the priorities, which require libraries to consolidate efforts, is a development of clear strategic actions in the network of youth libraries and the creation of networked information and media culture and to ensure this activity isn't chaotic, but purposeful and well organized. In addition, libraries will continue to:

- Raise the level of their own competencies;
- Create methods of creation of information network and media culture;
- Establish cooperation with other institutions engaged in similar activities;
- Educate users to work with information and acquire knowledge using clear and close communication channels (blogs, social networks, mobile applications, etc.);
- Carry out regular monitoring of library and information activities in order to summarize the experience and improvement of library methods and means of information and network creation and media competencies of youth and young adults.

This activity will not only assist libraries to consolidate their current place in the provision of Ukrainian information services, but also to facilitate their transformation in developing libraries of innovation – libraries of a knowledge-based society.

REFERENCES

- Bozhok, N.O. (2013). Psykholohichni osoblyvosti yunatskoho viku ta yikh vplyv na formuvannya frustratsiinoi tolerantnosti maibutnoho fakhivtsia [Psychological peculiarities of adolescence and their effect on formation of frustration tolerance of future specialist]. *Psykholohiia osobystosti*, 1 (4), 187–194 [in Ukrainian].
- Gorshenin Institute. (2013, April 19). *Sovremennaya molodezh Ukrainyi: svobodnoe vremya* [The Modern Youth of Ukraine: Free Time]. Retrieved from: http://test.gorshenin.ua/programs/researches/2380_sovremennaya_molodezh_ukraini.html [in Russian].
- Instytut sotsialnoi ta politychnoi psykholohii NAPN Ukrainy. (2010). *Kontseptsiiia vprovadzhennia media osvity v Ukraini* [The Concept of Introducing Media Education in Ukraine, Approved by the Resolution of the Presidium of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine dated 20 May 2010, the protocol № 1-7/6-150]. Retrieved from: <http://balakliya-school2.edu.kh.ua/Files/downloads/Концепція%20впровадження%20медіаосвіти%20в%20Україні.pdf> [in Ukrainian].
- Internet Asotsiatsiia Ukrainy. (2018). *Proniknovenie interneta v Ukraine* [Internet penetration in Ukraine]. Retrieved from: https://inau.ua/sites/default/files/file/1806/ui_factum_group_ii_kvartal_2018.pdf [in Russian].
- Krasii, M. (2014). Biblioteka ta chytach u virtualnomu prostori. Mistse zustrichi. Vseukrainske sotsiolohichne doslidzhennia [Library and Reader in Cyberspace: A place of meeting (Ukrainian National Sociological Research)]. *Bibliosvit*, 49, 56–68 [in Ukrainian].
- LB.ua. (2013, April 2). *Dlya chego ukrainskoy molodezhi nuzhen Internet? – issledovanie* [Why do Ukrainian youth need the Internet? – research]. Retrieved from: https://lb.ua/society/2013/04/02/194959_ukrainskoy_molodezhi_nuzhen.html [in Russian].
- Kinney, B. (2010). The Internet, Public Libraries, and the Digital Divide. In *Public Library Quarterly*, 29 (2), 104–161 [in English].
- McShane, I. (2011). Public libraries, digital literacy and participatory culture. In *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education* (Vol. 32 (3), pp. 383–397) [in English].
- Naidonova, L.A. (2012). Sotsialno-psykholohichna model mediaosvity: osoblyvosti realizatsii [Media Education in Ukraine, specificity of implementation of socio-psychological

- model]. In *Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii* (Vol. 30, pp. 269–283) [in Ukrainian].
- Podoliak, L.G. (2013). *Psykholohiia rannoho yunatstva (Lektsiia z vikovoi psykholohii)* [Psychology of Early Youth (Lecture of Age Psychology)]. In *Herald of Psychology and Pedagogy*. Retrieved from: [http://www.psyh.kiev.ua/Психологія_раннього_юнацтва_\(Лекція_з_вікової_психології\)](http://www.psyh.kiev.ua/Психологія_раннього_юнацтва_(Лекція_з_вікової_психології)) [in Ukrainian].
- Poyntz, S.R., & Jennessa, P. (2018). Youth and Media Culture. In *The Oxford Research Encyclopedia of Education*. Retrieved from: <http://education.oxfordre.com/view/10.1093/acrefore/9780190264093.001.0001/acrefore-9780190264093-e-75> [in English].
- Tripp, L. (2011). Digital Youth, Libraries, and New Media Literacy. In *The Reference Librarian* (Vol. 52, pp. 329–341) [in English].
- Yakushko, T.O., & Yaroshenko, T.O. (2012). *Tekhnolohii Veb 2.0 dlia bibliotek i korystuvachiv: novi mozhlyvosti rozvytku bibliotechnoho seredovyscha : posib. dlia treneriv za prohr. pidvyshch, kvalifikatsii* [Web 2.0 Technologies for Libraries and Users: new possibilities for library environments: a guide for trainers according to a training program]. Kyiv: Summit Book [in Ukrainian].
- Zander, E. (2007). Media v yunatskomu vitsi [Media in adolescence]. In *Nezaleznyj kul'turolohičnyj casopys «I»* (Vol. 46, pp. 212–222). Retrieved from: <http://www.ji.lviv.ua/engl-vers/archiv-eng.htm> [in Ukrainian].

УДК 027.625:004.5

Євгенія Кулик,

завідувач відділу Науково-технічної бібліотеки
ім. Г. І. Денисенка Національного технічного
університету України «Київський політехнічний
інститут ім. Ігоря Сікорського», канд. наук із
соціальних комунікацій (Київ, Україна)
e-mail: e.kulyk@library.kpi.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4050-405>

РОЗВИТОК МЕРЕЖЕВОЇ ТА МЕДІА КУЛЬТУРИ ЗАСОБАМИ БІБЛІОТЕКИ ДЛЯ ЮНАЦТВА

Це дослідження зосереджується на діяльності українських бібліотек для молоді, а також їхній ролі у розвитку інформаційної та мережевої медіа культури та обізнаності серед молоді. Завдяки моніторингу звітності молодіжних бібліотек та аналізу контенту веб-сайтів, блогів та сторінок соціальних мереж були виявлені існуючі бібліотечні засоби у створенні молодіжних інформаційних мереж та медіа-культури. Метод порівняльного аналізу дав змогу порівняти обрані бібліотечні засоби для створення молодіжних інформаційних мереж та медіа-культури з акцентом на індивідуальні психологічні характеристики молоді (у ранньому та пізньому юнацькому віці) та особливості моделі української медіа освіти. Розкрито існуючі методи та інструменти для створення інформаційних мереж та підвищення медіа компетентності молоді з урахуванням психологічних та вікових факторів. Також розглядається можливість додавання бібліотек до української моделі засобів масової інформації. Доведено, що одним із пріоритетів, які вимагають від бібліотек об'єднувати зусилля, є розробка чітких стратегічних дій у мережі молодіжних бібліотек та створення мережевої культури інформації та медіа, а також забезпечення того, щоб ця діяльність була не хаотичною, а цілеспрямованою та добре організованою.

Ключові слова: культура медіа, молодь, бібліотеки, інформаційна мережа, медіа-компетентність, медіа-освіта.

**БІБЛІОТЕЧНО-
ІНФОРМАЦІЙНА ОСВІТА**

LIBRARY AND INFORMATION EDUCATION

УДК 023.5:378.147

**ІННОВАЦІЙНІ КРИТЕРІЇ
РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ
СТУПЕНЕВОЇ
ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ
029 «ІНФОРМАЦІЙНА,
БІБЛІОТЕЧНА ТА
АРХІВНА СПРАВА»**

*Алла Соляник,
декан факультету соціальних комунікацій
Харківської державної академії культури,
д-р пед. наук, проф.
(Харків, Україна)
e-mail: alla_solyanik@mail.ru*

Стаття присвячена питанню модернізації підходів до визначення якості підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» на основі застосування Дублінських дескрипторів як інноваційних критеріїв результативності набуття певних ступенів вищої освіти. Обґрунтовано ефективність екстраполяції Дублінських дескрипторів на результати підготовки здобувачів вищої освіти для забезпечення перенесення акценту із сумативного набуття знань, умінь та навичок на ефективне їх використання для вирішення професійних проблем.

На основі порівняльного аналізу доведено забезпечення розробленими на основі Дублінських дескрипторів результатами навчання для першого (бакалавр), другого (магістр) та третього (доктор філософії) рівнів вищої освіти зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», відображеними в дескрипторах Національної рамки кваліфікації, їх спадкоємності та відповідності європейським вимогам підготовки інформаційних фахівців. Акцентовано завдання з розробки нового покоління галузевих стандартів для першого (бакалавр), другого (магістр) та третього (доктор філософії) рівнів вищої освіти зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»

Обґрунтовано, що орієнтація розробників освітніх програм та навчальних планів ступеневої підготовки майбутніх інформаційних фахівців на зміст критеріїв оцінки якості підготовки здобувачів вищої освіти є важливою умовою їх конкурентоздатності на європейському ринку праці.

Ключові слова: Дублінські дескриптори, рівні вищої освіти, галузеві стандарти, фахові компетентності, «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

Потреби модернізації бібліотечної галузі в умовах широкого впровадження в суспільну практику новітніх інформаційно-комунікаційних технологій і трансформації інформаційних запитів актуалізують питання підготовки нового покоління бібліотечних фахівців, які були б здатні оперативно й ефективно вирішувати завдання з адаптації бібліотечно-інформаційної діяльності до вимог сьогодення. Зокрема, ідеться про оновлення теоретико-методологічних засад змістовного наповнення бібліотечної освіти.

Комплексне вивчення проблематики бібліотечно-інформаційної освіти є одним із пріоритетів сучасного бібліотекознавства. В Україні на дисертаційному рівні різні аспекти підготовки фахівців для бібліотечної сфери досліджувалися В. Ільганаєвою, І. Шевченко, О. Олійник, Л. Демчиною, С. Сищенко, С. Чуканою, якими було закладено теоретичні засади розвитку бібліотечної освіти в контексті еволюції системи соціальних комунікацій, розроблено основи книгознавчого та документологічного компонентів у системі підготовки бібліотечних фахівців,

визначено підходи до організації системи підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів України, розкрито специфіку підготовки фахівців для бібліотечної галузі в США.

На рівні окремих публікацій питання становлення, організації, розвитку бібліотечно-інформаційної освіти в Україні висвітлювались Н. Кушнарєнко, Т. Новальською, Н. Бачинською. Необхідність впровадження інноваційної моделі підготовки бібліотечних фахівців і реформування бібліотечної освіти обґрунтовувалась Г. Шемаєвою, О. Сербіним, Т. Ярошенко. Організація бібліотечної освіти в європейських країнах стала предметом наукового інтересу Т. Лиховид, А. Царевої, С. Алашевої. Перспективи модернізації вищої бібліотечно-інформаційної освіти на основі культуроцентричної моделі обґрунтовувались А. Солянник.

Метою пропонованої статті є розкриття переваг застосування до визначення якості підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Дублінських дескрипторів як інноваційних критеріїв результативності набуття певних ступенів вищої освіти.

Сьогодні базовим методологічним принципом реформування системи вищої освіти в Україні є перехід від кваліфікаційної до компетентнісної моделі підготовки фахівців, що передбачає відмову від сумативного накопичення студентами знань та організацію набуття ними системи загальних і професійних компетентностей як динамічної комбінації знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, які визначають здатність випускника успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти (Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти, 2016; Про вищу освіту: закон України, 2014; Рашкевич, 2014; Розвиток системи забезпечення якості вищої освіти в Україні; Розроблення освітніх програм: методичні рекомендації, 2014). Саме на таку інноваційну модель підготовки фахівців нової генерації орієнтує суспільство Закон України «Про освіту» (2017), який проголошує європейський вектор модернізації національного освітнього простору, що має забезпечувати всебічний розвиток людини як найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних та творчих здібностей, необхідних для успішної самореалізації системи загальних та професійних компетентностей (Про освіту: Закон України, 2017).

Дослідження європейських підходів до визначення загальних ключових компетентностей майбутнього дозволяє стверджувати, що серед них найважливішими є: комунікативність, уміння працювати в команді (кооперація), креативність та критичне мислення, здатність навчатися протягом усього життя. Остання компетентність зумовлена необхідністю часткої зміни професій внаслідок надшвидкого розвитку інформаційно-комп'ютерних технологій. За прогнозами авторитетних футурологів через 10 років 80% сучасних професій вже не буде існувати. Це висуває нові виклики перед усією системою освіти, яка має радикально перебудовувати підходи до організації навчання, орієнтуючись не на сумативне накопичення здобувачами освіти великих обсягів знань, а на вироблення навичок високої адаптивності до постійних змін та викликів професійного середовища, формування потреби та вміння самостійно вчитися та самовдосконалюватися протягом усього життя.

Вже на рівні терміносистеми нового Закону України «Про освіту» (2017) відбито сучасні тренди модернізації вітчизняного освітнього простору, перш за все демократизації та гнучкості. Зокрема, у статті 1 Закону є нове поняття «індивіду-

альна освітня траєкторія» – персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання. Індивідуальна освітня траєкторія в закладі освіти може бути реалізована через індивідуальний навчальний план (Про освіту: Закон України, 2017). Але, на жаль, для реалізації цієї зазначеної в Законі інновації необхідні підзаконні акти Міністерства освіти і науки України, що забезпечать імплементацію індивідуальних програм навчання українських студентів у освітній процес.

Важливо також підкреслити, що сучасні нормативні документи, які визначають вимоги до формулювання програмних компетентностей та результатів навчання здобувачів освіти, вимагають структурувати їх через Дублінські дескриптори, прийняті усіма країнами – учасниками Болонського процесу як дескриптори циклів для системи кваліфікацій Європейського простору вищої освіти. Вони пропонують загальні формулювання типових очікувань щодо досягнень та здібностей, набутих здобувачами освіти на кожному її рівні – першому (бакалаврат), другому (магістратура), третьому (доктор філософії). Доповідь Єврокомісії «Вища освіта в Європі 2009: розвиток Болонського процесу» свідчить, що більшість країн-учасників цього процесу розпочали впровадження структур рамочних кваліфікацій із 2005 р. У п'яти європейських країнах (Німеччина, Велика Британія, Ірландія, Бельгія та Голландія) цей процес на початок 2009 р. було завершено, при цьому відповідність національних рамок кваліфікації вимогам Європейського простору вищої освіти забезпечена повністю (The framework of qualifications for the European Higher Education Area). Інші розвинуті європейські країни перебувають на стадії завершення цього процесу.

Дублінські дескриптори відбивають п'ять головних результатів навчання: «знання та розуміння», «застосування знань та розуміння», «здатність до формування суджень та формулювання висновків», «комунікативні здібності», «навички навчання або здатності до навчання». Ключова ідеологія Дублінських дескрипторів у тому, що вони є інноваційними критеріями результативності набуття певного ступеня вищої освіти, оскільки переносять акцент із сумативного набуття знань, умінь та навичок – на ефективне їх використання для вирішення професійних проблем. Іншими словами: сучасний випускник закладу вищої освіти має не лише «знати та розуміти свою предметну область», але й «знати, як діяти» і як розбудувати власну траєкторію професійного зростання.

Важливо підкреслити також, що в Дублінських дескрипторах перелік компетентностей для кожної предметної галузі є єдиним, універсальним, що не залежить від освітньої спеціальності, але бакалавр, магістр та доктор філософії розрізняються за рівнем опанування цих компетентностей. Екстраполяція Дублінських дескрипторів на результати навчання здобувача вищої освіти першого (бакалаврського) рівня представлена в Таблиці 1 (див. табл. 1).

Наступні, більш глибокі рівні опанування означених загальних компетентностей за результатами навчання здобувачів вищої освіти в магістратурі та аспірантурі ілюструє порівняльний аналіз, представлений в Таблиці 2 (див. табл. 2).

Таблиця 1

Дублінські дескриптори і результати навчання здобувача вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

Дублінські дескриптори	Результати навчання на першому рівні вищої освіти
«Знання й розуміння»	Демонструють знання й розуміння в галузі навчання, пов'язані з інноваціями
«Застосування знань і розумінь»	Здатні застосовувати свої знання та розуміння способом, який свідчить про фаховий підхід до професії, що виявляється через формування та обґрунтування аргументів і рішення проблем у межах предметної області
«Висловлення суджень»	Можуть здійснювати збір та інтерпретацію інформації для вироблення суджень, зважаючи на соціальні, етичні та наукові міркування
«Комунікативні здібності»	Здатні роз'яснювати інформацію, ідеї, проблеми та рішення як спеціалістам, так і неспеціалістам
«Здібності до навчання»	Мають такі уміння в галузі навчання, які необхідні для продовження навчання з високим ступенем автономності

Таблиця 2

Дублінські дескриптори і результати навчання здобувача вищої освіти другого (магістерського) і третього (доктор філософії) рівнів

Дублінські дескриптори	Результати навчання в магістратурі	Результати навчання в аспірантурі
«Знання й розуміння»	Демонструвати знання та розуміння, одержані на рівні бакалавра, які є основою для оригінального розвитку та застосування ідей у контексті наукових досліджень	Демонструвати системне розуміння предметної сфери, майстерність щодо застосування методології та методів дослідження
«Застосування знань і розумінь»	Можуть застосовувати знання, розуміння і мають здатність вирішувати проблеми в нових або незнайомих ситуаціях і в контексті міждисциплінарних областей, пов'язаних з проблематикою наукових досліджень	Продемонстрували здатність започатковувати, планувати, реалізовувати та корегувати послідовний процес ґрунтовного наукового дослідження, дотримуючись належної академічної доброчесності
«Висловлення суджень»	Можуть інтегрувати знання, справлятися зі складними питаннями і виносити судження на основі неповної або обмеженої інформації з урахуванням етичної та соціальної відповідальності за застосування цих суджень і знань	Зробили науковий внесок, провівши оригінальне дослідження, яке забезпечило приріст знань завдяки суттєвому обсягу праці і частина якого заслуговує на публікацію у національних або міжнародних рецензованих виданнях

Продовження табл. 2

«Комунікативні здібності»	Можуть чітко і ясно формулювати свої знання і висновки, обґрунтовувати їх як фахівцям, так і неспеціалістам	Може спілкуватися з колегами, ширшою науковою спільнотою та суспільством у цілому в питаннях, що стосуються сфери його експертних знань
«Здібності до навчання»	Можуть продовжувати навчання самостійно	Можуть критично аналізувати, оцінювати і синтезувати нові і складні ідеї

Дублінські дескриптори, покладені в основу Європейської рамки кваліфікацій, є ключовими в змісті та структурі Національної рамки кваліфікації України. Крім цього, вони є обов'язковими для формування у здобувачів вищої освіти усіх без винятку спеціальностей, зокрема і спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Відповідно до методичних рекомендацій МОН України (Методичні рекомендації ..., 2016; Рашкевич, 2014; Розроблення освітніх програм..., 2014), Дублінські дескриптори конкретизовано в змісті та переліку загальних компетентностей, які є невід'ємною компонентою сучасних вітчизняних освітніх стандартів та освітньо-професійних програм. Базовими серед загальних компетентностей є:

- здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях;
- здатність планувати та управляти часом;
- вміння використовувати інформаційні й комунікаційні технології;
- здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями;
- здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;
- здатність бути критичним і самокритичним;
- здатність до адаптації та дії в новій ситуації;
- здатність генерувати нові ідеї (креативність);
- вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми;
- здатність приймати обґрунтовані рішення;
- здатність працювати в команді;
- здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети;
- здатність працювати автономно;
- здатність виявляти ініціативу та підприємливість;
- здатність діяти на основі етичних міркувань;
- здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

Необхідність підвищення міжнародної конкурентоспроможності та якості освітніх послуг, їх постійного удосконалення в контексті приведення у відповідність з європейськими вимогами до сучасного інформаційного фахівця зобов'язує заклади вищої освіти зважати на обов'язковість формування та глибину опанування означених компетентностей не лише в процесі викладання дисциплін циклу загальної підготовки, але й професійної. Для цього науково-педагогічні фахівці ще на стадії розроблення програм навчальних дисциплін мають чітко усвідомлювати, які саме компетентності та якими освітніми засобами вони мають сформувати як кінцевий результат викладання курсу.

Модель сучасного випускника закладу вищої освіти передбачає збалансовану сформованість у нього системи загальних та фахових компетентностей. Перелік останніх має бути уніфікованим у процесі розроблення в Україні нового покоління галузевих стандартів для першого (бакалавр), другого (магістр) та третього (доктор філософії) рівнів вищої освіти, зокрема й зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Одним з актуальних завдань створеної Міністерством освіти і науки України робочої групи з розроблення галузевих стандартів вищої інформаційної освіти усіх трьох рівнів за означеною спеціальністю є визначення та узгодження системи нормативного змісту фахових результатів навчання, забезпечення їх спадкоємності та відповідності європейським вимогам підготовки інформаційних фахівців.

Відповідно до методичних рекомендацій МОН України (Методичні рекомендації..., 2016; Про вищу освіту..., 2014; Розвиток системи забезпечення якості...), Дублінські дескриптори покладено в основу формулювання результатів навчання через такі дескриптори Національної рамки кваліфікації: «знання» – «уміння» – «комунікація» – «автономія і відповідальність» (здатність самостійно виконувати завдання, вирішувати проблеми та відповідати за результати своєї діяльності). Відповідно до європейських трендів підготовки сучасних інформаційних фахівців (Subject Benchmark Statement UK Quality Code for Higher Education Part A, 2015), фахова складова результатів підготовки здобувачів зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти має відбивати таку систему знань, умінь та навичок (див. табл. 3):

Таблиця 3

**Дескриптори Національної рамки кваліфікації
і результати навчання на першому (бакалаврському) рівні**

Дескриптори Національної рамки кваліфікації України	Результати навчання на першому (бакалаврському) рівні
«Знання»	Демонструє знання наукових засад організації, впровадження, модернізації новітніх технологій в інформаційній, бібліотечній та архівній діяльності. Застосовує знання з теорії і практики інформаційної діяльності щодо впровадження та використання комунікаційних технологій у соціальних системах, мультимедійного забезпечення інформаційної діяльності, технологій веб-дизайну та веб-маркетингу. Демонструє знання з теорії і практики інформаційного менеджменту бібліотечних та архівних установ, технологій створення і підтримки функціонування електронних бібліотек та архівів, вивчення та задоволення культурних та інформаційних потреб користувачів. Застосовує набуті в процесі навчання знання щодо особливостей використання в практичній діяльності законодавчих та галузевих нормативних документів. Застосовує знання і розуміння для ідентифікації, формулювання і вирішення завдань щодо підвищення ефективності функціонування документо-комунікаційних систем.
«Уміння»	Управляє документальними процесами в діяльності організацій, технологіями електронного документообігу та урядування, організації референтської та офісної діяльності.

Продовження табл. 3

	<p>Демонструє інформаційну культуру, вміння узагальнювати, аналізувати і синтезувати інформацію в діяльності, пов'язаній із її пошуком, накопиченням, зберіганням і використанням.</p> <p>Застосовує навички управління виробництвом та організацією ефективного використання інформаційних ресурсів, продуктів та послуг.</p> <p>Професійно використовує знання технічних характеристик, конструкційних особливостей, призначення і правил експлуатації комп'ютерної техніки та офісного обладнання для вирішення техніко-технологічних завдань спеціальності.</p> <p>Кваліфіковано застосовує сучасні методики і технології автоматизованого опрацювання інформації, формування та використання електронних інформаційних ресурсів та сервісів.</p>
«Комунікація»	<p>Організовує ділове спілкування, застосовуючи усну, письмову та електронну комунікацію українською мовою та однією з іноземних мов.</p> <p>Використовує різноманітні комунікативні технології для ефективного спілкування на професійному, науковому та соціальному рівнях на засадах толерантності, діалогу і співробітництва.</p> <p>Здатний брати участь у фахових дискусіях з актуальних проблем розвитку інформаційної, бібліотечної та архівної справи, поважає опонентів і їхні точки зору.</p>
«Автономія та відповідальність»	<p>Здатний навчатися з метою поглиблення набутих та здобуття нових фахових знань.</p> <p>Дотримується і реалізує основні засади охорони праці та безпеки життєдіяльності.</p> <p>Здатний приймати відповідальні рішення, демонструвати лідерські якості, забезпечувати ефективну командну роботу.</p> <p>Здатний критично оцінювати результати діяльності та аргументовано захищати прийняті рішення.</p> <p>Демонструє здатність до подальшого навчання з високим рівнем автономності.</p>

Спадкоємність та ускладнення фахових результатів навчання за всіма інноваційними критеріями оцінки якості підготовки здобувачів вищої інформаційної освіти другого (магістерського) рівня має забезпечити така система знань, умінь, навичок та здібностей (див. табл. 4).

Таблиця 4

Дескриптори Національної рамки кваліфікації України і результати навчання в магістратурі

Дескриптори Національної рамки кваліфікації України	Результати навчання в магістратурі
«Знання»	Демонструє знання теоретичних засад системної організації, модернізації, підвищення ефективності управління інформаційною, бібліотечною та архівною діяльністю.

Володіє знаннями та технологіями щодо особливостей організації та управління інформаційно-аналітичною діяльністю на підприємствах та установах.

Уміє використовувати інтернет-ресурси та технології для вирішення експериментальних, практичних і прогностичних завдань у галузі інформаційної діяльності.

Володіє знаннями наукових засад організації впровадження новітніх технологій в інформаційну, бібліотечну та архівну діяльність.

Володіє знаннями з теорії та практики менеджменту бібліотечних і архівних установ, технологій створення та підтримки функціонування електронних бібліотек та архівів, вивчення та задоволення інформаційних потреб користувачів.

Здатний приймати науково обґрунтовані управлінські та технологічні рішення щодо вдосконалення професійної діяльності.

«Уміння»

Застосовує знання з теорії інформації та комунікації, розуміння і здатність вирішувати проблеми в нових або незнайомих ситуаціях і в контексті міждисциплінарних областей, пов'язаних із проблематикою наукових досліджень.

Застосовує технології та процедури аналітико-синтетичного опрацювання наукової та управлінської інформації, уміє відстежувати тенденції розвитку предметної сфери шляхом бібліо- та вебметричного аналізу інформаційних потоків та масивів.

Уміє моделювати предметну галузь, розуміє принципи проектування та функціонування автоматизованих БД, семантичного вебу, веб-сервісів та соціальних медіа.

Застосовує можливості сучасних комп'ютерних та телекомунікаційних технологій для ідентифікації, формулювання і вирішення завдань підвищення ефективності функціонування установ інформаційної, бібліотечної та архівної сфери.

Уміє обстежувати, планувати та створювати організаційні структури управління відповідно до потреб установ інформаційної галузі.

Застосовує сучасні методики і технології автоматизованого опрацювання інформації, формування та використання електронних інформаційних ресурсів та сервісів.

«Комунікація»

Демонструє здатність інтегрувати знання, справлятися зі складними професійними питаннями і виносити судження на основі неповної або обмеженої інформації з урахуванням етичної та соціальної відповідальності за застосування цих суджень і знань.

Системно використовує різноманітні комунікативні технології для ефективного спілкування на професійному, науковому та соціальному рівнях на засадах толерантності, діалогу і співробітництва.

Бере активну участь у фахових дискусіях з актуальних проблем розвитку інформаційної, бібліотечної та архівної справи, поважає опонентів та здатний аргументовано захищати власну точку зору.

Організовує ефективну систему комунікаційних зв'язків, включаючи усну, письмову та електронну комунікацію українською мовою та однією з іноземних мов.

Здатний застосовувати інноваційні методики викладання фахових дисциплін у навчально-виховному процесі профільних закладів вищої освіти.

Продовження табл. 4

«Автономія та відповідальність»

Здатний ефективно працювати як індивідуально, так і у складі команди, приймати на себе відповідальність за результативність фахової діяльності.
Здатний критично оцінювати результати власної та колективної діяльності та аргументовано відстоювати прийняті рішення.
Системно застосовує базові засади охорони праці та безпеки життєдіяльності на особистісному та колективному рівнях.
Здатний навчатися з високим рівнем автономності з метою поглиблення набутих та здобуття нових фахових знань.

Екстраполяція Дублінських дескрипторів на результати підготовки здобува-ча вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» передбачає набуття ним такої системи знань, умінь, навичок та здібностей (див. табл. 5):

Таблиця 5

Дескриптори Національної рамки кваліфікації України і результати навчання в аспірантурі

Дескриптори Національної рамки кваліфікації України	Результати навчання в аспірантурі
«Знання»	Демонструє передові концептуальні та методологічні знання в галузі науково-дослідної та/або управлінської професійної діяльності на межі предметних зв'язків інформаційної, бібліотечної та архівної справи. Демонструє системне розуміння сутності та значення інформаційної, бібліотечної та архівної справи як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи розвиток наукових уявлень про неї та сучасні трансформації в умовах цифрового суспільства. Застосовує фундаментальні знання філософії інформації, теорії соціальної комунікації, теоретико-методологічних засад розвитку інформатики, бібліотекознавства, архівознавства, суміжних наук соціокомунікативного циклу як методологічної бази власних наукових досліджень.
«Уміння»	Демонструє здатність започатковувати, планувати, реалізовувати та корегувати послідовний процес ґрунтового наукового дослідження в галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи, дотримуючись належної академічної доброчесності. Володіє навичками критичного аналізу, оцінки і синтезу інноваційних ідей у галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи. Розробляє проектні завдання щодо автоматизації процесів створення, розповсюдження, аналітико-синтетичної обробки, акумуляції, зберігання та організації використання документованої інформації у будь-яких потрібних користувачам форматах. Використовує широкий спектр цифрових засобів, інструментів, ресурсів та технологій для підвищення ефективності та результатив-

	<p>ності функціонування інфраструктурних складових інформаційної, бібліотечної та архівної справи. Професійно виконує організаційно-управлінські, науково-дослідницькі, експертно-аналітичні, педагогічні та консультаційні функції на національному та міжнародному інформаційних ринках праці.</p>
<i>«Комунікація»</i>	<p>Зробив науковий внесок, провівши оригінальне дослідження з актуальних проблем інформаційної, бібліотечної та архівної справи, яке забезпечило приріст знань завдяки суттєвому обсягу праці і частина якого заслуговує на публікацію у національних або міжнародних рецензованих виданнях. Може спілкуватися в діалоговому режимі з міжнародною науковою спільнотою та громадськістю в галузі наукової та/або професійної діяльності щодо проблем інформаційної, бібліотечної та архівної справи. Здатний розробляти та реалізовувати інноваційні проекти, включаючи власні дослідження, які дають можливість переосмислити наявне та створити нове цілісне знання та/або професійну практику з метою розв'язання значущих соціальних, наукових, культурних, етичних та інших проблем предметної галузі. Здатний професійно викладати дисципліни соціокомунікаційного циклу на відповідному рівні даної освітньої кваліфікації.</p>
<i>«Автономія та відповідальність»</i>	<p>Здатний критично аналізувати, оцінювати і синтезувати нові і складні ідеї, ініціювати та реалізовувати інноваційні комплексні проекти в умовах повної автономності та відповідальності за їх результативність. Демонструє соціальну відповідальність за результати прийняття стратегічних рішень щодо інноваційного розвитку інформаційної, бібліотечної та архівної справи. Здатний саморозвиватися і самовдосконалюватися протягом життя, нести відповідальність за навчання інших. Здатний планувати, оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт у встановлені роботодавцем терміни.</p>

Означені програмні результати навчання спрямовані на формування у випускників аспірантури зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» інтегральної компетентності доктора філософії – здатності розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань в інформаційній сфері.

Таким чином, орієнтація розробників освітніх програм та навчальних планів ступеневої підготовки майбутніх інформаційних фахівців на зміст критеріїв оцінки якості підготовки здобувачів вищої освіти є важливою умовою їх конкурентоздатності на європейському ринку праці.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти: схвалено сектором вищої освіти Науково-методичної Ради Міністерства освіти і науки України : протокол від 29.03.2016 р. № 3. Київ, 2016. 30 с.
- Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu> (дата звернення: 28.05.2018).
- Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 38/39, ст. 380.
- Рашкевич Ю. М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти : монографія. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2014. 168 с.
- Розвиток системи забезпечення якості вищої освіти в Україні: інформаційно-аналітичний огляд. URL: http://ihed.org.ua/images/biblioteka/Rozvitok_sisitemi_zabesp_yakosti_VO_UA_2015.pdf (дата звернення: 28.05.2018).
- Розроблення освітніх програм : методичні рекомендації / авт. : В. М. Захарченко, В. І. Луговий, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова ; за ред. В. Г. Кременя. Київ : Пріоритети, 2014. 120 с.
- The framework of qualifications for the European Higher Education Area. URL: <https://www.ehea.info/pid34461-cid102059/wg-frameworks-qualification-2003-2005.html> (last accessed: 28.05.2018).
- Subject Benchmark Statement UK Quality Code for Higher Education Part A: Setting and maintaining academic standards Librarianship, Information, Knowledge, Records and Archives Management (2015). URL: <http://www.qaa.ac.uk/en/Publications/Documents/SBS-librarianship-15.pdf> (last accessed: 28.05.2018).

REFERENCES

- Metodychni rekomendatsii shchodo rozroblennia standartiv vyshchoi osvity*: skhvaleno sektorom vyshchoi osvity Naukovo-metodychnoi Rady Ministerstva osvity i nauky Ukrainy [Methodical recommendations for the development of standards for development: scored by the sector of development for science and methodology for the sake of the Ministry of science and science of Ukraine], protocol from 29 march 2016, № 3. (2016), Kyiv [in Ukrainian].
- Pro vyshchu osvitu : Zakon Ukrainy vid 01.07.2014* [About Higher Education: Law of Ukraine from 1 july 2014] № 1556-VII. (2014). Retrieved from <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu> [in Ukrainian].
- Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017* [About education: Law of Ukraine from 5 september 2017] № 2145-VIII. (2017). *Vidomosti Verkhovnoi Rady*, 38–39, article 380 [in Ukrainian].
- Rashkevych, Yu. M. (2014). *Bolonskyi protses ta nova paradyhma vyshchoi osvity* [The Bologna Process and the New Paradigm of Higher Education] [Monograph]. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki [in Ukrainian].
- Rozvytok systemy zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity v Ukraini: informatsiino-analitychnyi ohliad* [Development of the Quality Assurance System for Higher Education in Ukraine: Information and Analytical Review] (2015). Retrieved from http://ihed.org.ua/images/biblioteka/Rozvitok_sisitemi_zabesp_yakosti_VO_UA_2015.pdf [in Ukrainian].
- Zakharchenko, V.M., Luhovyi, V.I., Rashkevych, Yu.M., & Talanova, Zh. V. (2014). *Rozroblennia osvitnikh prohran* [Development of educational programs]. Kyiv: Priorytety [in Ukrainian].
- The framework of qualifications for the European Higher Education Area. Retrieved from: <https://www.ehea.info/pid34461-cid102059/wg-frameworks-qualification-2003-2005.html> [in English].
- Subject Benchmark Statement UK Quality Code for Higher Education Part A: Setting and maintaining academic standards Librarianship, Information, Knowledge, Records and Archives Management (2015). Retrieved from: <http://www.qaa.ac.uk/en/Publications/Documents/SBS-librarianship-15.pdf> [in English].

УДК 023.5:378.147

*Alla Solianyк,
Dean of the Faculty of Social Communications of
the Kharkiv State Academy of Culture, Dr. Hab. in
Pedagogical Sciences, prof. (Kharkiv, Ukraine)
e-mail: alla_solyanik@mail.ru*

**INNOVATIVE CRITERIA OF RESULTS
OF STUDENT PREPARATION OF PROFESSIONALS WITH SPECIALTIES
029 «INFORMATION, LIBRARY AND ARCHIVE STUDIES»**

The article is devoted to the modernization of approaches to the definition of the quality of higher education graduates training in the specialty 029 «Information, Library and Archive Studies» on the basis of the use of Dublin descriptors as innovative criteria for the effectiveness of acquiring certain degrees in higher education. The efficiency of extrapolation of the Dublin descriptors on the results of the training of higher education students is substantiated to ensure that the emphasis is transferred from the accumulation of knowledge, skills and abilities to effectively use them to solve professional problems.

On the basis of the comparative analysis, it was proved that the results of the first (bachelor), second (master's) and third (doctor of philosophy) levels of higher education on specialty 029 «Information, Library and Archive Studies», reflected in the descriptors of the National Qualifications Framework, which were developed on the basis of the Dublin Descriptors, provide principles continuity and compliance with the European requirements for the training of information professionals. The task of developing a new generation of industry standards for the first (bachelor), second (master) and the third (doctor of philosophy) of higher education levels from the specialty 029 «Information, Library and Archive Studies» is emphasized.

It is substantiated that the orientation of educational program developers and curricula for the gradual preparation of future informational specialists on the content of the criteria for assessing the quality of higher education applicants' training is an important condition for their competitiveness in the European labor market.

Key words: Dublin Descriptors, Higher Education Levels, Industry Standards, Professional Competencies, «Information, Library and Archive Studies».

**ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ:
ПРАКТИКА І ПЕРСПЕКТИВИ**

**INFORMATIONAL TECHNOLOGIES:
PRACTICE AND PERSPECTIVES**

УДК 351.007:004

ВПЛИВ Е-УРЯДУВАННЯ НА ІНФОРМАЦІЙНО- АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВЛАДИ

*Людмила Галаган,
директор Фонду Президентів України
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського,
канд. політ. наук, ст. наук. співроб.
(Київ, Україна)
e-mail: galaganl@ukr.net*

У статті обґрунтовується вирішальне значення інформаційно-комунікативних технологій у вдосконаленні експертного забезпечення діяльності органів державної влади. В рамках теорій соціально орієнтованої держави сучасне державне управління зосереджено на обслуговуванні клієнтів, що вимагає нових підходів у діяльності центральних адміністративних офісів у наданні широкого спектра управлінських послуг. У контексті цього, поряд із проблемою аналітичної обробки великих інформаційних масивів, актуалізується потреба у геополітичному, соціальному та економічному моніторингу, який підтримує процес прийняття рішень щодо складних проблем у різних сферах діяльності суспільства.

Особлива увага приділяється технологічним можливостям електронного урядування щодо покращення інформаційно-аналітичної обробки структурованих даних у сфері прийняття управлінських рішень. Визначено, що використання електронних сервісів багатоканальної системи «е-уряд» розширює межі інтерактивної участі громадськості в процесі прийняття управлінських рішень та сприяє соціально-продуктивному використанню результатів інформаційно-аналітичного моніторингу.

Акцентовано необхідність створення і функціонування інформаційно-аналітичних систем державного управління як інтегрованих корпоративних систем на перевірених рішеннях та на інформаційних і телекомунікаційних платформах.

Ключові слова: органи державної влади, електронне урядування, інформаційно-аналітичні системи, е-уряд, державне управління.

Сучасний розвиток інформаційно-комунікативних технологій спричинив суттєве зростання обсягів продукуюваної інформації, але при цьому вплинув на скорочення термінів і витрат на її отримання та обробку, мінімізував значення просторових обмежень, призвів до інтенсифікації взаємодії між учасниками соціокомунікативних процесів. Окреслені трансформації обумовлюють структурні перетворення всередині суспільства та держави, створюють нові можливості для оптимізації діяльності окремих органів державної влади та структур державного управління в цілому. Крім очевидного збільшення кількісних характеристик інформації, що використовується державними органами, внутрішніх і зовнішніх зв'язків державних структур, відбувається якісна зміна. Адже одностороння взаємодія держави з громадянами поступається місцем двосторонній, для громадян з'являється технологічна можливість не тільки отримувати інформацію про діяльність державних структур, але й через механізм електронного урядування («е-уряду») реально брати участь у процесі прийняття державних рішень. Функціональні можливості системи «е-уряду» дають змогу акумулювати та систематизувати численні потоки інформації, сприяють забезпеченню органів влади найбільш повним та актуальним інформаційним ресурсом для коригування управлінських процесів, при цьому нові технологічні рішення вимагають і якісно нового рівня

організації інформаційно-аналітичного обслуговування, яке, по суті, є базою для вибудовування управлінської діяльності усього державного апарату.

Відповідно дослідницьку увагу викликають концептуальні положення організації інформаційно-аналітичного забезпечення органів влади у нових інформаційно-інтелектуальних системах у контексті сучасних інноваційно-інформаційних процесів. Обґрунтуванню і висвітленню впливу електронного урядування на інформаційно-аналітичне забезпечення управлінської діяльності органів влади і присвячено дану статтю.

Проблематика електронного урядування різнобічно відтворена в суспільно-політичному дискурсі у працях таких зарубіжних та українських дослідників, як К. Андерсен, Т. Беккер, К. Белламі, В. Бех, К. Гейселхарт, О. Голобуцький, М. Демкова, В. Іщенко, І. Коліушко, О. Кудрявцев, І. Куспльк, Б. Лоадер, М. Малкія, О. Орлов, І. Поліщук, Г. Саймон, Є. Цокур, О. Шевчук та ін. Дослідження зазначених науковців розкривають питання інформаційного суспільства, місця і ролі держави в такому суспільстві, використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у державному управлінні, сутності електронного урядування, методів та принципів його організації.

Питання ролі інформації у процесі прийняття державно-управлінських рішень, а також інформаційно-аналітичного забезпечення органів влади як механізму інформаційного супроводу управлінської діяльності, стали предметом досліджень Г. Атаманчука, І. Барцица, О. Валевського, Л. Василенка, В. Горового, В. Грановського, Т. Гранчак, А. Дегтяра, Т. Ілларіонової, Г. Калитича, В. Медведєвої, Н. Нижник, В. Пальчук, Ю. Половинчак та ін. Попри значний науковий інтерес фахівців до інформаційно-аналітичної діяльності органів влади, все ж залишається ряд теоретичних, методологічних і практичних питань, пов'язаних із трансформацією та модернізацією багатьох систем інформаційно-аналітичного спрямування, що безпосередньо пов'язано з широким впровадженням у роботу органів влади технологій е-урядування. Сучасні ІКТ змінюють не лише інформаційне поле сучасних управлінських процесів, а й кардинально впливають на оперативне реагування влади на події суспільного життя, що вимагає нових підходів та аналітичних методик в інформаційному забезпеченні управлінської діяльності органів влади.

Існування електронного урядування як засобу державного управління та взаємодії органів державної влади в умовах інформатизації призводить до зміни ролі та сутності самої держави, яка набуває ознак «клієнторієнтованості», та переформатовує зміст усієї адміністративної роботи, а саме деперсоніфікує зв'язки держави та громадянського суспільства. Найбільш вживаним вважається визначення електронного урядування як «форми організації державного управління, яка за рахунок широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, наданню в дистанційному режимі комплексу державних послуг для людини та громадянина, суспільства, держави та бізнесу (користувачі)» (Концепція розвитку електронного урядування в Україні, 2009, с. 5). Е-урядування не має галузевих чи функціональних ознак, адже його впровадження означає зміну якості стосунків уряду та громадян у цілому.

За класичною схемою е-урядування поєднує чотири чітко виражені сфери взаємин: G2G (government to government) – між державними органами і рівнями державного управління; G2B (government to business) – між державою і приватними компаніями; G2C (government to citizens) – між державними службами та

громадянами; G2E (government to employee) – між державними організаціями та їх співробітниками. Крім того, включає також он-лайнні сервіси для громадян та бізнесу на єдиному порталі, електронний документообіг, спільну для різних урядових структур базу даних, закриту спеціалізовану інформаційну мережу (інтранет) для внутрішньоурядових транзакцій (наприклад Govnet), розгалужену інформаційно-телекомунікаційну інфраструктуру, системи криптографії та інші способи захисту інформації, в тому числі і персональних даних, цифровий підпис, електронний ключ, смарт-карти, інші засоби санкціонування доступу до інформації та операцій із нею. Таким чином, е-урядування охоплює практично весь спектр соціально-комунікативних взаємодій суспільства та держави, що в контексті управління передбачає масштабний обмін інформаційними потоками, які в процесі інформаційного забезпечення управлінської діяльності органів влади перетворюються на консолідовані інформаційні ресурси та банки даних стратегічного значення.

Головна мета системи інформаційного забезпечення управлінської діяльності органів влади, на думку А. Дегтяра, полягає в тому, щоб на базі зібраних вихідних даних отримувати вторинну, оброблену інформацію як основу для прийняття управлінських рішень. Досягнення цієї мети складається з розв'язання низки часткових завдань, таких як збір первинної інформації, її збереження, розподіл між структурними підрозділами органу управління та їхніми працівниками, підготовка до переробки, власне переробка, надання органу управління в підготовленому вигляді, забезпечення прямих і зворотних зв'язків у її циркуляції та ін. (Дегтяр, 2004, с. 93). Управлінська інформація, як правило, становить частку загальної інформації про всі сфери життєдіяльності суспільства і держави для забезпечення державно-управлінських процесів та впливів. До джерел, що об'єктивно породжують таку інформацію, Г. Атаманчук (2004) відносить: нормативно-правові (уповноважують державні органи та державних службовців на прийняття певних управлінських рішень); звернення громадян до державних органів щодо реалізації своїх законних інтересів і суб'єктивних прав (обслуговування і захист прав і свобод громадян); вказівки керівних органів, що підлягають виконанню підпорядкованими і забезпечують реальність державного управління (директивна управлінська інформація); факти, відносини, які виявляються в процесі контролю, відображають стан керованих об'єктів, а також рівень функціонування керуючих компонентів (управлінська інформація про зворотні зв'язки в процесах державного управління); проблемні, конфліктні, екстремальні та інші складні ситуації, які потребують оперативного і активного втручання державних органів і посадових осіб.

У контексті цього особливого значення набуває система зв'язків у структурному модулі е-урядування G2G, тобто всередині уряду між окремими його гілками, рівнями, підрозділами, що, по-суті, перетворюються на «електронний державний апарат» або «електронну інфраструктуру держави». Мова йде про інформатизацію усіх управлінських процесів в органах державної влади усіх рівнів, інформатизацію міжвідомчих взаємин, створення комп'ютерних систем тощо. У межах модуля архітектурні моделі електронного уряду сприяють розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення прийняття управлінських рішень через такі функціональні компоненти, як захищений урядовий інтранет (Government Secure Intranet, GSI) та урядовий шлюз (Government Gateway, GG). Перший надає засоби для обміну інформацією між окремими відомствами всередині центрального уряду, а через зовнішні системи – з іншими загальнодоступними послугами

та інтернетом; другий компонент базується на програмному забезпеченні проміжного рівня і дозволяє поєднувати між собою різні інформаційні системи та надавати до них онлайн-доступ.

Із функціональної точки зору ці процеси вимагають принципово нових способів та методів обробки даних, програмних продуктів, засобів зв'язку, які є цілісною технологічною системою та забезпечують цілеспрямоване створення, розподіл та використання інформаційних ресурсів органами влади. До таких можна віднести технології створення та ведення баз даних, організації зв'язку та передачі даних, обробки даних (у системах прийняття рішень), автоматизовані робочі місця та ін. Створення баз даних, зокрема, забезпечує незаперечність, можливість нерегламентованого використання та інтегроване збереження інформації.

При цьому потреба в інформації різних ланок, суб'єктів управління неоднакова і визначається насамперед тими завданнями, які виконують у процесі управління органи влади на основі компетенції та сфер впливу. Обсяги та зміст інформації залежать також від: масштабів і важливості управлінського рішення; кількості і характеру параметрів, які керуються і регулюються в керованій системі (об'єкта управління); кількості варіантів можливого стану й поведінки керованої системи (об'єкта управління); величини та різноманітності спричинюваних внутрішніх і зовнішніх дій; кількості та якості показників, які характеризують результати роботи системи; структури системи управління й кількості рівнів у ній, тобто ієрархічності тощо (Твердохліб, 2002, с. 158). Сюди також слід віднести й ту інформацію, що надходить від радників, консультантів, інших фахівців і професіоналів при виробленні та прийнятті відповідних управлінських рішень, а також інформацію, що характеризує зовнішнє середовище. Вона має відповідати критеріям актуальності, своєчасності, повноти, доступності та адекватності. У відповідності до цього вся інформаційна інфраструктура органів влади має «системно поєднувати ієрархічну структуру управління з багатоплановістю каналів знаходження, методів узагальнення й обробки інформації» (Николайчук, 2004).

З точки зору багатоканальності інформаційних потоків у структурному модулі G2C, система е-уряду дозволяє не лише забезпечувати органи влади необхідною інформацією управлінського значення, а й аналізувати результативність уже прийнятих рішень та вносити корективи на майбутнє через активне впровадження електронних сервісів е-democracy (онлайн-громадські форуми (online citizens' forums), практики електронних петицій (e-petitions), електронне голосування (e-voting) тощо). Вони сприяють інтенсифікації інтерактивної суспільно-політичної діяльності громадян, а саме: розширюють їх права і можливості щодо участі у процесах прийняття рішень (е-референдуми, е-консультації), складанні бюджетів, міського планування, у створенні дорадчих просторів (соціальні медіа); співпраці громадян із неурядовими організаціями та об'єднанні навколо спільного бачення та донесення до органів влади проблемних питань соціально-політичного буття і пропозицій з їх вирішення; соціальної інтеграції, соціалізації, громадянської освіти, обміну знаннями. Дійовими механізмами інформаційного забезпечення владних структур можуть слугувати також формування онлайн-спільнот (онлайн-ком'юніті), включно з механізмами планування та реалізації громадських ініціатив та різноманітних проектів; мережева комунікація громадян з органами влади, а також інструменти впливу на прийняття рішень і громадський контроль за діяльністю органів влади; громадське онлайн-управління на загальнодержавному і муніципальному рівнях тощо. Вказані модульні сервіси «дають можливість суб'єкту управління проводити постійний аналіз со-

ціальних об'єктів з урахуванням особливостей їх складності та багатоманітності, корегуючи їх розвиток та функціонування у разі необхідності» (Крамських, 2018).

Не менш вагомим чинником удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення державного управління є сукупність системоутворюючих зв'язків у модульній організації G2B, яка забезпечує ефективність та конструктивну взаємодію органів влади з приватним сектором (бізнес-структури). Функціональною специфікою такої взаємодії є активне використання технологій аутсорсингу (державні закупівлі е-Procurement) та електронної комерції у напрямку поглиблення цифровізації у сфері бізнесу. Інформаційний та ресурсний потенціал цього сектору е-урядування забезпечує профільні органи влади необхідними даними про фінансову, грошово-кредитну діяльність, рух і використання власності, стану і тенденції розвитку ринку, економічні механізми і важелі впливу на стан економіки в цілому, а також дані, які характеризують наслідки реалізації економічної політики держави і економічної діяльності в соціальному та еколого-природному середовищі. У свою чергу владні структури надають спектр електронних послуг для бізнесу та прагнуть до інформаційної відкритості перед громадськістю, тим самим розвиваючи інформаційне забезпечення підприємництва та інших видів економічної діяльності.

На думку деяких дослідників, окрім базових модулів е-урядування, на процеси інформаційно-аналітичного супроводу управлінської діяльності органів влади впливають також різного роду центри з формування обґрунтованих управлінських рішень. Зокрема, невід'ємною складовою інформаційної інфраструктури е-урядування виступають ситуативні центри, що забезпечують якісну експертизу в інтересах осіб, які приймають рішення; консоліднують знання про різні об'єкти та суб'єкти державного управління (представляючи консолідовані знання у зручній формі) (Ситуативні центри органів державної влади, 2013, с. 54). Такі структури можуть працювати для керівників органів виконавчої влади в режимі «єдиного вікна» через надання безпосереднього доступу до мережових експертних знань. В умовах, коли до органів влади надходить велика кількість інформаційних запитів, значення такої інноваційної технології є вирішальним щодо мобільності прийняття державно-управлінських рішень.

На сьогодні особливої популярності набувають он-лайн центри ситуативного управління для моделювання комунікативних процесів у державному управлінні. Технології віртуальних ситуативних центрів базуються на оптимізації таких факторів інтелектуальної діяльності розподіленої групи експертів, як:

- фактори організаційного спрямування (готовність до інновацій, робота в групі, гнучкість, адаптація тощо);
- технологічні фактори (мережові комунікації, управління даними, знаннями та інформацією, системи гібридного інтелекту);
- особистісні фактори (управління знаннями, креативність, лідерство, інформаційна культура, інтуїтивне мислення, мотивація).

На початку формування ситуативних центрів в їх основу покладалась технологія data management (управління даними) або information management (управління інформацією). Їх діяльність зводилася здебільшого до відображення інформації для її обговорення за задалегідь прогнозованим сценарієм. Сучасні технології knowledge management (управління знаннями) дають змогу перейти до реальної генерації управлінських рішень. В основу цієї технології покладена можливість накопичення знань щодо рішень у подібних ситуаціях та відомостей щодо людей (організацій), здатних стати експертами в тій або іншій галузі (Марутян, 2010).

Більшість провідних країн світу переходять до концепції створення розподілених ситуативних центрів, в яких збір та агрегація інформації, а також генерація знань здійснюються співтовариством експертів, що отримали назву *collaboration system* (системи взаємодії) та *intelligence sharing systems* (системи обміну й розподілу інформації). Зокрема, такі системи створені у силових відомствах США, Франції, Канади, держдепартаментів, корпораціях ВПК при міністерствах тощо. Зарубіжний досвід діяльності ситуативних центрів доводить їх ефективність в інформаційно-технологічній роботі всієї системи державного управління.

Таким чином, враховуючи інформаційні потреби владних інститутів та весь спектр суспільних запитів на урядову інформацію, діяльність органів державної влади неможлива без функціонування комплексних систем інформаційно-аналітичного забезпечення як інтегрованих, багаторівневих систем із всебічної інформаційної підтримки ефективного управління на основі організаційних, нормативно-правових, технічних, програмних та інших заходів. При цьому використання сучасних ІКТ у системі державного управління вимагає зміни парадигми інформаційного забезпечення усіх ешелонів державної влади з єдиною метою надання керівництву країни потужного інформаційного фундаменту для прийняття виважених управлінських рішень у господарській, політичній, соціальній та інших сферах державотворення. Формування та розвиток систем електронного урядування на всіх рівнях взаємодії органів державної влади, перехід усіх державних структур на електронний документообіг, об'єднання локальних державних мереж в інтегровану мережу, а також уможливлення інтерактивної участі громадян у здійсненні державного управління розширюють функціональні можливості інформаційно-аналітичного забезпечення управлінських структур, зокрема, шляхом використання сервісних можливостей модульної системи е-уряду та організацію інтерактивної роботи спеціалізованих ситуативних центрів з моделювання комунікативних процесів у державному управлінні.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Атаманчук Г. В. Теория государственного управления. Москва : Омега, 2004. 584 с.
- Дегтяр А. О. Державно-управлінські рішення: інформаційно-аналітичне та організаційне забезпечення: монографія. Харків : Магістр, 2004. 224 с.
- Концепція розвитку електронного урядування в Україні / за ред. А. І. Семенченко. Київ : Відродження, 2009. 16 с.
- Крамских М. В., Власова М. С. Основные аспекты совершенствования информационно-аналитического обеспечения деятельности органов государственной власти. *Общественные и экономические науки. Студенческий научный форум* : електрон. сб. ст. по материалам III студен. междунар. науч.-практ. конф. Москва : МЦНО. 2018. № 3 (3). URL: [http://www.nauchforum.ru/archive/SNF_social/3\(3\).pdf](http://www.nauchforum.ru/archive/SNF_social/3(3).pdf) (дата обращения: 28.04.2018).
- Марутян Р. Р. Ситуаційні центри як основа стратегічного управління у сфері національної безпеки. *Асоціація розвитку та безпеки*. URL: http://dsaua.org/index.php?option=com_content&view=article&id=171:2012-10-04-15-59-58&catid=51:2010-10-15-07-16-39&Itemid=89&lang=uk (дата звернення: 25.04.2018 р.).
- Николайчук В. Принципи, модель та підсистеми електронного інформаційного забезпечення державного управління на місцевому рівні. *Управління сучасним містом*. 2004. № 1/3. С. 26–32.

- Ситуативні центри органів державної влади : наук. розробка / авт. кол.: А. І. Семенченко, І. В. Клименко, А. В. Журавльов та ін. ; за заг. ред. А. І. Семенченка. Київ : НАДУ, 2013. 60 с.
- Твердохліб М. Г. Інформаційне забезпечення менеджменту : навч. посіб. Вид. 2-ге, допов. та перероб. Київ : КНЕУ, 2002. 224 с.

REFERENCES

- Atamanchuk, G.V. (2004). *Teoriya gosudarstvennogo upravleniya* [Theory of Public Administration]. Moscow: Omega [in Russian].
- Diehtiar, A.O. (2004). *Derzhavno-upravlinski rishennia: informatsiino-analitychne ta orhanizatsiine zabezpechennia* [Government-management decisions: informational and analytical and organizational support]. Kharkiv: Mahistr, 2004 [in Ukrainian].
- Semenchenko, A.I. (Ed.). (2009). *Kontseptsiiia rozvytku elektronnoho uriaduvannia v Ukraini* [Concept of development of e-governance in Ukraine]. Kyiv: Vidrozhennia [in Ukrainian].
- Kramskih, M.V., & Vlasova, M.S. (2018). Osnovnyie aspektyi sovershenstvovaniya informatsionno-analiticheskogo obespecheniya deyatelnosti organov gosudarstvennoy vlasti [The main aspects of improving the information and analytical support of the activities of state bodies]. In *Obschestvennyie i ekonomicheskie nauki. Studencheskiy nauchnyiy forum. Elektronnyy sbornik statey po materialam 3-y studencheskoy mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii* [Social and economic sciences. Student Science Forum. Electronic collection of articles based of the 3rd student international scientific-practical conference]. Moscow: MTsNO Retrieved from: [http://www.nauchforum.ru/archive/SNF_social/3\(3\).pdf](http://www.nauchforum.ru/archive/SNF_social/3(3).pdf) [in Russian].
- Marutian, R.R. (2010). Sytuatsiini tsentry yak osnova stratehichnoho upravlinnia u sferi natsionalnoi bezpeky [Situation centers as the basis of strategic management in the field of national security]. *Asotsiatsiya rozvytku ta bezpeky* Retrieved from: http://dsaua.org/index.php?option=com_content&view=article&id=171:2012-10-04-15-59-58&catid=51:2010-10-15-07-16-39&Itemid=89&lang=uk [in Ukrainian].
- Nykolaichuk, V. (2004). Pryntsypy, model ta subsystemy elektronnoho informatsiinoho zabezpechennia derzhavnoho upravlinnia na mistsevomu rivni [Principles, model and subsystem of electronic information support of state administration at the local level]. *Upravlinnia suchasnym mistom*, 1-3, 26–32 [in Ukrainian].
- Semenchenko, I. (Ed.). (2013). *Syuatyvni tsentry orhaniv derzhavnoi vlady : naukova rozrobka* [Situational centers of public authorities: sciences. development]. Kyiv: National Academy of Public Administration under the President of Ukraine [in Ukrainian].
- Tverdokhlib, M.H. (2002). *Informatsiine zabezpechennia menedzhmentu* [Information provision of management]. Kyiv: Vadym Hetman Kyiv National Economic University [in Ukrainian].

UDC 351.077:004

Liudmyla Halahan,
Director of the President's Fond of Ukraine at the
Vernadsky National Library of Ukraine, Ph.D. in
Political Sciences, Senior Researcher (Kyiv, Ukraine)
e-mail: galaganl@ukr.net

INFLUENCE OF E-GOVERNANCE ON INFORMATION AND ANALYTICAL SUPPORT OF GOVERNMENT ACTIVITIES OF AUTHORITIES

The article deals with the crucial importance of information and communication technologies in improving the expert support of the activities of state authorities. Within the theories of a socially oriented state, modern state management is focused on customer service, which requires new approaches in the activities of the central administrative offices in providing a wide range of management services. In the context of this, along with the problem of analytical processing of the mass volume of information, there is a need for geopolitical, social and economic monitoring that supports decision-making processes on complex problems in various spheres of society's activity. It is considered for expedient to use the e-government technological services for improving the information-analytical processing of structured data in the field of state administration.

It is determined that the use of electronic services of the multi-channel e-government system expands the boundaries of public interactive participation in the process of making managerial decisions and promotes socio-productive use of the results of information-analytical monitoring. Accordingly, the creation and operation of information and analytical systems of government as integrated corporate systems should be based on the proven solutions and information and telecommunication platforms.

Key words: state authorities, e-government, information and analytical systems, e-government, state administration.

УДК 37.041:316.346.36]:316.774(477)

МОБІЛЬНІ ЗАСТОСУНКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ САМООСВІТИ В СЕРЕДОВИЩІ ПОКОЛІННЯ Z

*Вікторія Бондаренко,
ст. наук. співроб. Національної юридичної
бібліотеки Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського,
канд. наук із соціальних комунікацій
(Київ, Україна)
e-mail: vikanbuv@ukr.net*

У статті розглянуто концепцію мобільного навчання m-learning у середовищі покоління Z, яка активно еволюціонує в концепцію повсюдного навчання u-learning (ubiquitous learning), безперервного процесу самовдосконалення за допомогою різноманітних інформаційних пристроїв від комп'ютера до смартфона чи планшета. Виходячи з орієнтованості представників покоління Z на самоосвіту та перевагу в них «кліпового» мислення, актуалізуються питання ефективного використання сучасних інформаційних технологій для створення адаптованих під їх запити форм представлення інформації.

Проаналізовано використання мобільних інформаційно-комунікаційних технологій як ефективного засобу надання доступу до освітнього контенту.

Детально досліджено використання мобільних застосунків як перспективних та ефективних засобів доступу до освітніх ресурсів у процесі самоосвіти. Доведено, що використання мобільних застосунків зберігає актуальність у процесі самоосвіти, як важливий чинник отримання та поповнення знань, самовдосконалення особистості у професійній і непрофесійній сферах. Шляхом аналізу мобільних застосунків освітнього спрямування, статистичних даних та відгуків щодо їх використання доведено популярність освітніх мобільних застосунків, які надають доступ до безкоштовних онлайн-курсів провідних науковців, лідерів думок та університетів світу.

Обґрунтовано значення інтерактивності як чинника комплексного підходу до забезпечення освітнього процесу, створення інформаційних продуктів на перетині науки, мистецтва та віртуальної реальності, запровадження в освітній процес ігрових технологій та технологій доповненої реальності.

Ключові слова: покоління Z, мобільні застосунки, інноваційні мобільні технології, інтернет, суспільство знань, самоосвіта, Україна.

Ми живемо в час, коли інформаційні технології стали невід'ємною частиною життєвого простору людства. Для мільйонів людей у всьому світі доступ до інформації та її обмін за допомогою мережі інтернет став легким, швидким та більш зручним, ніж за допомогою інших традиційних засобів спілкування. З'явилося покоління людей («покоління Z»), народжене в цифрову епоху, яке вже не уявляє життя без гаджетів та інтернет-технологій.

Уперше «покоління Z» (1995–2012 рр.) було виокремлено і названо його основні характеристики в «Теорії поколінь», розробленої ще в 1991 році американськими вченими В. Штраусом і Н. Хоувом (Straus, Hove, 1991). Особливості представників покоління Z та способи роботи з ними досліджено у працях таких зарубіжних і вітчизняних учених та викладачів-практиків, як Є. Шаміс та Є. Ніконов (Шаміс, Ніконов, 2016), Л. Коростіль (2018), Г. Колесова (Педрада. Портал освітян України, 2017), Г. Солдатова (UkrMedia, 2016) та ін.

Фахівці виокремлюють ряд типових сутнісних характеристик представників покоління Z, серед яких: індивідуалізм; орієнтованість на власні цілі; мультизадачність; здатність швидко та ефективно працювати з інформацією; швидко

адаптуватися до нових технологій; орієнтованість на самоосвіту та саморозвиток (Ранні пташки, 2018).

Також дослідники відмічають зниження концентрації уваги у даного покоління, визначаючи тривалість останньої на відмітці від 8 секунд до 10 хвилин. Однак, на переконання В. Борисенко, доцільніше було б говорити про «восьмисекундний фільтр». «Представники цього покоління виростили у світі, в якому можливості просто безмежні, а ось часу на все не вистачає. Саме тому вони адаптувалися до необхідності дуже швидко оцінювати і просіювати величезні обсяги інформації. У мобільних додатках і мережі інтернет вони покладаються на секції і вкладки, де зібрано найбільш свіжий і популярний контент», – зазначає дослідниця (Борисенко, 2017).

Питання так званого «кліпового» сприйняття інформації в процесі освіти, а також самоосвіти на сьогодні є актуальним у науковому середовищі. Дослідженням феномену «кліпового» мислення як форми сприйняття навколишньої дійсності за допомогою різноманітного, мозаїчного, фрагментарного сприйняття, його позитивних та негативних сторін, специфіки його прояву в процесі навчання присвятили свої наукові праці Г. Бахтіна (2010), Г. Гич (2016), Т. Удовицька (2013), Т. Семеновських (2013), К. Фрумкін (2010) та ін.

Отже, виходячи з орієнтованості представників «покоління Z» на самоосвіту та перевагу в них «кліпового» мислення, актуалізується питання ефективного використання сучасних інформаційних технологій для створення адаптованих під потреби нових користувачів форм представлення інформації.

З появою і розвитком смартфонів популярною стала концепція мобільного навчання m-learning, яка наразі активно еволюціонує в концепцію повсюдного навчання u-learning (ubiquitous learning), під яким розуміють безперервний процес самовдосконалення за допомогою найрізноманітніших інформаційних пристроїв від комп'ютера до смартфона чи планшета, що мають доступ до мережі інтернет у будь-якому куточку світу (Alsheail, 2010). У цьому контексті актуальним видається дослідження використання мобільних інформаційно-комунікаційних технологій як ефективного засобу надання доступу до освітнього контенту.

Зокрема на часі є дослідження використання мобільних застосунків як ще одного із перспективних та ефективних засобів доступу до освітніх ресурсів у процесі самоосвіти, чому і присвячено дану статтю.

Використання мобільних інформаційно-комунікаційних технологій в освіті та нові тенденції в організації науково-комунікаційної діяльності в мережі інтернет розглядали у своїх дослідженнях Дж. Тракслер (Traxler, 2007), В. Биков (2013), І. Воротникова (2015), Г. Скрипка (2015), Р. Горбатюк (2013), П. Мішакіна (2012), В. Штанько (2008).

Огляд і аналіз публікацій із «мобілізації» освітнього процесу свідчить, що сучасні мобільні пристрої в розвинутих країнах використовуються в галузі освіти, управління, організації викладання для фахівців-практиків, а також як технічні засоби підтримки навчання для учнів та студентів, молодих науковців.

Використання мобільних застосунків зберігає актуальність і в процесі самоосвіти, як важливого чинника отримання та поповнення запасу знань, самовдосконалення особистості в професійній і непрофесійній сферах, розвитку соціуму, стає вагомим компонентом діяльності багатьох соціальних груп.

Цю тезу підтверджують результати Всеукраїнського опитування «Молодь України 2017», здійсненого Центром «Нова Європа» та Фондом ім. Фрідріха Еберта спільно з соціологічною компанією GfK Ukraine, що є однією з ґрунтовних спроб зрозумі-

ти та оцінити настрої української молоді за останні роки. Так, учасники фокус-груп зазначили, що мало хто бачить сенс у другій вищій освіті, натомість молодь надає перевагу курсам, освітнім ресурсам в інтернеті, де ціна та якість є більш співмірними (Центр «Нова Європа», 2017).

На сьогодні в магазинах GooglePlay та AppStore існує велика кількість застосунків із різних галузей знань: від точних наук до гуманітарних.

Проведене дослідження (шляхом аналізу мобільних застосунків освітнього спрямування, кількості їх завантажень та відгуків користувачів) показало, що серед користувачів популярними є освітні мобільні застосунки, які надають доступ до безкоштовних онлайн-курсів провідних науковців, лідерів думок та ВУЗів світу. Серед таких застосунків: «Prometheus», «MIT OpenCourseWare», «Stepik: Free Courses», «Coursera: Online courses», «iTunes U», «TED», «Udemy», «Khan Academy» та ін.

Вищезгадані мобільні застосунки дають можливість: навчатися у викладачів провідних українських та світових університетів, компаній та організацій; продивлятися курси онлайн або завантажувати відеолекції, щоб навчатись у будь-якому місці та у будь-який час навіть без доступу до інтернету; перевіряти набуті знання за допомогою інтерактивних завдань та тестів; навчатися за власним графіком.

Враховуючи висновки дослідників щодо переважання «кліпового» сприйняття інформації у представників «покоління Z», актуальними видаються мобільні застосунки, які надають доступ до короткого освітнього відео контенту.

Так, застосунок «TED-Ed Videos» надає доступ до коротких анімаційних відео, в яких пояснюються найрізноманітніші концепції, варіюються історичні, лінгвістичні теми, літературні міфи, і багатьох іншого.

Схожим є мобільний застосунок «Khan Academy». Цей ресурс унікальний тим, що велика частина лекцій записана власне розробником Салманом Ханом (випускником Гарварду), з 2600 відео-лекцій він створив 1600. У 10-хвилинних роликах Салман Хан розповідає про проторенесанс, податки, комунізм, клітинне дихання та ін.

Цікавим є за стосунок «iTunes U», зокрема добірка міні-лекцій «60-Second Adventure in ...» (релігія, економіка, філософія, астрономія тощо). Так, у хвилинних мультиках веселі чоловічки розкажуть про великий вибух, Маркса або економічну бульку (див. рис. 1).

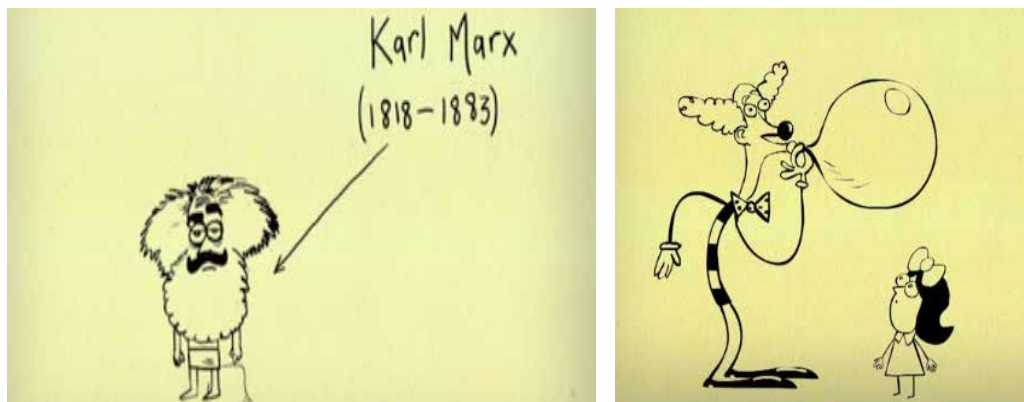

Рис. 1. Мобільний застосунок «iTunes U», добірка міні-лекцій «60-Second Adventure in ...». Джерело: <https://itunes.apple.com/ru/app/itunes-u/id490217893?mt=8>

Саме такі короткі відео-лекції як найкраще вкладаються в систему сприйняття інформації поколінням Z.

Актуальним та корисним ресурсом для самоосвіти та підвищення кваліфікації є застосунок Массачусетського технологічного інституту «MIT Open Course Ware», який надає вільний доступ до матеріалів, що включають плани курсів, конспекти лекцій, домашні завдання, екзаменаційні питання, архів відеокурсів із різних дисциплін: аеронавтики, хімії, біології, історії, математики, фізики, літератури та ін. (див. рис. 2).

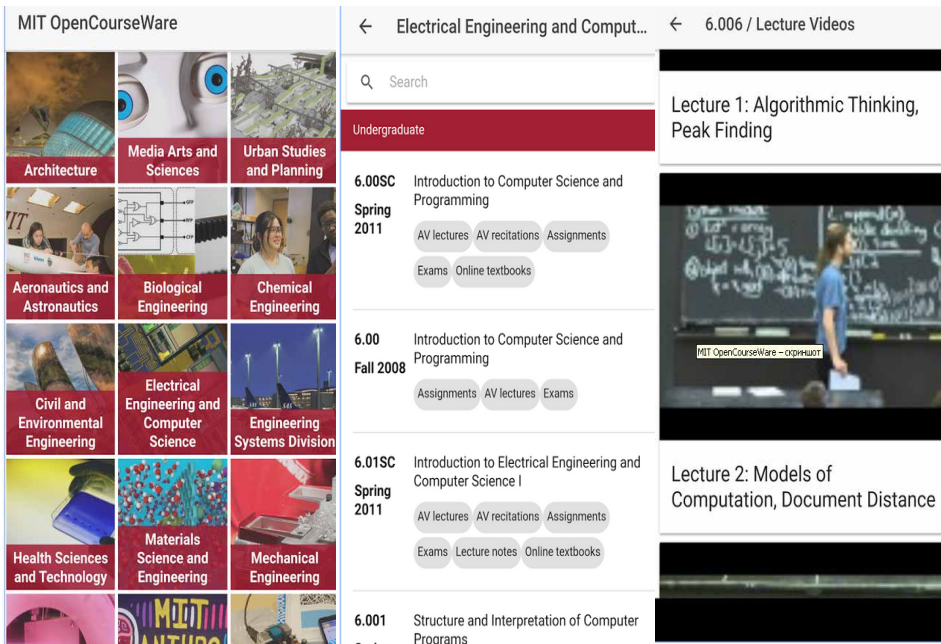

Рис.2. Мобільний застосунок Массачусетського технологічного інституту «MIT Open Course Ware».

Джерело: <https://play.google.com/store/apps/details?id=ninja.wyatt.mitocw&hl=ru>

Користується популярністю мобільний застосунок «TED», відомої щорічної конференції, присвяченої «ідеям, вартим поширення». Користувачеві пропонується доступ до записів понад 3000 відео- та аудіовиступів найвидатніших у різних сферах людей, справжніх професіоналів своєї справи – від бізнес-гуру до музичних легенд. Всі виступи розбиті на категорії: нові, популярні, рекомендовані.

Крім того, можна здійснювати пошук записів за тегами, у списках відтворення і в залежності від вибраної мови. Виступи, які сподобалися, можна зберегти в «Обраному» або завантажити на свій мобільний пристрій (див. рис. 3).

Актуальним та затребуваним є застосунок «Udemy Online Courses» (див. рис. 4), який позиціонується як глобальний ринок для навчання і викладання в інтернеті, де понад 13 мільйонів студентів опановують нові навички із понад 40 000 курсів, які викладаються досвідченими інструкторами, – від комп'ютерного програмування до освоєння гри на музичних інструментах (Google Play, 2018a).

Варто відзначити схожий вітчизняний проект масових відкритих онлайн-курсів «Prometheus», мета якого – безкоштовно надати найкращі навчальні можливості кожному громадянину України.

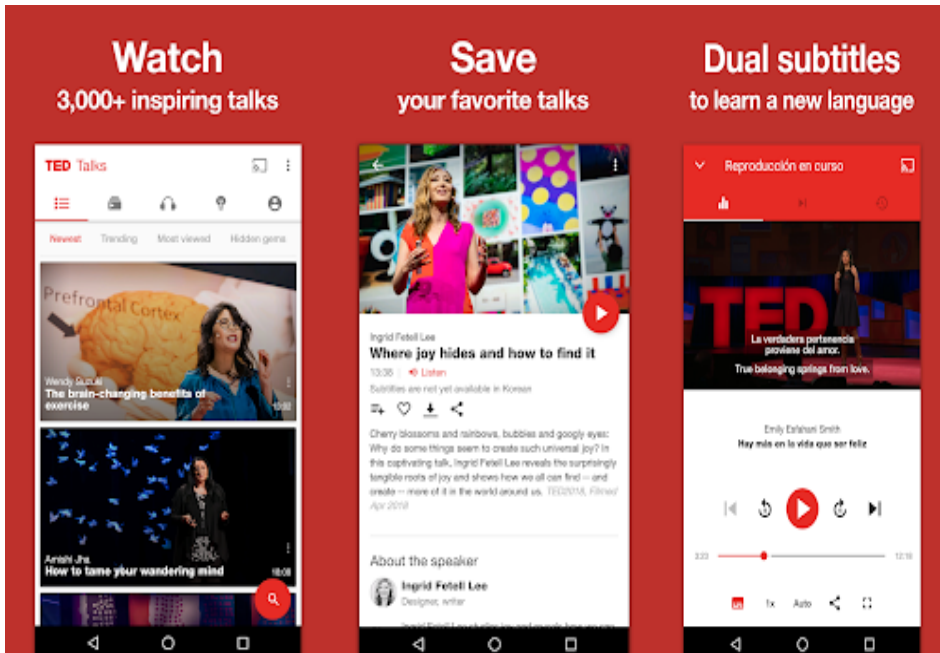

Рис. 3. Мобільний застосунок «TED».

Джерело: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.ted.android>

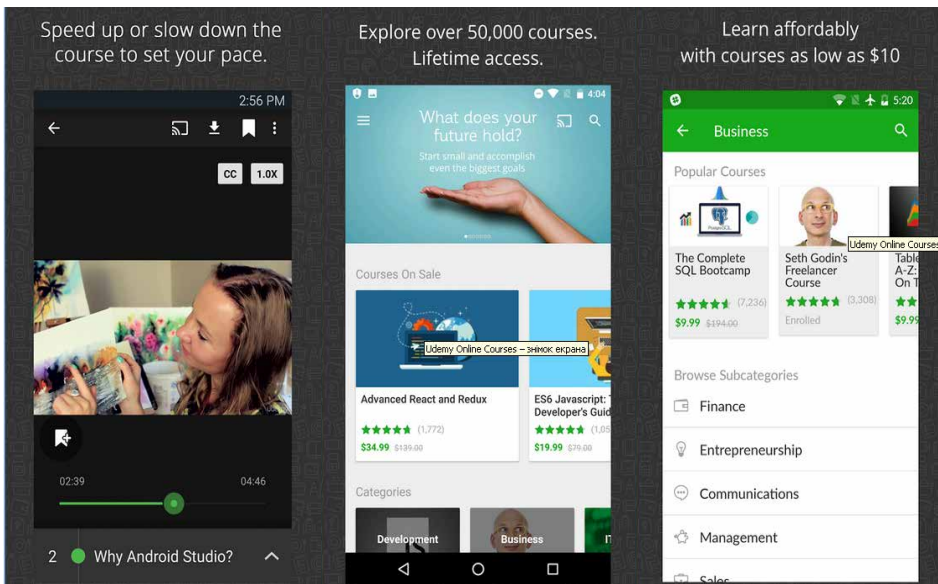

Рис. 4. Мобільний застосунок «Udem Online Courses».

Джерело: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.udemy.android&hl=uk>

Мобільний застосунок «Prometheus» дає користувачу доступ до безкоштовних курсів із програмування, підприємництва, бухгалтерського обліку, англійської мови, критичного мислення, громадянської освіти, психології, історії, державно-го управління, децентралізації, підготовки до ЗНО та багатьох інших напрямків.

Проглядати курси можна як онлайн, так і завантаживши відео лекції для перегляду у будь-якому місці та у будь-який час навіть без доступу до інтернету. Застосунок також надає можливість перевірки набутих знань за допомогою інтерактивних завдань та тестів (див. рис.5).

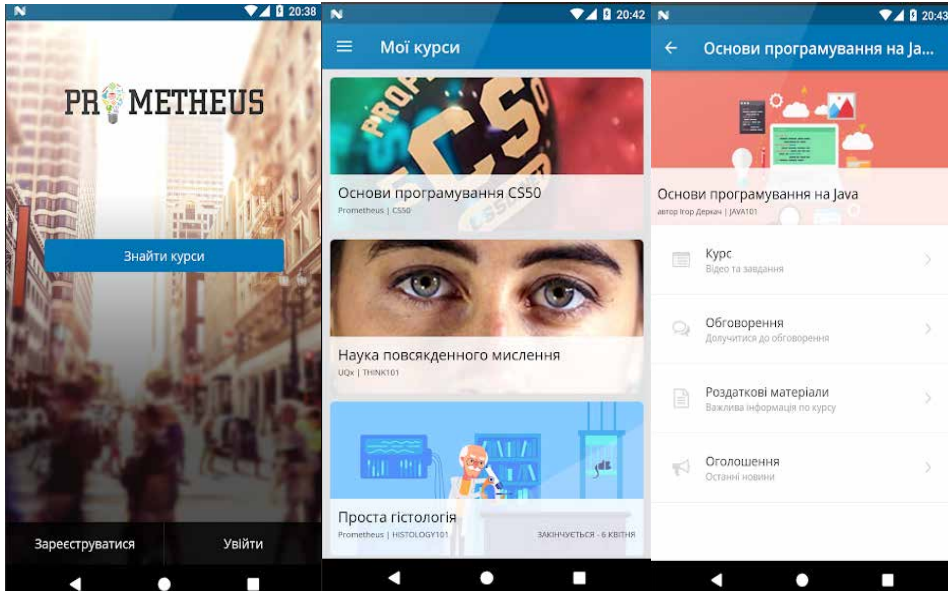

Рис. 5. Мобільний застосунок «Prometheus».

Джерело: <https://play.google.com/store/apps/details?id=org.prometheus.android>

Актуальним у процесі самоосвіти залишається «мовне питання». Вивченню та вдосконаленню володінням іноземними мовами можуть сприяти такі мобільні застосунки: «Английский с Lingualeo», який став кращим мобільним застосунком 2015 року за версією Google; «Memrise – изучение языков», який дає змогу в одному застосунку вибрати для вивчення із ряду іноземних мов: арабську, французьку, іспанську, німецьку, англійську, японську, корейську, італійську та ін.; «busuu – Easy Language Learning», який дає можливість вивчення одинадцяти іноземних мов за допомогою понад 60 млн носіїв мови; «Полиглот. Английский язык», «Duolingo: Учи языки бесплатно», «Иврит по методу Пимслера», «Изучайте польский язык», «Изучайте немецкий язык», «Изучайте румынский язык» та ін.

Використання мобільних застосунків у процесі вивчення іноземних мов дає можливості: створення природного мовленнєвого середовища як вагомого чинника у навчанні іноземних мов; підвищення зацікавленості користувачів у вивченні іноземних мов; використання диференційованого підходу до навчання; здійснення інтенсифікації навчального процесу.

Оскільки на сьогодні розвиток освіти та самоосвіти характеризується модернізацією навчання, його перетвореннями з метою підвищення ефективності на основі застосування інноваційних технологій, актуалізується доцільність використання особистісно-орієнтованих технологій, до яких відносять інтерактивні та імітаційні ігри.

В цьому контексті мобільні технології, в тому числі й мобільні застосунки посідають провідну позицію. Так, мобільний застосунок «Duolingo: вивчайте англій-

ську» пропонує в ігровій формі вивчати англійську мову. В описі застосунку наголошується: «Ми не примушуємо слухати нудні лекції – навчання проводиться в ігровій формі, адже це веселіше і ефективніше (науково доведено) – просто виконуйте короткі завдання і відповідайте на питання для закріплення знань щодня» (Google Play, 2018б) (див. рис. 6).

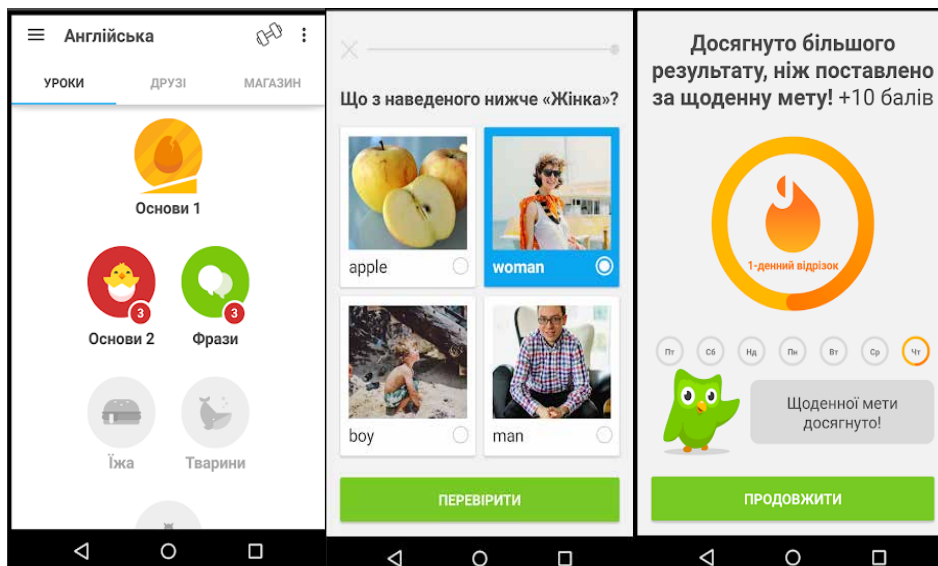

Рис. 6. Мобільний застосунок «Duolingo: вивчайте англійську».
Джерело: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.duolingo>

Вивчати та удосконалювати українську мову можна завантаживши застосунок «Вчимо і граємо. Українська мова – Словник та ігри».

Ця захоплююча і розвиваюча гра є мобільним репетитором для самостійного вивчення лексики і фонетики початкового рівня. Список слів спеціально підібраний із різних тем, які використовуються у повсякденному житті. Даний самовчитель дозволяє ефективно вчитися правильній вимові і написанню за рахунок наявності візуального і аудіо супроводу.

Вчити слова швидко і легко допоможе правильно організований навчальний матеріал, а сам процес навчання побудований у кілька етапів:

- Тренінг – асоціативний метод дає змогу легко запам'ятати іменники, прикметники, дієслова і алфавіт. Слова з фонетичною транскрипцією і вимовою допомагають вивчити букви і звуки, як правильно і красиво вимовляти слова.
- Тестування і перевірка вивчених слів організована у вигляді веселих, легких і зрозумілих ігор:

1. Читання і асоціація: вибір правильного варіанту слова, вгадування слова до картинок.

2. Візуалізація: вибір динамічно рухомих зображень до списку слів.

3. Тест на правопис: написання слів і перевірка орфографії (Google Play, 2018в).

Мобільний застосунок «Биология Викторина» в ігровій формі надає можливість вивчити біологію або ж підготуватися до іспиту, а також оцінити свій рівень знань.

Представлені у грі питання охоплюють всі теми і ключові галузі біології.

Питання розподілені за рівнями складності. Базові рівні стосуються ключових питань і аспектів біології, що дає можливість стати справжнім знавцем біології.

Поглиблений же рівень надасть користувачу можливість відчувати себе справжнім експертом у галузі біології, оскільки знадобиться глибоке знання предмета, що вивчається.

У грі представлено два режими: марафон і спринт. У режимі марафон завданням користувача є відповідь на всі питання категорії. Спринт – користувач має відповісти на максимальну кількість питань протягом однієї хвилини (Google Play, 2018г).

Для бажаючих удосконалити свої знання з фізики у пригоді стане мобільний застосунок «Розвага з фізикою експериментів головоломки ігри» – це нова 2D-гра-головоломка, яка містить 64 головоломки, що змусить користувача думати і дивуватися законам фізики (Google Play, 2018д).

Інтерактивність мобільних застосунків дає можливість розробникам комплексно підійти до освітнього процесу, так на ринку мобільних розробок з'являються продукти на перетині науки, мистецтва та віртуальної реальності. Поряд із ігровими технологіями в освітній процес активно впроваджуються технології доповненої реальності.

Сьогодні на базі мобільних застосунків створюються віртуальні лабораторії. Так, мобільний застосунок «Physics Lab» надає можливість проводити експерименти у власній віртуальній лабораторії з фізики. Зокрема, пропонується за допомогою різних компонентів схеми створити власні 3D-електричні ланцюги та подивитися, як вони працюють у режимі реального часу. В описі до застосунку наголошується, що всі результати експерименту є науковими і обчислюються в точних цифрах (див. рис. 7).

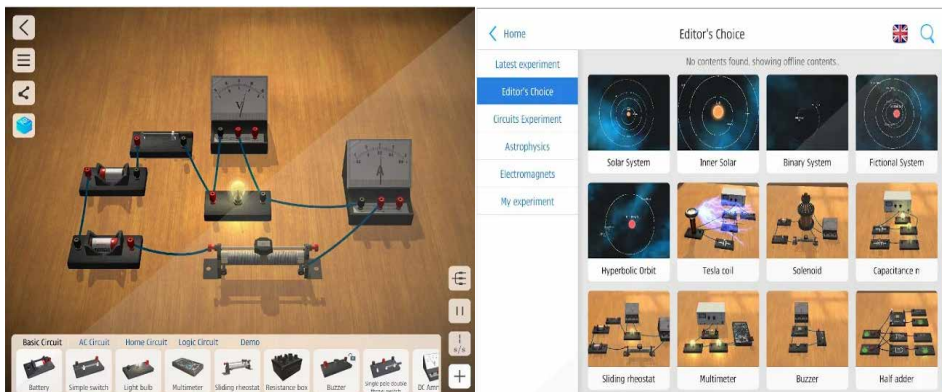

Рис. 7. Мобільний застосунок «Physics Lab».

Джерело: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.civitas.quantumphysics&hl=uk>

Така лабораторія може задовольнити наукові інтереси широкого кола користувачів. Наприклад, викладачі можуть використовувати фізичну лабораторію для демонстрації експериментів і надання допомоги у навчанні в класі/аудиторії; студенти – вивчати фізику у зручний для них час та у зручному місці; діти – мотивуватися до отримання знань шляхом проведення експериментів.

Актуальною така віртуальна лабораторія є і з позиції економії лабораторного обладнання та з питань безпеки експериментів (Google Play, 2018е).

Для вивчення анатомії людини актуальним є мобільний застосунок «AR Анатомія 4D+», який надає доступ до високоякісних анатомічних зображень, 3D-моделей. Доповнена реальність (появи частин тіла в планшеті, смартфоні) забезпечу-

ється шляхом наведення камери на маркери, які можна завантажити безкоштовно із сайту: http://3dniti.ru/Pdf/Aranatomy_RUS.pdf. Пропонуються також інтерактивні ігри – «Танцюючий скелетик», «Вивчаємо органи» (Google Play, 2018ж).

Мобільний застосунок «Star Walk» допоможе з вивченням зоряного неба. Завдяки технології доповненої реальності користувач отримує можливість навести камеру iPad на небо, а система автоматично намалює на екрані карту сузір'їв. Наводячи девайс із запущеним Star Walk на небо, користувач отримує на екрані інформацію про зірки, планети і супутники, а також візуалізацію сузір'їв. У застосунку є цікава опція Time Machine («Машина часу»), яка дає можливість досліджувати нічне небо в майбутньому або минулому, виходячи з уже відомих наукових даних і прогнозів. Календар астрономічних подій, можливість ділитися відображеними небесними картинами і проектувати їх на великий екран без втрати якості перетворюють Star Walk на персональний планетарій (Google Play, 2018з).

Таким чином мобільні застосунки надають додаткові можливості для самостійного поглиблення знань у будь-якій окремій галузі як науковцям, викладачам, студентам, так і всім, хто зацікавлений.

Основними перевагами використання мобільних застосунків у самоосвітніх цілях є навчання у зручній для користувача час та у зручному місці; отримання необхідної інформації незалежно від часу і місця перебування; навчання може здійснюватися одночасно з професійною діяльністю або з навчанням за іншим напрямом; можливість почати навчання з будь-яких питань залежно від рівня підготовки. Один із найвагоміших аспектів, який свідчить на користь використання мобільних застосунків у сфері самоосвіти, – це забезпечення соціальної рівності: рівні можливості одержання доступу до освітніх та наукових ресурсів незалежно від місця проживання, стану здоров'я та соціального статусу.

Отже, XXI століття – це час, коли інформаційні технології стають невід'ємною частиною життєвого простору людини, коли з упевненістю можна констатувати факт існування нового цифрового покоління людей (покоління Z), для яких мобільний телефон, комп'ютер і інтернет є такими ж природними елементами їх життєвого простору, як природа і суспільство. А їх прагнення до самоосвіти як провідної умови адаптації і конкурентоспроможності особистості в умовах динамічного інформаційного простору зумовлює розвиток нових технологічних прийомів надання освітніх інформаційних ресурсів. У цьому контексті у мобільних застосунків є великий потенціал в області освіти та самоосвіти. Вони здатні вивести самоосвіту на новий рівень, даючи користувачу доступ до знань у будь-який час та в будь-якому місці. Багатоцільове використання застосунків дає можливість сформуванню власний підхід, стиль, систему практично-професійної і пізнавальної освітньої діяльності.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Бахтіна Г. П. Математика як «щеплення» проти «кліповості» інформації та «колажу» сучасного мислення. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. Луганськ, 2010. № 1(188). С. 144–155.
- Биков В. Ю. Мобільний простір і мобільно орієнтоване середовище інтернет-користувача: особливості модельного подання та освітнього застосування. *Інформаційні технології в освіті*. 2013. № 17. С. 9–37. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/itvo_2013_17_3.pdf (дата звернення: 2.06.2018).

- Борисенко В. Стежки до самоосвіти. Покоління Z. 11 лютого 2017. URL: <http://mozaikaped.blogspot.com/2017/02/pokolinnja-z.html> (дата звернення: 2.06.2018).
- Воротникова І. Мобільні технології у післядипломній педагогічній освіті. 2015. URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/12430/1/Vorotnykova%20Mom%20techIITNZ42015.pdf> (дата звернення: 2.06.2018).
- Гич Г. М. «Кліпове» мислення молоді: друг чи ворог навчання? *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Серія: Педагогіка*. 2016. Т. 269, вип. 257. С. 38–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchduped_2016_269_257_8 (дата звернення: 2.06.2018).
- Горбатюк Р. М., Тулашвілі Ю. Й. Мобільне навчання як нова технологія вищої освіти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. 2013. Вип. 27. С. 31–34. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/1815/1/Мобільне%20навчання%20як%20нова%20технологія%20вищої%20освіти.pdf> (дата звернення: 2.06.2018).
- Коростіль Л. А. Покоління Z: пошук способів педагогічної взаємодії. *Народна освіта*. 2018. № 1 (34). URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5229 (дата звернення: 2.06.2018).
- Мішакіна П. Нові тенденції організації науково-комунікаційної діяльності в Інтернеті. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2012. Вип. 36. URL: www.nbuv.gov.ua/portal/.../36-2-20.pdf (дата звернення: 2.06.2018).
- Педрада. Портал освітян України. Хто такі «ікси» та «ігреки» і як їм порозумітися з «зетами». 15 березня 2017. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/1236-qqq-17-m3-15-03-2017-hto-tak-ksi-ta-greki-yak-m-porozumtisya-z-zetami> (дата звернення: 2.06.2018).
- Ранні пташки. Покоління Z: як ми стаємо свідками появи нової генерації інноваторів. URL: <http://earlybirds.platfor.ma/z-generation> (дата звернення: 2.06.2018).
- Семеновских Т. В. «Клиповое мышление» – феномен современности. *Оптимальные коммуникации (ОК): эпистемический ресурс Академии медиаиндустрии и кафедры теории и практики общественной связанности РГГУ*. 2013. URL: <http://jarki.ru/wpress/2013> (дата звернення: 2.06.2018).
- Скрипка Г. Використання мобільних додатків для проведення навчальних досліджень під час вивчення предметів природничо-математичного циклу. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2015. № 3. С. 28–31.
- Удовичька Т. А. «Кліпове мислення» молоді: особливості прояву в процесі навчання (до постановки проблеми). *Вища освіта України*. 2013. Т. 8 (50). Вип. 31 : Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського простору. С. 407–416. Дод. 1.
- Фрумкин К. Г. Клиповое мышление и судьба линейного текста. *Ineternim*. 2010. № 1. URL: http://nounivers.narod.ru/pub/kf_clip.htm (дата звернення: 2.06.2018).
- Центр «Нова Європа». Результати загальнонаціонального опитування Українське покоління Z: цінності та орієнтири. URL: http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Ukr_Generation_ukr_inet-2.pdf (дата звернення: 2.06.2018).
- Шамис Е., Никонов Е. Теория поколений. Необыкновенный Икс. Москва : Синергия, 2016. 140 с. URL: https://books.google.com.ua/books?id=sHUyDwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (дата звернення: 2.06.2018).
- Штанько В. І. Сучасні інформаційно-комп'ютерні технології як чинник трансформації соціокультурної реальності. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. Харків, 2008. С. 22–31.
- Alsheail A. Teaching English as a Second/Foreign Language in a Ubiquitous Learning Environment: A Guide for ESL/EFL Instructors / MA Project. California State University, Chico, 2010. 54 p.
- Google Play : веб-сайт. 2018а. URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.udemy.android> (last accessed: 2.06.2018).
- Google Play : веб-сайт. 2018б. URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.duolingo> (дата звернення: 2.06.2018).

- Google Play : веб-сайт. 2018в. URL: https://play.google.com/store/apps/details?id=free.langame_ua.rivex (last accessed: 2.06.2018).
- Google Play : веб-сайт. 2018г. URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.yugyd.biologyquiz> (last accessed: 2.06.2018).
- Google Play : веб-сайт. 2018д. URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.educ8s.physics> (last accessed: 2.06.2018).
- Google Play : веб-сайт. 2018е. URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.civitas.quantumphysics&hl=uk> (last accessed: 2.06.2018).
- Google Play : веб-сайт. 2018ж. URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.DanikTM.ARAatomy> (last accessed: 2.06.2018).
- Google Play : веб-сайт. 2018з. URL: <https://itunes.apple.com/ru/app/star-walk-id295430577?mt=8> (last accessed: 2.06.2018).
- Straus W., Hove N. Generations: the history of America's future. 1584 to 2069. New York : Perennial. 1991. 544 p.
- Traxler J. Defining, Discussing, and Evaluating Mobile Learning : The moving finger writes and having wri. *International Review of Research in Open and Distance Learning*. 2007. June. Vol. 8, N 2. URL: <http://www.irrodl.org/index.php/irrodl/article/view/346/875> (last accessed: 2.06.2018).
- UkrMedia. Покоління Z : психолог розповіла, як Інтернет змінив сучасних дітей. URL: <https://ukr.media/science/272956/> (дата звернення: 2.06.2018).

REFERENCES

- Bakhtina, H.P. (2010). *Matematyka yak «shchepлення» proty «klipovosti» informatsii ta «kolazhu» suchasnoho myslennia* [Mathematics as «vaccination» against «clip art» of information and «collage» of modern thinking]. In *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky* (№ 1(188), pp. 144–155). Luhansk : Vyd-vo Derzhavnoho zakladu «Luhanskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka» [in Ukrainian].
- Bykov, V.Yu. (2013). Mobilnyi prostir i mobilno oriientovane seredovyshe internet-korystuvacha: osoblyvosti modelnoho podannia ta osvithnoho zastosuvannia [Mobile space and mobile-oriented Internet environment: features of model representation and educational application]. *Informatsiini tekhnologii v osviti*, 17, 9–37. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/itvo_2013_17_3.pdf [in Ukrainian].
- Borysenko, V. (2017). *Stezhky do samoosvity. Pokolinnia Z* [Tracks to self-education. Generation Z]. Retrieved from: <http://mozaikaped.blogspot.com/2017/02/pokolinnja-z.html> [in Ukrainian].
- Vorotnykova, I. (2015). *Mobilni tekhnologii u pislidyplomnii pedahohichnii osviti* [Mobile technologies in postgraduate pedagogical education]. 2015. Retrieved from: <http://elibrary.kubg.edu.ua/12430/1/Vorotnykova%20Mom%20techIITNZ42015.pdf> [in Ukrainian].
- Hych, H.M. (2016). «Klipove» myslennia molodi: druh chy voroh navchannia? [«Clip» youth thinking: friend or foe training?]. In *Naukovi pratsi [Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiia»]. Serii: Pedahohika* (Vol. 269, issue 257, pp. 38–42). Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchduped_2016_269_257_8 [in Ukrainian].
- Horbatiuk, R.M., & Tulashvili, Yu.Y. (2013). Mobilne navchannia yak nova tekhnologhiia vyshchoi osvity [Mobile learning as a new technology of higher education]. In *Naukovi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii «Pedahohika, sotsialna robota»*. (Issue 27, pp. 31–34). Retrieved from: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/1815/1/Мобільне%20навчання%20як%20нова%20технологія%20вищої%20освіти.pdf> [in Ukrainian].
- Korostil, L.A. (2018). Pokolinnia Z: poshuk sposobiv pedahohichnoi vzaiemodii [Generation Z: search for methods of pedagogical interaction]. *Narodna osvita*, 1 (34). Retrieved from: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5229 [in Ukrainian].

- Mishakina, P. (2012). Novi tendentsii orhanizatsii naukovo-komunikatsiinoi diialnosti v Interneti [New trends in organization of scientific and communication activities in the Internet]. In *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury* (Issue 36). Retrieved from: www.nbu.gov.ua/portal/.../36-2-20.pdf [in Ukrainian].
- Pedrada. Portal osvitan Ukrainy. (2017). *Khto taki «ixy» ta «ihrey» i yak yim porozumytisia z «zetamy»* [Who are «X» and «Y» and how do they get on with «Z»]. Retrieved from: <https://www.pedrada.com.ua/article/1236-qqq-17-m3-15-03-2017-hto-tak-ksi-ta-greki-yak-m-porozumytisia-z-zetami> [in Ukrainian].
- Ranni ptashky. (2018). *Pokolinnia Z: yak my staiemo svidakamy poiavynovoi heneratsii innovatoriv* [Generation Z: How do we become witnesses the emergence of a new generation of innovators]. Retrieved from: <http://earlybirds.platfor.ma/z-generation> [in Ukrainian].
- Semenovskih, T.V. (2013). «Klipovoe myshlenie» – fenomen sovremennosti [«Clip thinking» is a phenomenon of modernity]. In *Optimalnyie kommunikatsii (OK): epistemicheskii resurs Akademii mediaindustrii i kafedryi teorii i praktiki obschestvennoy svyazannosti RGGU*. Retrieved from: <http://jarki.ru/wpress/2013> [in Russian].
- Skrypka, H. (2015). Vykorystannia mobilnykh dodatkov dlia provedennia navchalnykh doslidzhen pid chas vyvchennia predmetiv pryrodnychomatematychnoho tsykladu [The use of mobile apps for conducting research studies in the study of subjects of the natural-mathematical cycle]. *Komp'uter u shkoli ta sim'i*, 3, 28–31 [in Ukrainian].
- Udovytska, T.A. (2013). «Klipove myslennia» molodi: osoblyvosti proiavu v protsesi navchannia (do postanovky problemy) [«Clip thinking» of youth: peculiarities of manifestation in the process of learning (to the problem statement)]. In *Vyshcha osvita Ukrainy u konteksti intehtratsii do yevropeiskoho prostoru*. Kyiv: In-t vyshchoi osvity NAPN Ukrainy [in Ukrainian].
- Frumkin, K.G. (2010). Klipovoe myshlenie i sudba lineynogo teksta [Clip thinking the fate of a linear text]. *Ineternum* (№ 1). Retrieved from: http://nounivers.narod.ru/pub/kf_clip.htm [in Russian].
- Tsentr «Nova Yevropa». (2017). *Rezultaty zahalnonatsionalnoho opytuvannia Ukrainske pokolinnia Z* [The results of a nationwide survey Ukrainian generation Z values and benchmarks]. Retrieved from: http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Ukr_Generation_ukr_inet-2.pdf [in Ukrainian].
- Shamis, E., & Nikonov, E. (2016). *Teoriya pokoleniy. Neobyiknovennyiy Iks*. Moscow: Sinergiya. Retrieved from: https://books.google.com.ua/books?id=sHUYDwAAQBAI&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbg_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false [in Russian].
- Shtanko, V.I. (2008). Suchasni informatsiino-kompiuterni tekhnolohii yak chynnyk transformatsii sotsiokulturnoi realnosti [Modern information and computer technologies as a factor of the transformation of socio-cultural reality]. In *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V. N. Karazina* (pp. 22-23). Kharkiv: Kharkivskiy natsionalnyi universytet imeni V. N. Karazina [in Ukrainian].
- Alsheail, A. (2010). *Teaching English as a Second/Foreign Language in a Ubiquitous Learning Environment: A Guide for ESL/EFL Instructors*. MA Project. California State University, Chico [in English].
- Google Play. (2018a). Retrieved from: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.udemy.android> [in English].
- Google Play. (2018b). Retrieved from: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.duolingo> [in Ukrainian].
- Google Play. (2018b). Retrieved from: https://play.google.com/store/apps/details?id=free.langame_ua.rivex [in English].
- Google Play. (2018r). Retrieved from: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.yugyd.biologyquiz> [in English].
- Google Play. (2018d). Retrieved from: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.educ8s.physics> [in English].
- Google Play. (2018e). Retrieved from: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.civitas.quantumphysics&hl=uk> [in English].

- Google Play. (2018ж). Retrieved from: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.DanikTM.ARAatomy> [in English].
- Google Play. (2018з). Retrieved from: <https://itunes.apple.com/ru/app/star-walk-id295430577?mt=8> [in English].
- Straus W., Hove N. (1991). *Generations: the history of America's future. 1584 to 2069*. New York, NY: Perennial [in English].
- Traxler, J. (2007). Defining, Discussing, and Evaluating Mobile Learning: The moving finger writes and having writ... In *International Review of Research in Open and Distance Learning* (Vol. 8 (2)). Retrieved from: <http://www.irrodl.org/index.php/irrodl/article/view/346/875> [in English].
- UkrMedia. (2018). *Pokolinnia Z : psykholoh rozpovila, yak Internet zminyv suchasnykh ditei* [Generation Z: The psychologist has told how the Internet has changed the modern children]. Retrieved from: <https://ukr.media/science/272956/> [in Ukrainian].

UDC 37.041:316.346.36]:316.774(477)

Victoria Bondarenko,
*Senior Researcher at the National Law Library of
the Vernadsky National Library of Ukraine, Ph.D. in
Social Communications (Kyiv, Ukraine)
e-mail: vikanbuv@ukr.net*

MOBILE APPS AS A TOOL FOR SELF-EDUCATION IN THE ENVIRONMENT OF GENERATION Z

The article discusses the concept of mobile learning m-learning in the Z-generation environment, which actively evolves into the concept of ubiquitous learning, a continuous self-improvement process using a variety of information devices from a computer to a smartphone or tablet. Proceeding from the orientation of the representatives of the Z generation for self-education and the advantage of «clip» thinking in them, the question of the effective use of modern information technologies for the creation of information-processing forms adapted to their requests is being updated.

The use of mobile information and communication technologies as an effective means of providing access to educational content has been analyzed.

The use of mobile applications of promising and effective means of access to educational resources in the process of self-education is explored in detail. It is proved that the use of mobile applications remains relevant in the process of self-education, as an important factor in obtaining and replenishing knowledge, self-improvement in the professional and nonprofessional spheres. Through the analysis of mobile educational applications, statistics and feedback on their use, the popularity of educational mobile applications that provide access to free online courses by leading scholars, think tanks, and universities in the world has proven to be popular.

The importance of interactivity as a factor of the integrated approach to providing educational process, creation of information products at the intersection of science, art and virtual reality, is introduced, introducing into the educational process of game technologies and technologies of the complementary reality.

Key words: generation Z, mobile apps, innovative mobile technologies, internet, society of knowledge, self-education, Ukraine.

РЕЦЕНЗІЇ, ОГЛЯДИ

REVIEWS

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ПЕРЕД ВИКЛИКАМИ НОВИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕАЛІЙ

Марат Закіров,
завідувач відділу політологічного аналізу
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського, д-р політ. наук, доц.
(Київ, Україна)
e-mail: zakirovmarat65@gmail.com

Рецензія на монографію Половинчак Ю. М. Сучасне інформаційно-комунікаційне середовище як простір трансформації української національної ідентичності : монографія / Юлія Половинчак ; наук. ред. В. М. Горовий; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2017. – 372 с.

Сучасний стан наукової думки характеризується зростанням інтересу до питань національного розвитку, світоглядних трансформацій в українському суспільстві. Цей інтерес зумовлений як особливостями суспільно-політичних, культурних, національних процесів, так і специфікою змін інформаційного простору, що виступає простором сенсотворчості. Тож затребуваність дослідження, присвяченого проблемам інформаційних чинників соціокультурної трансформації українського суспільства, не викликає сумнівів. Сьогодні дедалі більшої актуальності набувають питання, пов'язані з необхідністю конкретизації уявлень про роль сучасних інформаційних технологій в успішному вирішенні актуальних завдань соціокультурного розвитку.

Актуальність рецензованої монографії пов'язана із дослідженням ідентифікаційних практик у сучасному інтерактивному інформаційному просторі як чинників трансформації національної ідентичності в умовах розвитку інтернет-комунікації. Розглянутий автором комплекс питань, пов'язаних із еволюцією вітчизняного інформаційного простору та особливостями соціальної ідентифікації та ідентичності як продукту і елементу соціальної взаємодії, складного соціокультурного феномену, утвореного у процесі соціалізації й обміну культурними цінностями, набуває дедалі більшої затребуваності в умовах сучасної України.

Характеристики інформаційного простору, де виробляються, транслюються, трансформуються світоглядно-ціннісні орієнтації, значним чином визначають суспільно-політичну діяльність індивідів та груп. По-перше, саме в інфопросторі відбувається продукування та організація сенсів, вироблення ціннісних орієнтирів, що, власне, і визначають систему ідентифікацій, тобто ознак, які служать критерієм для ототожнення суб'єкта з певними суспільними, культурними й історичними групами. Морально-етичні норми, цінності і уявлення визначають ставлення індивіда до навколишнього світу взагалі, а отже, і до держави та її інститутів, оточуючих явищ суспільного і політичного життя. По-друге, в інформаційно-комунікаційному просторі як середовищі сенсоутворення визначається ступінь значущості тих чи інших суспільних явищ, отже, вибудовується їх певна ієрархія.

Вказані аспекти актуалізують завдання дослідження інформаційно-комунікаційного середовища, формування та трансляції шаблонів індивідуальної та колективної поведінки, стратегій та інтерпретаційних моделей.

Авторка детально зупиняється на особливостях інформаційних обмінів у сучасному інформаційному просторі, зокрема, розглядає впливи глобалізаційних процесів на трансформації інформаційного простору та формування його ін-

терактивного сегмента зі своєю специфікою як складової глобальних та національних медіа ресурсів. Вказані напрямки дослідження ув'язуються авторкою із осмисленням ідентифікаційних систем у сучасних інформаційних ресурсах. Розділи монографії, присвячені деталізації розгляду мережевого середовища як простору самоідентифікації і трансформації колективних ідентичностей, описують як ідентичнісні практики та способи символічної репрезентації громадянської ідентичностей конвергентному медіа-просторі, так і різноманітність контенту, що здатен сприяти трансформаціям ідентичностей чи закріпленню вже сформованих. Затребуваним із наукової та суспільної точки зору видається розгляд автором монографії такого важливого фактора соціальної ідентифікації, як історична пам'ять та політика пам'яті, зокрема, особливостей трансформації національної пам'яті, історичних міфів, впливу на соціокультурні процеси ностальгічних практик у електронному середовищі.

Описані у монографії напрямки розвитку сучасного гуманітарного простору актуалізують питання зміни ролі традиційних суб'єктів, зокрема, бібліотек, у культурних взаємодіях цифрової епохи. У сфері наукових зацікавлень Ю. Половинчак – специфіка діяльності бібліотек як суб'єкта формування, функціонування та трансформації національного гуманітарного простору. Авторка зупиняється на особливостях трансформації в інформаційному суспільстві статусу бібліотек як суб'єкта творення національного наративу через реалізацію меморіальної функції збереження зафіксованої у документному вигляді пам'яті спільноти.

У монографії досліджено актуалізацію фондів бібліотек через наповнення їх інформацією, створеною в цифровому форматі, зокрема, проаналізовано існуючі проекти бібліотек, спрямовані на створення інструментів і технологій для збору, реєстрації та архівування інтернет-ресурсів із метою їх довгострокового зберігання.

Плідним видається обґрунтований висновок дослідниці щодо того, що в інформаційному суспільстві роль бібліотек як суб'єктів формування та функціонування гуманітарного інформаційного простору зростає та інтенсифікується одночасно зі зростанням відповідальності бібліотек за збереження пам'яті нації в документних масивах різного, в тому числі й електронного походження. Фактично, йдеться про посилення та інтенсифікацію в сучасних умовах реалізації інформаційної, меморіальної, просвітницької та аксіологічної функцій бібліотек.

Досліджені автором культурні змісти в електронному середовищі та їх етнонаціональний вимір, визначена специфіка комеморативних процесів у мережі інтернет, характеристика міжконфесійних відносин нових інформаційних реалій, проаналізовані особливості проявів регіоналізму в інтернет-дискурсі мають як наукову, так і практичну цінність.

Наукове видання

**Український журнал
з бібліотекознавства
та інформаційних наук**

Науковий журнал

Випуск 1

Відповідальний редактор
Т. Гранчак, доктор наук із соціальних комунікацій

Літературний редактор
К. Спрогіс

Редактор-перекладач
англійського тексту
В. Діброва

Дизайн обкладинки
Є. Дорошенко

Технічне редагування
В. Лук'яненко

Комп'ютерна верстка
О. Щербина

Scientific publication

**Ukrainian Journal
on Library and
Information Science**

Scientific Journal

ISSUE 1

Responsible editor

T. Hrachak, Dr. Hab. in Social Communications

Literary editor

K. Sprohis

English text editor

V. Dibrova

Cover design

Ye. Doroshenko

Technical editing

V. Lukianenko

Computer layout

O. Shcherbyna

Підписано до друку: 14.06.2018
Формат 70x108 1/16 Ум. др. арк. 7,5. Обл. др. арк. 7,8.
Наклад 100 примірників
Замовлення № 3515

Видавничий центр КНУКіМ
Видавець Київський національний університет культури і мистецтв

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців,
виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК №4776 від 09.10.2014